

**GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
ÖĞRENCİLERİNİN TÜRK İSLAM ESERLERİNE
İLİŞKİN FARKINDALIK VE TUTUM
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

Tuncay ÇİÇEK

Doktora Tezi

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Doç. Dr. Yunus BERKLİ

2017

(Her hakkı saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Tuncay ÇİÇEK

GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN
TÜRK İSLAM ESERLERİNE İLİŞKİN FARKINDALIK VE TUTUM
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Yunus BERKLİ

ERZURUM - 2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN TÜRK İSLAM ESERLERİNE İLİŞKİN FARKINDALIK VE TUTUM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ** ” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporunun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporunun tamamı her yerden erişime açılabilir.

20.06.2017

Tuncay ÇİÇEK

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Yunus BERKLİ danışmanlığında, Tuncay ÇİÇEK tarafından hazırlanan bu çalışma 20 / 06/ 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Yunus BERKLİ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU

Jüri Üyesi : Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin YURTAŞ

Jüri Üyesi : Yard. Doç. Dr. Osman ÜLKÜ

İmza:

İmza:

İmza:

İmza:

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TABLOLAR DİZİNİ	VIII
ŞEKİLLER DİZİN.....	XII

GİRİŞ

ARAŞTIRMA VE KAYNAKLAR	1
I. ARAŞTIRMAMIZ HAKKINDA	1
A. Problem Durumu	3
B. Araştırmanın Amacı.....	5
C. Araştırmanın Önemi	6
D. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
E. Araştırmanın Varsayımları.....	7
F. Terimler ve Tanımlar	7
II. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7

BİRİNCİ BÖLÜM

KONUMUZLA ALAKALI TARİHİ ESERLER VE ARKA PLAN

1.1. TÜRKLERİN İSLAMİYETLE TANIŞMASI.....	11
1.2. TÜRK İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE YÜKSELİŞİ.....	14
1.2.1. İdil (Volga) Bulgar Hanlığı (7.-15. Yüzyıl) Kültür ve Medeniyeti.....	14
1.2.2. Karahanlılar Devleti (840-1212) Kültür ve Medeniyeti.....	15
1.2.3. Gazneliler Devleti (963-1186) Kültür ve Medeniyeti	17
1.2.4. Büyük Selçuklu Devleti (1037–1194) Kültür ve Medeniyeti	19
1.2.5. Osmanlı devleti (1302-1922) Kültür ve Medeniyeti	23
1.3. TÜRKLERİN İSLÂMİYETİ KABULÜ VE SANAT ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİMLER.....	26
1.3.1 Sanat	28

1.3.2 Türk kültüründe sanat.....	28
1.3.3. İslâmiyet'ten önce resim	29
1.3.4. İslâmî dönem ve resim	30
1.3.5. İslâmiyet'ten önce heykel.....	33
1.3.6. İslâmî dönem ve heykel.....	34
1.3.7. İslâmiyet'ten önce şiir	35
1.3.8. İslâmî dönem ve şiir	37
1.3.9. İslâmiyet'ten önce mimari.....	38
1.3.10. İslâmî dönem ve mimari.....	38
1.3.11. İslâmiyet'ten önce çinicilik	41
2.1.12. İslâmî dönem ve çinicilik	42
1.3.12. İslâmî dönem hat (yazı) sanatı.....	42
1.3.13. Türklerde Resim Anlayışı	43
1.3.12.1. İslamiyet'ten önce.....	43
1.3.12.2. İslamiyet etkisinde	46
1.3.12.3. Batı etkisinde	48

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM BULGULAR VE YORUM

2.1. YÖNTEM.....	51
2.1.1. Araştırma Modeli	51
2.1.2. Örneklem	51
2.1.3. Veri Toplama Aracı.....	53
2.1.4. Verilerin Analizi.....	54
2.2. BULGULAR	55
2.2.1. Birinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular.....	55
2.2.2. İkinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular	61
2.2.3. Üçüncü araştırma sorusu ile ilgili bulgular	67
2.2.4. Dördüncü araştırma sorusu ile ilgili bulgular.....	70
2.2.5. Beşinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular.....	73
2.2.6. Altıncı araştırma sorusu ile ilgili bulgular.....	76
2.2.7. Yedinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular	79

2.2.8. Sekizinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular	83
2.2.9. Dokuzuncu araştırma sorusu ile ilgili bulgular	86
2.3. YORUMLAR.....	89
2.3.1. Birinci araştırma sorusu ile ilgili yorumlar	89
2.3.2. İkinci araştırma sorusu ile ilgili yorumlar	90
2.3.3. Üçüncü araştırma sorusu ile ilgili yorumlar	90
2.3.4. Dördüncü araştırma sorusu ile ilgili yorumlar	90
2.3.5. Beşinci Araştırma Sorusu ile İlgili Yorumlar.....	91
2.3.6. Altıncı araştırma sorusu ile ilgili yorumlar	91
2.3.7. Yedinci araştırma sorusu ile ilgili yorumlar.....	92
2.3.8. Sekizinci araştırma sorusu ile ilgili yorumlar.....	92
2.3.9. Dokuzuncu araştırma sorusu ile ilgili yorumlar	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

3.1. SONUÇ.....	94
3.1.1. Birinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar	94
3.1.2. İkinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar	95
3.1.3. Üçüncü araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar	96
3.1.4. Dördüncü araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar.....	97
3.1.5. Beşinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar.....	98
3.1.6. Altıncı araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar	99
3.1.7. Yedinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar	100
3.1.8. Sekizinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar.....	101
3.1.9. Dokuzuncu araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar	101
3.2. ÖNERİLER	103

KAYNAKLAR	106
------------------------	------------

EKLER.....	111
-------------------	------------

EK 1. Türk İslami Eserlerine İlişkin Farkındalık ve Tutum Ölçeği	111
--	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	116
----------------------	------------

ÖZET

DOKTORA TEZİ

GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN TÜRK İSLAM
ESERLERİNE İLİŞKİN FARKINDALIK VE TUTUM DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ

Tuncay ÇİÇEK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yunus BERKLİ

2017, XV-116 sayfa

Juri: Doç. Dr. Yunus BERKLİ

Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU

Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK

Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Osman ÜLKÜ

Bu tezin amacı, farklı üniversitelerde öğrenim gören Güzel Sanatlar Fakültesi (GSF) öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine (TİE) ilişkin farkında olma ve tutum düzeylerini cinsiyet, sınıf ve üniversite değişkenlerine göre incelemektir.

Araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırma, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve İnönü Üniversitesi'nde okuyan birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarında öğrenim gören 134 kişi (83 kız ve 51 erkek) üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Bay, Mert ve Aylılmaz tarafından güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmış ölçme aracı kullanılmıştır. Verilerin analizinde ki kare, t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Kruskal Wallis test teknikleri kullanılmıştır.

Verilerin analizi sonucunda, GSF öğrencilerinin TİE ilişkin bilişsel farkındalık düzeylerinin, öğrenim gördükleri bölüm dışında ders veya eğitim alma durumlarının, TİE ile ilgili STK veya derneğe üye olma, buralardaki faaliyetlere katılma düzeylerinin, TİE ile ilişkili TV/radyo programı takip etme, kitap okuma düzeylerinin genel olarak çok düşük olduğu görülmektedir. Araştırmada okuduğu üniversite değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeylerine bakıldığında en yüksek tutumun İnönü Üniversitesi daha sonra Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğrencilerinin sahip olduğu, en düşük tutuma Hacettepe Üniversitesi GSF öğrencilerinin sahip olduğu görülmektedir. Nitekim ANOVA ve PostHoc testlerinin sonucuna göre Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesi GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin tutumları Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı olacak şekilde büyük çıkmıştır.

Sonuç olarak güzel sanatlar fakültesi öğrencilerinin Türk İslami Eserlerine ilişkin bilişsel düzeyleri düşük olduğu ve kız ve erkek öğrencilerin bilişsel düzeyleri arası farklılık olmadığı bulunmuştur. GSF öğrencilerin daha çok TİE ile ilgili bölüm içi dersi almayı tercih ettikleri, çok az oranda öğrencinin TİE ile ilgili sosyal faaliyetlere katıldıkları ve kitap okuduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin erkeklere göre TİE ile ilgili faaliyetlere katılmada daha istekli, daha iyi bir tutuma sahip oldukları görülmüştür. Son sınıf öğrencilerinin daha yüksek bir bilişsel düzeye ve tutuma sahip olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre GSF öğrencilerine TİE ilişkin daha iyi bir eğitim verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Eserleri, Bilişsel Farkındalık, Tutum, Güzel Sanatlar

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****THE INVESTIGATION OF ATTITUDES AND AWARENESS LEVELS OF FINE
ART FACULTY STUDENTS REGARDING THE TURKISH ISLAMIC
HISTORICAL WORKS****Tuncay ÇİÇEK****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yunus BERKLİ****2017, XV-116 pages****Jury: Assoc. Prof. Dr. Yunus BERKLİ****Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU****Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK****Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ****Assist. Prof. Dr. Osman ÜLKÜ**

The purpose of this thesis is to investigate the attitudes and attitude levels of art and fine faculty students with regard to gender, class, school variables regarding the Turkish Islamic historical works. Descriptive method was used in the research. The research was carried out on 134 students (83 female and 51 male) studying in Gazi University, Hacettepe University, Atatürk University, Dokuz Eylül University and İnönü University in the first, second, third and fourth grades. In the research, the scale tool with reliability and validity studies conducted by Bay, Mert and Alyılmaz was used. Chi Square, t-test, one way analysis of variance and Kruskal Wallis test techniques were used in the analysis of the data.

The analysis of the data showed that the level of cognitive awareness of TIE, taking the course related to TIE in and out of the department where they are studying, being a membership of NGO or association related to TIE, attendance level of activities related to TIE, watching TV/radio program related to TIE, the level of reading books related to TIE of fine arts students are generally very low. According to the university variable that was studied in the research, it is founded that the fine arts students in İnönü University, then Dokuz Eylül University have the highest attitudes and the students in Hacettepe University have the lowest attitudes towards TIE. As a matter of fact, according to the results of ANOVA and PostHoc tests, the attitudes towards TIE of the fine arts students studying at Dokuz Eylül and İnönü University are significantly higher than the fine arts students studying at Hacettepe University.

As a result, it was found that the fine arts faculty students have a low level of cognitive levels for the Turkish Islamic historical works and there are no significant difference between the cognitive levels of male and female students. The fine arts students prefer to take lessons related to TIE in the department instead of out of the department where they are studying. It was found that very few fine arts students attended social activities and read books related to TIE. The findings show that the female students are more likely to participate in activities and have a better attitude related to TIE than the male students. Moreover, the senior students have a higher cognitive level and attitude than the others. According to the results of the research, it is suggested to give better education to fine arts students about Turkish Islamic historical works.

Key Words: Turkish Islamic Historical Works, Cognitive Awareness, Attitude, Fine Arts

ÖNSÖZ

Tarihin en köklü uygarlıklarından birine sahip olan Türkler; Orta Asya’da atlı-göçebe kültürü, konar göçer yaşam kültürü ve yerleşik yaşam kültürünü benimsemiş, demircilik, dokumacılık, dericilik, maden ve ahşap işçiliği gibi el sanatları ile uğraşmışlardır. Bununla birlikte heykel sanatı, resim sanatı, minyatür sanatı, maden sanatı, halıcılık vs. alanlarda ileri giderek özgün eserler üretmişlerdir.

İslamiyet’i benimseme sürecinde Orta Asya’dan getirdikleri sanat kültürünü, İslami gelenek göreneklerle başarılı bir biçimde bütünleştirerek yorumlamışlardır. Ayrıca zamanla gelişme gösteren Türk-İslam kültürü, sanat ve mimarisini yayılmış oldukları geniş coğrafyalarda karşılaştıkları farklı toplumların kültürleriyle de çok başarılı bir şekilde bütünleştirmişlerdir. Bu tez çalışmasında farklı üniversitelerde öğrenim gören Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin Türk İslam eserlerine ilişkin farkındalık ve tutum düzeyleri cinsiyet, sınıf ve üniversite gibi çeşitli değişkenlere göre incelenmek istenmiştir. Kültürel mirasın maddi boyutu olarak ifade edilen Türk-İslam sanat ve mimari eserlerine ilişkin öğrencilerin bilişsel düzeylerinin incelenmesi, Türkiye’nin kültürel kimliğinin toplumun bireyleri tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkaracaktır. Ayrıca her biri çok önemli bir sosyal ve kültürel “değer” olarak öne çıkan bu eserlerin nesillere tanıtılması, aktarılması ve bireylerin hayatlarına yapacağı sosyal ve kültürel etkilerin belirlenmesi, toplumdaki tarih şuurunun gelişimine katkıda bulunacaktır. Sonuç olarak geçmişini bilen ve tanıyan; bugününü doğru bir şekilde değerlendiren ve anlamlandıran; geleceğini sağlam adımlarla kurgulayan ve inşa eden bireylerden müteşekkil bir toplum olma yolunda mesafe kat edilebilecektir.

Bu araştırmanın ortaya çıkmasında hiç şüphesiz birçok insanın doğrudan ve dolaylı olarak katkısı olmuştur. Bu anlamda araştırma sürecimin başından sonuna kadar birebir ilgi ve desteklerini gördüğüm pek değerli tez danışmanım Doç. Dr.Yunus BERKLİ hocama en içten duygularımla teşekkür ederim. Ayrıca araştırma sürecinde önemli katkılarıyla araştırma sürecime dahil olan başta Doç. Dr. Erdal BAY olmak üzere Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU Prof.Dr. M.Hanefi PALABIYIK Prof.Dr. Hüseyin YURTTAŞ ve Yrd.Doç.Dr. Osman ÜLKÜ hocalarıma çok teşekkür ederim.

Erzurum 2017

Tuncay ÇİÇEK

KISALTMALAR DİZİNİ

TİE	: Türk İslam Eserleri
GSF	: Güzel Sanatlar Fakültesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1 Örneklem ilişkili frekans ve yüzde değerleri.....	52
Tablo 4.1 GSF öğrencilerinin bilişsel düzeyleri.....	55
Tablo 4.2 Türk İslam Eserlerinin katılımcılar tarafından bilinme durumları.....	57
Tablo 4.3 GSF öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre TİE ilişkili bilişsel düzeyleri ile ilgili ortalama ve standart sapma değerleri	59
Tablo 4.4 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE ilişkili bilişsel düzeyleri ile ilgili ortalama ve standart sapma değerleri ve Kruskal –Wallis testi sonucu.....	60
Tablo 4.5 GSF öğrencilerinin okuduğu okul değişkenine göre TİE ilişkili bilişsel düzeyleri ile ilgili ortalama ve standart sapma değerleri ve Kruskal –Wallis testi sonucu.....	60
Tablo 4.6 GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili aldıkları dersler	61
Tablo 4.7 GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları.....	62
Tablo 4.8 GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları ve Ki-Kare testi sonucu	62
Tablo 4.9 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	63
Tablo 4.10 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları	63
Tablo 4.11 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	64
Tablo 4.12 GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları.....	64
Tablo 4.13 GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları ve Ki-Kare testi sonucu	65
Tablo 4.14 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	65
Tablo 4.15 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları	66
Tablo 4.16 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	66
Tablo 4.17 GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya derneğe üye olma	

durumu	67
Tablo 4.18 GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ve Ki-Kare testi sonucu	67
Tablo 4.19 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	68
Tablo 4.20 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	69
Tablo 4.21 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	69
Tablo 4.22 GSF öğrencilerinin TİE’ye ilişkin herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumu	70
Tablo 4.23 GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili STK dernek faaliyetine katılma durumları ve Ki-Kare testi sonucu	70
Tablo 4.24 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili STK dernek faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	71
Tablo 4.25 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	72
Tablo 4.26 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	72
Tablo 4.27 GSF öğrencilerinin TİE’ye ilişkin kitap, eser okuma durumu.....	73
Tablo 4.28 GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap, eser okuma durumu ve Ki-Kare testi sonucu.....	73
Tablo 4.29 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap veya eser okuma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	74
Tablo 4.30 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili kitap veya eser okuma durumları	75
Tablo 4.31 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili kitap veya eser okuma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	75
Tablo 4.32 GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili radyo/TV programı takip etme durumu...	76
Tablo 4.33 GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları ve Ki-Kare testi sonucu	76
Tablo 4.34 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili radyo/TV	

programlarını takip etme durumları ve Kruskal –Wallis test sonucu.....	77
Tablo 4.35 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları	78
Tablo 4.36 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları Kruskal –Wallis testi sonucu	78
Tablo 4.37 GSF öğrencilerinin TİE’ye ilişkin konferans veya seminere katılma durumu	79
Tablo 4.38 GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili bir konferans veya seminere katılma durumları ve Ki-Kare testi sonucu	80
Tablo 4.39 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu.....	80
Tablo 4.40 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma durumları.....	81
Tablo 4.41 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	83
Tablo 4.42 GSF öğrencilerinin TİE’ye ilişkin sergi faaliyetine katılma durumu	83
Tablo 4.43 GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları ve Ki-Kare testi sonucu	84
Tablo 4.44 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	84
Tablo 4.45 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları	85
Tablo 4.46 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu	86
Tablo 4.47 GSY öğrencilerin tutum ölçeğine verdiği cevaplar.....	86
Tablo 4.48 GSF öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre TİE’ye ilişkin tutum düzeyleri ve t-test sonuçları	87
Tablo 4.49 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE’ye ilişkin tutum düzeyleri	87
Tablo 4.50 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE’ye ilişkin tutum düzeyleri yönelik ANOVA ve PostHoc Tukey testi sonucu	88
Tablo 4.51 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE’ye ilişkin tutum	

düzeyleri 88

Tablo 4.52 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversite değişkenine göre TİE'ye ilişkin

tutum düzeyleri yönelik ANOVA ve PostHoc Games-Howell testi (Varyans

Homojenliği Yok) sonucu 89

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 The Hermitage Müzesi, Rusya.....	29
Şekil 2.2 Bellini'nin Fatih portresi.....	31
Şekil 2.3 Göktürk Dönemi Mayhan Uul Kurganında bulunan bir resim	44
Şekil 2.4 Uygur dönemine ait freskler	45
Şekil 2.5 Matrakçı Nasuh'a ait bir minyatür.....	47
Şekil 4.1 GSF öğrencilerinin bilişsel düzey dağılımı.....	34

GİRİŞ

ARAŞTIRMA VE KAYNAKLAR

I. ARAŞTIRMAMIZ HAKKINDA

Ana yurtları Orta Asya olan Türkler, İslamiyetle tanıştıktan sonra türk gelenek-göreneklerini büyük ölçüde devam ettirmekle birlikte artık yeni bir hayata geçmiş bulunuyorlardı. Bu yenilik, yeni bir inanç sistemini benimsemek ve yeni bir medeniyet dairesine girmek şeklindeki başlıca iki unsurdan kaynaklanmaktaydı. Yeni bir inanç sistemi olarak İslamiyet, sadece tanrı ile insan arasındaki ilişkileri düzenleyen bir inanç sistemi değil bununla birlikte insanlararası tüm sosyal ilişkileri de düzenleyen bir sistemdi. Dolayısıyla Müslüman olan Türkler kendi toplumlarını ve devletlerini sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vs. bakımdan da İslami esaslara uygun bir hale büründürmeleri gerekiyordu. Türklerde yeni hayatın oluşumuna etki eden ikinci unsur yeni bir medeniyet dairesine girmek suretiyle bu dairenin içerisindeki çok sayıda diğer toplumla kültür ve medeniyet alışverişi yapmaya başlamalarıdır.

Bu minvalde Müslümanlığı kabul etme aynı zamanda şehir hayatının yaygınlaşması demek olduğu için; Türkler, İslamiyet'i kabul ettikleri ilk zamanlardan itibaren kurdukları ve yaşadıkları şehirlerdeki sanat ve mimariye önem vererek bunu geliştirmeye çalışmışlardır. Türk İslam medeniyeti çerçevesinde oluşturulan ilk mimari eserleri arasında camii, mescit ve türbeler gelmektedir. Bu, ilk dönem eserlerinin farklı özellikleri hüviyetinde barındırdıkları görülmektedir. Bu eserlerde bütün cepheyi kaplayan taş süslemeler dikkat çeken bir özelliktir. Esas yapı malzemesi olarak tuğla ve taş kullanılmıştır. Kubbeli camii mimarisinin ilk örnekleri yine bu dönemde, Gazneliler devleti döneminde görülmüştür. Selçuklular Döneminde bu yapı şekli daha da geliştirilerek Türk İslam kültürünün kendine has özelliklerini içinde barındıran mimari eserler ortaya çıkarılmıştır. Selçuklular cami mimarisinde Karahanlı ve Gazneli geleneğini geliştirerek dört eyvanlı, avlulu, ve mihrap önü kubbesiyle abidevi bir görünüm kazandırmışlardır. Selçuklular'da Melik Şah Dönemi'nde İsfahan'daki Cuma Mescidi ve Merv'deki Sultan Sencer Türbesi Selçuklu Dönemi Türk İslam eserlerinin en olgun ve özgün örnekleridir (Güngör, 2009:183).

Bunlara ek olarak Anadolu’da, Anadolu Selçukluları tarafından yapılan kümbet ve türbeler Türk İslam eserlerinin en güzel örnekleridir. Bunlar arasında Konya’daki Kılıç Arslan Kümbeti (12. Yüzyıl) ve Celaleddin Karatay Kümbeti (1251), Sivas’taki I. İzzeddin Keykavus Türbesi (1219), Kayseri’deki Mahperi Hunad Hatun Kümbeti (1238), Çifte Medrese Kümbeti (1206) ve Çifte Kümbet (1247), Afyon’daki Kureyş Baba Kümbeti, Tokat’taki Ali Tusi Türbesi (1234), Kırşehir’deki Melik Gazi Kümbeti sıralanabilir.

Türk İslam mimari sanatının en yaygın ve çarpıcı bir şekilde vuku bulduğu bir diğer yapı tipi ise medreselerdir. En karakteristik özellikleriyle yine Selçuklular döneminde inşa edilmiş olan ilk medreseler Bağdat, Nişabur, Tus merkezlerinde ortaya çıkmıştır. Bu örnekler Türk mimari sanatının bariz özelliklerini taşımaktadır. Bu medreslerde kemerli revaklarla çevrelenmiş bir avlu ve dört bir yanda eyvanlar bulunmaktadır (Yazıcı, 2007:338-339).

Bir diğer yapı şekli olarak, ilk örnekleri Karahalılar ve Gazneliler döneminde görülen kervansarayların da özellikle Selçuklular döneminde geliştirilerek abidevi eserler haline getirilmiştir. Karahanlılardan başlamak üzere Anadolu Selçuklularına kadar Türkler ticaret yollarının rahatlığına ve güvenliğine çok önem vermişlerdir. Bu suretle ticaret yolları üzerinde belli başlı merkez noktalarını oluşturan menzillerde fevkalade bir mimari sanatını da içinde barındıran konaklar, kervansaraylar yapmışlardır (Güngör, 2009:182). Anadolu Selçukluları döneminde Denizli’den başlayarak Erzurum, Kars ve Iğdır’a; Kütahya’dan başlayarak Malatya, Bitlis ve Ahlat; Antalya’dan başlayarak Sinop ve Samsun’a kadar uzanan Anadolu ticaret yolları üzerinde kervansarayların yükseldiği bilinmektedir.

Tüm bunlara ek olarak ilk Türk İslam eserlerinin, Türklerin islamiyeti kabulünden sonra oluşmaya başladığı ve kurulan birçok devlet vasıtasıyla çok geniş coğrafyalarda sayısız eser meydana getirildiği söylenebilir. Aynı zamanda bu eserler; saray, camii, imaret, han, hamam, darüşşifa, kervansaray, kale, sur, ribar, çeşme, hankah, türbe, kümbet vs. gibi müthiş bir çeşitliliği de içinde barındıran ve toplumun sosyal, kültürel, dini, siyasi ve ekonomik alanına hitap eden eserlerdir.

Türk dünyasının ortak geçmişine ifade eden bu eserler, Türk kültür kimliğinin oluşturulmasında; toplumda kolektif düşüncenin geliştirilmesinde önemli bir paya

sahiptir. Her biri sosyal ve kültürel bir değere işaret eden bu eserlerin nesillere tanıtılması, aktarılması ve toplumdaki bireylerin hayatlarına yapacağı sosyal ve kültürel etkilerin öğretim programları ve öğretmenler aracılığıyla kazandırılması önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

A. Problem Durumu

Her nesil önceki ve sonraki nesil arasında gerek biyolojik gerekse kültürel olarak birer köprüdür. Bir neslin kültürel işlevini yerine getirmemesi / getirememesi gelecek nesillerin kültürel olarak geçmiş nesillere benzememesine neden olur. Bu yüzden ulus devletler bekaları için eğitim sürecinde bireyleri şekillendirirken toplumun tarih içinde geliştirdiği sosyal değerleri ve kültürün kristalize olduğu tarihi eserleri birer araç olarak kullanmak ve tarihi akli toplumda oluşturmak zorundadır.

Kendi kendini bilme ihtiyacı duyan insanın bu ihtiyacını gidermesinde en önemli kavram toplumun geçmişte yaptıkları ya da biriktirdikleridir. Dolayısıyla tarihi kavramlar insanın kendisini tanımasını, tanımlamasını ve algılamasını belirleyen son derece önemli araçlardır (Özlem, 1986). Serçe, kaplan dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın serçe ve kaplan iken evrensel bir canlı olarak dünyaya gelen insan, içine doğduğu kültürel çevre içinde Türk, İngiliz, Fransız, Rus... olur. Yani toplumsal davranışı sergileyen insan evrensel bir canlı iken, kültürler evrensel değildir (Timuçin, 2000)

Küreselleşen dünyada toplumların karşı karşıya olduğu en ciddi konulardan biri kültürü ve nesillerin kimliğini koruma problemidir. Her toplum varlığını sürdürebilmek için geçmişe ait kültürel birikimini gelecek nesillere tanıtmak ve aktarmak zorundadır. Sosyal ve kültürel öğelerden bağımsız bir gelecek inşa etmenin mümkün olmadığı dünyamızda tarihi eserlerin önemi geçmişe göre daha da artmıştır.

Günümüzde Sibiry ve Moğolistan coğrafyasından Anadolu'ya, Anadolu'dan Avrupa'ya Türk kültür coğrafyasındaki kaya üstü tasvirler, bengü taşlar (tasvirli, damgalı ve yazılı taşlar), kurganlar, anıt mezar kompleksleri, arkeolojik buluntular, şehir kalıntıları gibi tarihi esereler... Türk kültür ve uygarlığı içinde son derece önemlidir. Türk kültürünün gelişme ve değişme aşamalarını bünyesinde barındıran bu eserler, vücuda getirildikleri dönem ile günümüzü birbirine bağlayan kültürel kodların

da başında gelmektedir. Önemli bir kısmı Türk dünyasının ortak geçmişine ait olan bu eserler, Türk kültür kimliğinin oluşturulmasında; toplumda kolektif düşüncenin geliştirilmesinde önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle her biri sosyal ve kültürel bir “değer” olarak algılanan bu eserlerin nesillere tanıtılması, aktarılması ve bireylerin hayatlarına yapacağı sosyal ve kültürel etkilerin öğretim programları ve öğretmenler aracılığıyla kazandırılması gerekmektedir.

Diğer yandan sözkonusu Türk İslam eserlerinin nesillere tanıtılması ve aktarılması durumu toplumda yerel tarih anlayışının gelişmesi açısından da önemli bir unsurdur. Yerel tarih bir yörenin, bir bölgenin veya bir ülkenin tarihinin sahip olduğu, kendine özgü nitelikler, özelliklerdir. O yörede yaşamış insan topluluklarının yaşayışları, düşünme biçimleri, bıraktıkları mabetler, evler, köprüler vs. gibi mimari eserlerin tümü yerel tarihi oluşturan yapı taşları olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca yerel tarihin ulusal tarihe giden yolda bir başlangıç noktası olduğu hesaba katılırsa; yerel tarihin farkında olan ve yerel tarihe ilgi duyan kimselerin milli tarihi anlama ve yorumlayabilme becerilerinin daha ileri seviyelere yükseleceği söylenebilir. Öyle ki eğitimin somuttan soyuta ve yakından uzağa ilkeleri yerel tarihi, milli tarihe giden yolda bir köprü konumuna dönüştürmektedir. Tarih bilincinin oluşarak, milli birlik ve beraberlik duygularının gelişmesinde de yerel tarihin önemi daha net olarak görülmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde tarihi ve kültürel eserler yerel tarihin, zamana meydan okuyarak günümüze gelişinde etkili önemli bir misyonu üstlenmektedir (Metin, 2012). Bu özellikleri itibariyle yerel tarih bilgisi; toplumdaki bireylerin yurttaşlık sevgisi ve tarih bilincinin oluşmasında ve gelişmesinde önemli bir etkidir. Dolayısıyla Türk İslam eserlerine ilişkin pozitif yönde tutum ve farkındalığın; Türk eğitim sisteminde belirli programlar aracılığıyla bireylere kazandırılmasının yerel tarih anlayışını ve dolayısıyla ulusçuluk bilincini geliştiren bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

Bu kapsamda öğretmen yetiştiren kurumlar olarak yükseköğretim kurumlarında konuyla ilgili yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir. Özellikle yükseköğretim kurumundan mezun olarak toplumsal kurumlarda -alanıyla ilgili- çalışanların sosyal etki alanının daha geniş olabileceği hesaba katıldığında bu durum daha iyi anlaşılabilir. Lisans eğitimi sürecindeki öğrencilerin Türk dünyasının ortak geçmişine ait olan söz konusu eserlere ilişkin tutum ve farkındalıkları bu araştırmanın esas konusunu oluşturmaktadır.

Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğünde ilgi kavramı, “dikkati öncelikle belirli bir şey üzerinde toplama eğilimi. Belirli bir olay veya etkinliğe yakınlık duyma, ondan hoşlanma ve ona öncelik tanıma” (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>) olarak tanımlanmıştır. farklı üniversitelerde öğrenim gören Güzel Sanatlar Fakültesi (GSF) öğrencilerinin, , Türk İslam Eserlerine ilişkin ilgi ve farkındalık düzeylerini belirleme amacı taşıyan bu araştırmada ise ilgi, araştırma verilerini sağlayan katılımcıların sözkonusu eserleri gözleme, onlara yakınlık duyma ve bu eserleri tanıma düzeylerini kapsayan bir anlamda kullanılmıştır. Farkındalık ise, Büyük Türkçe Sözlüğünde “ayırarak, ayırt etmek, sezme anlamlarını kapsayan fark etme ve farkında olma durumu” olarak tanımlanmaktadır (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>). Bir başka ifadeyle farkındalık; bireyin “şu anda ne yaşıyorum” sorusunu yanıtlamak ve benliğini anlamak amacıyla, kendi düşüncelerini, duygularını ve bedenini gözlemlemesi ve sorgulaması sonucu ulaştığı zihinsel bir durumdur (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>). Bu araştırma bağlamında kullanılan Türk İslam Eserlerine ilişkin farkındalık kavramı ise üniversite öğrencilerinin yaşadıkları çevrede bulunan ve günlük yaşamlarında sıkça karşılaşmaları, görmeleri, ilgilenmeleri ve incelemeleri muhtemel olan tarihi ve kültürel eserleri, diğer mimari ve kültürel varlıklardan ayırt etme, ne zaman ve kimler tarafından yapıldıkları/yaptırıldıkları, günümüze nasıl ve hangi değişimlerden geçerek ulaştıkları ile geçmişte ve günümüzde hangi işlevleri gördükleri gibi bu eserlere dair bazı temel özellikleri bilme anlamlarını taşımaktadır.

B. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, farklı üniversitelerde öğrenim gören Güzel Sanatlar Fakültesi (GSF) öğrencilerinin, Türk İslam Eserlerine ilişkin bilişsel farkında olma ve tutum düzeylerini cinsiyet, sınıf ve üniversite değişkeni bağlamında incelemektir.

Çalışmada bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

GSF öğrencilerinin,

- 1) Türk İslam Eserlerine (TİE) ilişkin bilişsel düzeyleri nedir?
- 2) Öğrenim gördükleri bölüm içi ve bölüm dışında, TİE'ye ilişkin ders veya eğitim alma durumları nedir?

- 3) TİE'ye ilişkin sivil toplum kuruluşu/ları (STK) veya dernek/ler/e üye olma durumları nedir?
- 4) TİE'ye ilişkin sivil toplum kuruluşu, vakıf veya dernek faaliyetine katılma durumları nedir?
- 5) Son bir yılda TİE'ye ilişkin kitap, eser okuma durumları nedir?
- 6) TİE ile ilgili herhangi bir televizyon ya da radyo programı takip edip etme durumları nedir?
- 7) Son bir yılda TİE ile ilgili herhangi bir konferans veya seminere katılma durumları nedir?
- 8) Son bir yılda TİE ile ilgili herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumları nedir?
- 9) TİE'ye ilişkin tutumları nedir?

C. Araştırmanın Önemi

Araştırma aşağıdaki açılardan önemli kabul edilebilir:

- Bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri olması,
- Kültürümüzü korumaya yönelik geliştirilecek stratejilere kaynaklık yapabilecek olması,
- Lisans öğrencilerinin Türk İslam eserlerine ilişkin bilişsel düzeylerinin tespiti ile Türk eğitim sistemindeki eğitim politikalarının karar mercilerine, politika yapıcılarına/uygulayıcılarına somut öneriler sunulacak olması,
- Her biri sosyal ve kültürel bir “değer” olarak algılanan bu eserlerin nesillere tanıtılması, aktarılması ve bireylerin hayatlarına yapacağı sosyal ve kültürel etkilerin belirlenmesiyle toplumun milli tarih şuurunun gelişimine katkıda bulunacak olması,
- Kültürel mirasın maddi boyutunu oluşturan Türk İslam eserlerine ilişkin öğrencilerin bilişsel düzeylerin incelenmesiyle Türkiye'nin kültürel kimliğinin bireyler tarafından nasıl algılandığının ortaya çıkacak olması ve böylelikle mevcut duruma ilişkin ilgili literatüre katkı sağlayacak olması,

D. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma aşağıdaki sınırlılıklar çerçevesinde yapılmaya çalışılmıştır.

- Araştırma Gazi, Hacettepe, Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinde okuyan ve çalışmaya katılmayı isteyen Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri ile sınırlıdır.
- Araştırma öğrencilerin Türk İslam eserleri ile ilgili tutumlarını ve bilgi düzeylerini belirleme ile sınırlıdır.

E. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada aşağıdaki varsayımlar temel alınmıştır.

- Katılımcıların tamamı çalışmaya istekli ve gönüllüdür.
- Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin ölçekteki maddeleri samimiyetle doğru yanıtladığı kabul edilmiştir.
- Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinden oluşan örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.
- Araştırmada kullanılan ölçeğin geçerlik ve güvenirliği daha önceden yapılan çalışmalarda sağlandığı kabul edilip, ölçek bu doğrultuda araştırmada kullanılmıştır.

F. Terimler ve Tanımlar

Tutum: “Bireyin kendini ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu, ya da olaya karşı deneyim, bilgi, duygu ve güdülerine (motivasyon) dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki ön eğilimidir” (İnceoğlu, 2011: 22).

II. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Türk İslam eserlerine yönelik tutumları incelemeyi konu edinen bu araştırmayla ilgili olarak yerli ve yabancı literatürde yapılmış doğrudan ve dolaylı birtakım çalışma mevcuttur. Araştırmanın bu başlığı altında sözkonusu bu çalışmalar incelenmiştir.

Bay, Mert ve Alyılmaz (2010) tarafından öğretmen adaylarının Türk eserlerine ilişkin tutum ve farkındalık düzeyleri incelenmiştir. Çalışmada betimsel yöntem kullanılmıştır. araştırma Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi'nin Türkçe Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı (ABD), Tarih Eğitimi ABD, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD ve Sınıf Öğretmenliği Bölümlerinin üçüncü ve dördüncü sınıflarında öğrenim gören 272 öğretmen adayı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmacılar tarafından güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılan ölçme aracı kullanılmıştır. Verilerin analizinde ki kare, t testi ve tek yönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda, öğretmen adaylarının ETE ilişkin bilişsel farkındalık düzeylerinin, öğrenim gördükleri bölüm dışında ders veya eğitim alma durumlarının, ETE ile ilgili STK veya derneğe üye olma, buralardaki faaliyetlere katılma düzeylerinin, ETE ile ilişkili TV/radyo programı takip etme, kitap okuma düzeylerinin genel olarak çok düşük olduğu görülmektedir. Araştırmada öğretmen adaylarının ETE ilişkin tutumlarının, değişken ayrımı olmaksızın, “olumlu” olduğu; en olumlu tutuma “Türkçe Eğitimi Bölümü” öğretmen adaylarının; en düşük tutum düzeyine ise “Sınıf Öğretmenliği Bölümü” öğretmen adaylarının sahip olduğu belirlenmiştir.

Aktın vd. (2013)'nin çalışmasında Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretmen adaylarının Sinop iline ait tarihi ve kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın evrenini, 2012-2013 eğitim öğretim yılında Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarıdır. İlgili literatürden faydalanılarak farkındalık düzeyini ölçen üçlü likertten oluşan on yedi önerme ve bir adet açık uçlu sorudan oluşan, içerisinde tutum ölçeğinin de yer aldığı otuz maddelik bir anket araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilen anket Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde 328 öğretmen adayına uygulanmıştır. Uygulanan anketten elde edilen veriler, SPSS paket programıyla analiz edilerek her bir soru ve önerme için basit istatistiksel analizler yapılmıştır. Öğretmen adaylarının okudukları bölüme göre ilgi ve farkındalık düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup/olmadığını belirlemek için Tek Yönlü ANOVA Testi ve cinsiyete göre yapılan karşılaştırmalarda ilişkisiz örneklem T-testi uygulanmıştır. Anekette yer alan açık uçlu soru ise içerik olarak analiz edilmiştir. İçerik analizinde toplanan veriler derinlemesine analiz edilerek kodlanmıştır. Tarama modelinde yapılmış betimsel bir çalışma olan bu araştırmada öğretmen adaylarının gezi yaptıkları tarihi-kültürel eserlerin detaylarını

öğrenme amacına yönelik olumlu tutum taşıdıkları, inop ve yakın çevresinde bulunan tarihi-kültürel eserlerin Sinop tarihi ve kültürünü öğrenmede önemli olduğunu düşündükleri, buna karşın Sinop ve yakın çevresinde bulunan tarihi-kültürel eserlerin birçoğunu görme fırsatlarının olmadıkları sonucu çıkmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarına, tarihi ve kültürel eserler hakkındaki tutumlarına yönelik olarak bölümlere göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının lehine, sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adayları ile aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucu çıkmıştır.

Dinç vd. (2011)'nin çalışmasında Uşak Üniversitesi'nde lisans eğitimine devam eden öğrencilerin öğrenim gördükleri kentte bulunan tarihi-kültürel eserler hakkındaki ilgi ve farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ayrıca söz konusu ilgi ve farkındalık düzeylerinin cinsiyet ve öğrenim görülen bölüm değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırma verileri, 2011-2012 öğretim yılı güz döneminde, Uşak Üniversitesi'nin Eğitim, Fen-Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler ve Mühendislik fakültelerinin dokuz farklı bölümünde üçüncü sınıfta öğrenim gören toplam 560 lisans öğrencisinden toplanmıştır. Veriler bir anket formunun revize edilmiş versiyonu aracılığı ile toplanmış ve SPSS programı ile betimsel olarak analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin Uşak'taki tarihi-kültürel eserler hakkındaki ilgi düzeyleri ortalamanın üzerinde iken, bu eserler hakkındaki bilgi ve farkındalıkları düşük seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların tarihi ve kültürel eserler hakkındaki ilgi düzeyi cinsiyete göre farklılık gösterirken, bilgi ve farkındalık seviyeleri ise öğrenim görülen bölüme göre farklılaşmakta olduğu görülmüştür.

Avcı ve Memişoğlu (2016) yapmış olduğu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kültürel miras eğitime ilişkin görüşleri ve sosyal bilgiler dersinde ne düzeyde yer verildiğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. tarihi ve kültürel eserlere dair yapılan araştırmalar arasından bu çalışma özellikle araştırma verilerinin öğretmenlerle yapılan uygulamalardan elde edilmesi yönüyle farklıdır. Nitel araştırma yaklaşımı kullanılarak verilerin toplandığı bu çalışmada veriler betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. 2013-2014 eğitim öğretim yılında Ankara'da 15 ortaokulda görev yapan 34 Sosyal Bilgiler öğretmeni katılımcı olarak yer almıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin kültürel miras konusuna önem verdikleri görülmüş ve Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yer almasının önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmenlerin

görüşlerine göre, Sosyal Bilgiler programında kültürel miras konularının ve eğitiminin yeterli olmadığı, özellikle programda yapılacak düzenlemeler ve zenginleştirmeler ile kültürel miras konularının daha etkili öğretilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Gökkay ve Yeşilbursa (2009)'un çalışması burada ele alınan diğer çalışmalarla aynı konuda olmasına rağmen aynı konunun yöntem bakımından deneysel bir desenle incelenmesi açısından diğerlerinden farklılaşmaktadır. Söz konusu bu araştırmada, ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu” ünitesinin geleneksel yöntemle (anlatım yöntemi) işlenişiyse, Tarihî yerleri kullanarak yapılan öğretime göre işleniş arasında, öğrencilerin akademik başarılarını etkileme ve bilgilerin kalıcılığını sağlama bakımından anlamlı bir fark olup olmadığını araştırılmıştır. Ön test-son test-kalıcılık testi karşılaştırmalı deneysel yöntemin uygulandığı araştırma, 2004-2005 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Bursa ili, İnegöl ilçesinde yürütülmüştür. Tarihî yerlerle öğretim yönteminin uygulandığı deney grubu ile “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu” ünitesi çerçevesinde Söğüt Ertuğrulgazi Türbesi, Bilecik Şeyh Edebâli Türbesi ve Bursa'daki cami, türbe, medrese, bedesten gibi Tarihî yerlere alan gezisi düzenlenmiştir. Kontrol grubunda ise aynı konu sınıf ortamında geleneksel öğretim yöntemiyle işlenmiştir. Genel olarak araştırma sonucunda, öğrencilerin akademik başarılarını ve öğrenilenlerin kalıcılığını sağlama açısından, daha çok duyu organına hitap eden, öğrenci merkezli öğretimi temel alan tarihî yerlerle öğretim yönteminin, geleneksel öğretim yöntemine oranla daha başarılı olduğu ortaya çıkmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONUMUZLA ALAKALI TARİHİ ESERLER VE ARKA PLAN

Araştırmanın bu bölümünü oluşturan bu başlık altında, araştırmanın kuramsal altyapısını oluşturan bilgiler sunulmuştur. Bu bağlamda öncelikle söz konusu araştırma konusunun doğru bir çerçevede anlaşılmasını ve değerlendirilmesini sağlamak amacıyla Türklerin İslamiyeti kabul süreçleri, Türk İslam Kültürü, Türk İslam eserleri vs. konular ilgili alanyazına dayanan kaynaklardan istifade edilerek incelenmiştir.

Bölüm sonunda ise konu ile ilgili alanyazında bulunan ve bu araştırmanın ortaya çıkmasında önemli paya sahip olan bazı araştırma-inceleme eserler hakkında bilgi verilerek bunların bir nevi tanıtımı yapılmıştır.

1.1. TÜRKLERİN İSLAMİYETLE TANIŞMASI

İslam dini 7. Yüzyılın ilk yarısında Arap Yarımadası'nda doğarak yayılma göstermiştir. Birçok farklı milletin bu dine farklı şekillerde intisab ettiği gibi Türkler de 8. Yüzyılda Arap toplumu ve İslam diniyle birebir temaslarda bulunmaya başlamış ve uzun yıllar süren bir zaman diliminde peyder pey İslam dinini benimseyerek kabul etmiştir.

Türklerle Arapların ilişkilerinin başlangıcı hakkında kesin kayıtlar mevcut olmasa da - eldeki bilgi ve belgelere göre- İslamiyet öncesinde çok eski tarihlere kadar bu iki toplumun farklı yollarla ilişki içinde bulundukları bilinmektedir. Örneğin milattan önce 7. Yüzyılda Sakalardan itibaren çeşitli Türk kavimlerinin Kafkasları aşarak Azerbaycan'ın kuzey bölgelerine yerleştikleri ve zaman zaman buradan daha güneye inerek Arap toplulukları ile temaslarda kurmuşlardır. Bunun yanında Sasanilerle Bizanslar arasında 604-628 yıllarında yapılan savaşlarda Göktürkler, Hazarlar ve Avarlar ın etkin rol oynadıkları bilinmektedir (Yazıcı, 2007:30-31). Bu vb. bilgilerden yola çıkarak, Türklerle Arapların gerek askeri ve siyasi durumlar aracılığıyla gerekse de kültür ve ticaret unsurları aracılığıyla çok eski tarihlerden beri birbirlerini tanıdıkları ve bir etkileşimde bulundukları söylenebilir.

Türklerle Arapların doğrudan ilişkileri ise ilk İslam fetih hareketleri sırasında

gerçekleşmiştir. İslam Devleti Halifesi Hz. Ebubekir'in devletin kendi iç problemlerini hallederek yönünü dışarıya çevirdiği 633 yılından itibaren fevklade bir hızla İslam fetih hareketleri başlamıştır. Bu dönemde İslam devleti, büyük başarılar kazandığı İran bölgesine gerçekleştirmiş olduğu askeri akınlarda Türklerle karşıkarşıya gelmiştir. İki toplum arasında savaş alanındaki iki önemli karşılaşmadan özellikle 644 yılında gerçekleşen ikincisi oldukça ciddi iken devletlerin kendi içindeki çeşitli iç ve dış tehditlerden ötürü önemli bir askeri çarpışma olmamıştır. Türklerin Müslümanlarla Hz. Ömer Döneminde ilk olarak bu şekilde başlayan doğrudan müsabetleri sonraki yıllarda aynı minvalde devam etmiştir.

Türklerle Müslüman Araplar arasındaki ilişkiler İslam Devleti'nin ilk Halife sülalesi olan Emeviler döneminde (661-750), bireysel girişimler veya küçük toplulukların Müslüman olması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türklerin Müslümanlarla ilk temaslarından itibaren, islam dininin yayılmasının çok hızlı bir şekilde gelişme gösterememiştir. Bu durumun oluşmasında Emevi idarecilerinin, bunlar arasında özellikle Horasan'a gönderilen Emevi valilerinin ve para hırsıyla hareket eden vergi memurlarının tutumlarının vs. önemli rolü olduğu belirtilmelidir. Çünkü bu devir idarecileri İslam'ı tüm dünyaya mal edilen, evrensel bir din haline getirme idealinden oldukça uzak bir tavır sergilemeyi tercih etmişlerdir (Yazıcı, 2007:53-54).

İslam Devletinde, Emevilerden sonra Ebu Müslim el-Horasâni'nin önderliğinde ve bir halk ihtilaliyle, 750 yılında iktidarı ele geçiren Abbasi sülalesi kendilerinden önceki Halife sülalesinin yaptıkları hataları yapmamaya gayret göstermiştir. Abbasiler Türkler arasında İslamiyet'in yayılması için İç Asya'da yeni bir devir başlatmış, kendilerine iktidar yolunu açan Horasan ve dolayısıyla Orta Asya Türklerini unutmamışlardır. Türklere diğer milletlerden farklı olarak çok daha sıcak ve samimi davranmışlardır. Özellikle 751 Talas Savaşı'ndan sonra, yeni devletin kurulma ve şekillenmesinde Türkleri kendileri için çok yakın bir destek olarak görmüşlerdir. Bu desteği güçlendirip daimi hale getirmek için İç Asya ve Türk boyları arasında İslam dinini yaymaya çalışmışlardır. Nitekim ilk Abbasi halifelerinden biri olan Ebu Cafer el-Mansur (754-775), doğu Türklüğü ile sosyal ve dini ilişkilerin gelişmesinde çok olumlu sayılabilecek önemli adımlar atmış ve Türklerin askeri ve idari manada İslam Devleti'nde görev almalarını sağlamıştır. Onun yerine hilâfet makamına geçen oğlu El-Medi (775-785), babasının yolunda yürümüştür. Türklere büyük ilgi gösteren Halife El-Medi, onları

İslamiyet'e davet etmiş ve Türk Hakanları tarafından onun bu davetine olumlu karşılanmıştır (Kitapçı. 2002:265).

Bu dönemde İslamiyet'in Orta Asya bozkırlarında yayılmasında Abbasi Halifeleri'nin bu girişimleri son derece etkili olduğu bilinmektedir. Bu girişimlerin yanında İslam'ı yayılmasında son derece etkili olan bir diğer unsur, İslam'ı Asya'da yayabilmek ve yaşatabilmek için bireysel çaba harcayan Ahmet Yesevi ve müşitlerin, Türkistan'ın iç kısımlarında başlatmış olduğu harekettir. Orta Asya Türklüğünün dini ve milli hayatında daha sonraları çok önemli bir yeri olan ve bu yolla Müslüman Türkler arasında yeni bir iman coşkusu yaratan sözkonusu bu Sufi akımı, bozkırdaki Türkler arasında İslamiyet'i yaymak amacı ile önemli ve başarılı bir etkinlik göstermiştir (Barthold, 1975:93-94).

İslamiyetin Türkler arasında yayılmasında bir diğer önemli faktör ticari ilişkilerdir. Daha öncede kısmen değinildiği üzere Türklerle Araplar arasında, İslamiyet'in ortaya çıkışından, çok daha önceki dönemlerden itibaren siyasi ve askeri münasebetlere ek olarak ticaret faaliyetlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Özellikle İslamiyetin ilanından sonra 8. Yüzyılın başlarında itibaren bu alanda önemli ölçüde gelişme kaydedilmiştir. Müslüman tüccarlar Türklerin yaşadığı bölgelerdeki ticaret merkezlerine gelerek ekonomik etkinliklerde bulunmuşlardır. ekonomik etkinliklerin yanısıra söz konusu bu merkezlerde cami yaptırarak dini anlamda da faaliyet göstermişlerdir. Müslüman tüccarlar hem kendi siyasi ve ekonomik menfaatleri hem de inandıkları dini gereği olarak İslam dinini gittikleri bölgelere taşıyarak İslam dininin yayılmasında önemli rol üstlenmişlerdir.

İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasında bir diğer etken ise İslami ilimlerin eğitiminin yapıldığı eğitim kurumları olarak işlev gören medreselerdir. Medreseler, İslam Devleti'nin merkez şehirlerinden önce Merv, Belh, Nişabur, Horasan, Maverünnehir vs. Türklerin yaşadığı şehir ve bölgelerde kurulmuştur. Bu eğitim kurumlarının İslamiyetin yayılmasında çok önemli bir etken olarak faaliyet ve başarı gösterdikleri bilinmektedir (Yazıcı, 2007:63).

Netice itibariyle; Türklerin İslamiyetle tanışmaları sürecinde ilk olarak, Emeviler Döneminde bir kısım Türk ülkelerinin fethi sonrasında Türkler İslam'ı tanımışlardır. Bu tarihten itibaren çok yavaş da olsa İslam'ı kabul etmeye başladıkları söylenebilir. İkinci

olarak Abbasiler döneminde İslam Devletiyle daha yakın ilişkiler içine girmesinin ardından 9. Yüzyıl ortalarından itibaren müslümanlığın Türkler arasında kabulü hızla artmıştır. 10. yüzyılın ilk yarısından itibaren ise halkı ve yöneticileri Müslüman olan ilk Türk İslam devletleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar; kronolojik sırası itibarıyla İdil (Volga) Bulgar Hanlığı (922), Karahanlılar (945), Gazneliler (963), Selçuklular (1040) ve Harizmşahlar (1097) olarak tarih sahnesine çıkmışlardır.

1.2. TÜRK İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE YÜKSELİŞİ

1.2.1. İdil (Volga) Bulgar Hanlığı (7.-15. Yüzyıl) Kültür ve Medeniyeti

İdil (Volga) Bulgar Hanlığı, İslam dinini resmi olarak kabul eden bağımsız ilk Türk devleti olarak bilinmektedir. Dolayısıyla Goğu Avrupa’da Türk İslam kültürünün temsilciliğini yapan İdil Bulgarları, kurmuş oldukları köy ve şehirlerle yüksek bir kültür ve medeniyete sahip oldukları anlaşılmaktadır. Büyük ölçüde yerleşik bir hayat yaşamış, gelişmiş ziraat ve ticaret faaliyetleriyle geçimlerini sağlamışlardır.

Bir Türk İslam devleti olarak Türk İslam kültür ve medeniyetin ilk temsilcileri olan Bulgarlar yaşadıkları bölgede çok sayıda kasaba ve şehir kurmuşlardır. Özellikle başkent Bulgar Şehrinin önemli bir ticaret merkezi olduğu dönemde Suvar, Biler, Göke-Tav ve Etreç gibi şehirlerin önemli merkezler olarak kurulduğu bilinmektedir. Özellikle Bulgar şehrinde, Türk İslam kültürüne özgü ilk eserler ortaya çıkmıştır. İtil Bulgarlar’na ait bu eserler; *Han Camii*, *Dou Türbesi*, *Ak Saray*, *Kara Saray*, *Han Saraylar*, *Küçük Minare*, *Büyük Minare* ve *Han Kabri* şeklinde sıralanabilir (Yazıcı, 2007).

Günümüz Bulgaristan coğrafyasında ilk olarak İtil Bulgarlarının başlatmış olduğu Türk İslam kültürü, burada sonraki yüzyıllarda kurulan devletler döneminde de devam etmiştir. Türkler bu topraklara yerleşmek üzere geldiklerinden kısa süre içinde Bulgaristan’da yer adları Türkçeleşmiştir. Türkler’in Rumeli’ye geçip Bulgaristan’la birlikte Rumeli adı verilen Doğu Avrupa’nın büyük bir kısmında hâkim olmaya başlamaları ile Bulgaristan’da yepyeni ve öncekinden farklı bir mimari ortaya çıkmıştır. Bu kadar yoğun bir Türk yerleşmesi beraberinde örf ve âdetlerle birlikte yaşama şartlarını da getirmiştir. Osmanlı devri boyunca burada kurulan köyler, kasabalar ve şehirler sokakları, evleri ve hayır binaları ile Türkleşmiş ve Anadolu yerleşim

bölgelerinden farksız bir görünüm almışlardır. Zamanla Türk İslam kültürü içerisinde sistematik bir hale gelen vakıf sistemi aracılığıyla bu topraklarda cami, mescid, tekke gibi dinî yapılardan başka medrese, sıbyan mektebi, köprü, çeşme, hamam, kervansaray gibi kamu yararına yapıların yükselmesi mümkün olmuştur. Böylece özellikle XVI. yüzyıldan itibaren XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar bugünkü Bulgar topraklarında pek çok eser meydana getirilmiştir (İpşirli, 1992).

Bulgaristan Osmanlı Devleti'nin XIV. yüzyılda Balkanlar'da ilk fethettiği yerlerden biridir. Ayrıca Osmanlı fetih siyasetinin sonucu olarak daha o tarihlerden itibaren vakıflar aracılığıyla bu bölgede birçok Türk İslam eseri vücuda getirilmiştir. Başta Osmanlı padişahları ve saray mensupları olmak üzere bölgede faaliyet gösteren akıncı ve sancak beyleri, ulemâ ve özellikle çeşitli sebeplerle Anadolu'dan buraya iskân edilen halk pek çok vakıf kurmuşlar, bunları ayakta tutacak gelir kaynakları tahsis etmişlerdir. Bu faaliyetlerin bölgenin Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında önemli rolü olmuştur. Rumeli'deki Türk eserlerine ilişkin, 2356 cami ve mescid, 142 medrese, 273 mektep, 174 tekke ve zâviye, 42 imaret, 116 han, 113 hamam ve ılıca, 27 türbe, 24 köprü, 16 kervansaray, 3 bedesten olmak üzere Osmanlı devri boyunca yapıldıkları kesinlikle bilinen yapıların sayısının 3339 olduğu ilgili araştırmalarla ortaya konulmuştur (İpşirli, 1992).

1.2.2. Karahanlılar Devleti (840-1212) Kültür ve Medeniyeti

Karahanlılar, Doğu Avrupa uçlarında kurulan İtil (Volga) Bulgar devletinden sonra Orta Asya'da ilk Müslüman Türk devletinin kurucularıdır. Karahanlılar, Uygur Devleti'nin dağılma dönemini içine alan 9. Yüzyıl ortalarında Orta Asya'nın batı kısımlarına göçerek burada yerleşmişlerdir. Karahanlıların başkenti Balasagun şehriydi. Karahanlıların bilinen ilk hükümdarı Bilge Kül Kadır Han olmakla birlikte 10. Yüzyılın ilk yarısında islamiyeti kabul ederek Karahanlıların ilk Müslüman hükümdarı olan Satuk Buğra Han'dır. İslamiyeti devletin resmi dini olarak ilan eden Satuk Buğra Han ile birlikte çok büyük Türk kitlelerinin Müslümanlığı kabul etmiş olduğu bilinmektedir (Yazıcı, 2007; Yüksel, 2001).

Karahanlılar döneminde Türklerin Müslüman olma sürecinin büyük kitleler halinde başlamasıyla birlikte Türk tarihinde özellikle kültür ve medeniyet anlamında yeni bir dönemin başladığı söylenebilir. Karahanlıların bu yeni dönemi beraberinde köklü bir

Türk İslam kültür ve medeniyetinin doğuşunu getirmiştir ve akabinde bu çerçevede ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle Karahanlı hükümdarlarının hakim oldukları bölgede İslam dininin yayılması için gösterdikleri çabayla çok sayıda cami, medrese, kervansaray, kervansaray, köprü ve hastane gibi eserler vücuda getirilmiştir.

Karahanlı hükümdarları ülkede alimleri ve şairleri koruyarak kültürel gelişmeyi sağlamaya çalışırken bir yandan da imar bakımından parlak kabul edilebilecek bir ilerlemeyi sergilemişlerdir. Ülkede bir çok medeni müessese vücuda getirmişler, şehirlerini medrese, türbe, köprü, camiler, saraylar ve ribatlarla süslemişlerdir. Türklerin İslamı kabullerinden sonra, bu yeni din içerisinde tamamıyla orijinal ve kendine has özellikler barındıran sanat ve imar faaliyeti ilk olarak Asya'da kurulan Türk İslam devletleriyle başlamıştır. Bunlar içinde Karahanlıların hiç şüphesiz çok önemli bir yeri vardır (Yazıcı, 2007).

Geleneksel Türk İslam sanat ve mimarisinin temellerinin atıldığı Karahanlılar Dönemi, mimari eserler açısından diğer Türk İslam devletlerine de örnek teşkil etmiştir. Camilerin ilk sırada yer aldığı bu eserlerden en iyi bilinen bazı örnekleri şunlardır:

- Şir Kebir Camii,
- Cambul Evliya Ata Türbesi (Arab Ata Türbesi),
- Ayşe Bibi Türbesi,
- Balacı Hatun Türbeleri,
- Muğak Atari Camii,
- Talhatan Baba Camii,
- Ribat-ı Melik Kervansarayı,
- Degaron Camii,
- Harekan kümbeti,

Karahanlılarda cami mimarisi gelişmiştir. Ülkede ilk yapılan camilerde yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılmış, ince alçı süslemeleri kullanılmıştır. Bu şekildeki en güzel örnek Şir Kebir camii mihrabıdır. Daha sonraları ise kerpiç yanında tuğlanın da kullanıldığı görülür. Bunun örneği ise 11. yüzyıl başından kalmış Buhara yakınlarında Hazara'daki Kışlak Hazara Camiidir. 12. yüzyıl başından itibaren de tüm camiler genel olarak tuğladan yapılmıştır. Ayrıca plan ve mimari açısından önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Caminin yanında yukarıda isimlerinin verildiği minare, türbe,

kervansaray mimarisi alanında da Karahanlılar dönemi, Türk İslam kültür ve medeniyetine büyük katkı sağlamıştır.

1.2.3. Gazneliler Devleti (963-1186) Kültür ve Medeniyeti

Gazneliler Devleti, 963-1186 yılları arasında Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm sürmüş olan bir müslüman-Türk devletidir. Gazneliler isimlerini, devletlerinin başşehri olan Gazne şehrinden almıştır. Gazneli Devleti'nin temellerini, Samani Devleti'nin Horasan ordular komutanı olarak görev yaparken Gazze şehrine gelerek burada hakimiyet kuran Alp Tegin atmıştır. Alp Tegin'den sonra devletin başına geçen Sebük Tekin Döneminde devletin sınırlarının oldukça genişlediği ve hatta Hindistan üzerine seferler yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Sebük Tegin'in ardından hükümdar olan Gazneli Mahmud Dönemi Gaznelilerin en parlak dönemidir. Gazneli mahmud ilim adamlar, şair ve ediplere gösterdiği yakın ilginin yanında Türk İslam çatısında bir çok sanat eserinin oluşumunda büyük rolü olan önemli bir hükümdardır. Ayrıca İslâm dininin yayılması amacıyla Hindistan'a yaptığı seferlerden ve diğer hizmetlerinden ötürü dönemin İslam halifesinden büyük övgüler ve unvanlar almıştır. Gaznelileri hem devlet sınırlarının genişliği hem de dönemin büyük devletleriyle başarılı geçen mücadeleleri yönüyle ileriye götüren Mahmud, hükümdarlığı süresince yenilgi görmemiştir (Merçil, 1996; Yüksel, 2001).

Gazneliler hüküm sürmüş oldukları yıllarda büyük bir siyasi gücün temsilcileri olmalarıyla birlikte, kültür ve medeniyet açısından da ileri düzeydeydiler. Gazne kuruluşunda küçük bir merkez iken Sultan Mahmud zamanında İslâm ve Hint medeniyetlerinin birleştiği önemli bir şehir haline gelmiştir. Gazneli mimarisinin önemli eserlerini ve ana özelliklerini burada görmek mümkündür. Gazneliler dönemi sanat anlayışı, İslâmiyet'ten sonraki Asya-Türk sanatının Karahanlılardan sonraki ikinci önemli evresini oluşturur (Yazıcı, 2007:119). Bu dönemin mimarisinde, taşın yaygın olarak kullanılışı ve taş süslemeler açısından, Anadolu Türk sanatı ile yoğun benzerlikler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Gazneliler, konumları gereği Hint kültürü ile İran arasında bir köprü vazifesini de görmüşlerdir. Dolayısıyla buna bağlı olarak zengin bir sanat ve mimari anlayışının ortaya çıktığı söylenebilir (Merçil, 1996).

Gazneliler dönemi mimarisinde; İslâm sanat ve mimari tarihi açısından olduğu kadar Türk sanat ve mimari tarihi açısından da son derece önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Gazneli mimarisinin karakteristik yapıları, ağaç direkli ve ahşap düz çatısı ile Anadolu'daki ağaç direkli camileri hatırlatan "Arus-ül Felek" camisi ile başlar. Arus-ül

Felek camisi, Gaznelilerin yoğun ilişkiler içerisinde girdikleri Hindistan'dan getirilen ağaç direkler üzerine çatı ile örtülü, kırmızı altın ve lâcivert taşın da kullanıldığı çok zengin süslemeleriyle göz kamaştıran renkli ve zengin bir yapı arz eder. Bu yapının temelinde; ana hatlarıyla erken dönem İslâm camilerine benzer bir planlamadan bahsedilmesine rağmen ağaç direkler kullanılması ve kemerlerin bunlarla birlikte anılması, günümüzde geç devirdeki benzerleri çeşitli Asya camilerinde hala yaşatılan ve Anadolu Türk mimarisinde Selçuklu dönemindeki önemli örnekleri bilinen camilerin özelliklerini taşıdığı görülmektedir (Merçil, 1996).

11. yüzyıl başlarında Gaznelilere ait olan bir başka camii ve Leşker-i Bâzâr'da bulunan Ulucami'dir. Bu camii, Türk İslam cami mimarisi tarihi içinde çok önemli bir basamak teşkil eden bir yapı olarak önem arz etmektedir (Merçil, 1996). Bunun dışındaki Gazneli dönemi Türk İslam eserlerinin bazılarını, şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Aruzül Felek,
- Aslan Cazip Türbesi,
- Büst Kalesi,
- Cam Minaresi
- Leşker-i Bazâr Ulu Camii,
- Güney Sarayı,
- Orta Saray,
- El-Beyhakî Medresesi,
- Rıbat-ı Mahî Camii,
- Sultan Behram Şah Minaresi,
- Sultan III. Mesud Minaresi,
- Sultan III. Mesud Sarayı

Gazne şehrinde, yapılan medrese, kütüphane, saray ve camilerle şehir süslenip geliştirilerek, bu dönemde Asya'nın en büyük kültürel merkezlerinden biri olmuştur. Gazne, Büyük Selçuklu mimari ve sanatında etkili olduğu kadar, Hindistan'la yakın ilişkiler dolayısıyla burada gelişecek olan Türk İslam sanatına da temel oluşturmuş olduğu bilinmektedir (Yazıcı, 2007: 127-128).

1.2.4. Büyük Selçuklu Devleti (1037–1194) Kültür ve Medeniyeti

Oğuz Türklerinin Kınık boyuna mensup olan Selçuk ailesi, Selçuklu imparatorluğu tahtında geniş bir coğrafyada uzun yıllar hüküm sürmüştür., Türklerin kurduğu tarihte bilinen dört büyük imparatorluk arasından Hun ve Göktürklerden sonra Osmanlılardan ise önce gelir. Selçuklu imparatorluğunun temelleri 10. Yüzyılın ikinci yarısında nerdeyse tamamıyla islamlaşmış bir bölge olan Horasan'da atılmıştır. Dolayısıyla Selçuklularda eski Türk değerleri İslami değerlerle uyumlu bir şekilde kaynaşmıştır (Yazıcı, 2007: 205).

Selçukluların Gaznelileri 1040 yılında yapılan Dandanakan Savaşı'nda mağlup etmesiyle birlikte Selçuklular, kesin olarak müstakil bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Bu savaştan sonra Tuğrul Bey Selçuklu Devleti'nin sultanı olarak ilan edilmiştir. 1040-1063 yılları arasında Selçuklu tahtına hükmeden Tuğrul Bey döneminde devletin sınırlarının kuzey, güney ve doğu yönünde hızla genişletilmesine devam edilmiştir (Yazıcı, 2007:212-215). Devletin batı cephesine yani Bizans egemenliğindeki Anadolu istikametine ise Orta Asya'dan kitleler halinde göçe başlayan Oğuz Türkleri kanallize edilmiştir. Tuğrul Bey aynı zamanda, Bizans  zerine daha önce başlatılmış olan askeri akınları 1048 yılından itibaren sürekli hale getirmiştir. Tuğrul Bey Anadolu'ya büyük ilgi göstermiş ve Anadolu topraklarını Türk İslam yurdu yapmak için tahtta bulunduğu süre boyunca mücadele etmiştir. Bu hedef, kendisinden sonra gelen Selçuklu sultanlarına da intikal etmiştir. Nitekim Tuğrul Bey'den sonra tahta çıkan 1064-1072 yılları arasında hükümdarlık yapan Sultan Alparslan, 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nde Bizans ordularını mağlup etmesiyle Anadolu'nun kapıları Türklerle açılmış oldu (Turan, 2008).

1071 yılından itibaren genellikle kitlesel g ç dalgalarıyla Türkistan'dan gelerek Anadolu'ya yerleşen Türklerin, bir kısmı g cebe hayatı terk ederek şehir merkezlerine yerleşmiş, diğer bir kısmı da köylere yerleşerek yarı-g cebe olarak hayatlarına devam etmişlerdir. Türk g  leriyle Anadolu'da kurulan bu yerleşim merkezlerinde dervışler ve mutasavvıfların dini çalışmaları için tekke ve zaviyeler oluşturulurken; alimler ve öğrenciler için medreseler birer kültür müessesesi olarak inşa edilmiştir (Kaya, 2008:214). Özellikle Anadolu'daki yerleşik hayat kültürünün varlığına vurgu yapan, Selçuklu döneminden günümüze kalan çok çeşitli sanatsal ve mimari alanda yapılar

bulunmaktadır. Selçuklu dönemi mimari faaliyetlerinin sayısal dökümü de konu hakkında bilgi vermektedir. Kemaloğlu (2015)'nin belirttiğine göre; varlığı saptanan 1308 yılına kadar yapılmış olan 1100 yapıdan günümüze %55'i ulaşabilmiştir. Belirlenen mimari yapılardan bazıları 115 cami, 122 mescid, 135 türbe, 167 medrese, 70 hamam, 48 saray, 49 köprü şeklinde sıralanabilir. Anadolu genelinde Selçuklu dönemi için yapıların inşalarında sayısal döküme bakıldığında camilerin sayısının 115, medreselerin ise, tıp eğitiminin de yapıldığı Darü's-şifa yapıları da katıldığında 135 olduğu görülür. Camiler hemen hemen bir medrese olmaksızın inşa edilmezken, tek başına inşa edilen medrese sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Konya'da 23, Sivas'ta 19, Mardin'de 8, Kayseri'de 7, Amasya'da 6, Diyarbakır'da 5, Akşehir'de 5 adet medrese bulunmaktadır ki Selçuklu medreselerinin %50'den çoğu bu 7 merkezde toplanır. Ortaçağlar Anadolu'sunda eğitim kadim ilimler ve İslami ilimler olarak ikiye ayrılmakla birlikte bazı medreseler sadece belirli eğitim alanlarına yönelik faaliyet sürdürmüştür. Nitekim, Konya İnce Minareli Medrese'de (1258) darü'l-hadis, Konya Sırçalı Medrese'de (1242) fıkıh eğitiminin verildiği bilinmektedir (Kemaloğlu, 2015). Selçuklu döneminde yapılmış olan Türk İslam eserleri arasında en bilinen medreseler şunlardır (Kemaloğlu, 2015):

- Alaca Hüseyin Gazi Medresesi (Çorum),
- Ali Gav Medresesi (Konya),
- Altun-Aba Medresesi-Konya İplikçi,
- Atabekkiye (Atabey) Medresesi,
- Atabey Armağan Medresesi (Antalya),
- Atabey Ertokuş Medresesi (Isparta)
- Buruciye Medresesi (Sivas),
- Cacabey (Medresesi) Camî (Kırşehir),
- Çifte Minareli Medrese (Kayseri),
- Çifte Minareli Medrese-Erzurum,
- Gıyasiye Tıp Medresesi (Kayseri),
- Gök Medrese (Sivas),
- Hacı Kılıç Camî ve Medresesi-Kayseri,
- Hisarardı Medresesi (Afyon),

- Hunat Hatun Medresesi (Kayseri),
- İhlasiye Medresesi (Bitlis),
- İnce Minareli Medrese (Konya),
- İzzeddin Keykavus Medresesi (Ankara),
- Kalehisar Medresesi (Çorum),
- Karatay Medresesi (Antalya),
- Karatay Medresesi (Konya),
- Mardin Eminüddin Külliyesi (Mardin),
- Pervane Medresesi (Sinop),
- Siraceddin Medresesi (Kayseri),
- Sırçalı Medrese (Konya),
- Şifaiye Medresesi (Niğde),
- Taş Medrese (Konya),
- Taşkınpaşa Medresesi (Nevşehir),
- Ümmühan Hatun Medresesi (Eskişehir),
- Yakutiye Medresesi (Erzurum),

Selçuklu Devleti zamanında inşa edilen Türk İslam eserleri arasında en bilinen camii yapıları şunlardır (<http://kulturtarihi.tr.gg>):

- Konya Alâeddin Camii,
- Niğde Alâeddin Camii,
- Malatya Ulu Camii,
- Sivas Ulu Camii
- Konya Sahip Ata Camii
- Afyon Ulu Camii,
- Sivrihisar Ulu Camii,
- Kayseri Huand Hatun Camii,
- Amasya Burmalı Minare Camii,
- Sinop Ulu Camii (Alâeddin Camii),
- Amasya Gökmedrese Camii,
- Ayaş Ulu Camii Kayseri,

- Develi Ulu Camii,
- Manisa Ulu Camii,
- Antalya Yivli Minare Camii,
- Aksaray Ulu Camii,
- Niğde Sungur Bey Camii,
- Kütahya Kurşunlu Camii,
- Kütahya Hisarbey Camii,
- Birgi Ulu Camii,
- Selçuk İsa Bey Camii,
- Milas Hacı İlyas Camii,
- Milas Ulu Camii,
- Beyşehir Ulu Camii,

Anadoludaki Türk İslam eserleri arasında Kervansaraylar, yolların güvenliğini sağlamak, ticaret hayatını canlandırmak ve şehirlerarası yolculuğu kolaylaştırmak için yapılmışlardır. Büyük Selçuklu ve Türk İslam devletlerinde ribat adı verilen kervansarayların Selçuklu sultanları tarafından yaptırılanlarına da Sultan hanı denilmiştir. Anadolu'da yapılan ilk kervansarayın II. Kılıç Aslan döneminde yapılan Alay Han olduğu bilinmektedir. Selçuklu Devleti zamanında inşa edilen Türk İslam eserleri arasında en bilinen kervansaraylar şunlardır (<http://kulturtarihi.tr.gg>):

- Sultan Hanı
- Karatay Kervansarayı
- Alay Han
- Sultan Hanı
- Zazadin
- Evdir Han
- Alayhan
- Kırkgöz Hanı
- Öresun Han
- Çiftlik Han
- Ezine Pazar Han
- Sarı Han

- Altınapa Han
- Çay Han
- İshaklı Han
- Ağzı Kara Han

Anadolu’da yukarıda adları verilen Türk İslam eserlerinin yanında türbe, Darüşşifa, Köşk ve Saray, köprü, kale, sur, kışla, kule vs. gibi dini, sivil, askeri mimari alanında daha birçok farklı türden mimari eser bulunmaktadır.

1.2.5. Osmanlı devleti (1302-1922) Kültür ve Medeniyeti

13. yüzyılın ilk yarısında Selçukluların egemen olduğu Anadolu topraklarına karşı yapılan Moğol baskısı 1235 yılından itibaren gittikçe artmıştır. Selçuklular ile Moğollar arasındaki mücadele 1243 Köseadağ Savaşı ile Selçuklu aleyhine son bulmuştur. Selçuklu ordularının mağlubiyetiyle birlikte Moğol ordularının zaferi, yüzyıllardır Anadolu topraklarına oluşan Türk İslam kültür ve medeniyetine karşı Moğol tahripleri ve yıkımlarını da başlatmıştır. Bu tarihlerden itibaren Moğol baskısı; Anadolu’nun Güney ve Doğu bölgelerindeki Türkmen beyliklerinin Batı Anadolu’daki Bizans topraklarına doğru ilerlemelerine neden olmuştur. Anadolu’da vuku bulan böyle bir atmosfer içinde, Osmanlı Türkmen aşireti *gazi geleneği ve Türkmenlerin kitle hareketleri* gibi iki temel etken sayesinde Bizans uçlarında büyüp gelişme imkanı bulmuştur (İnalcık, 2009a:12).

Ertuğrul Gazi’nin oğlu Osman Bey’in yönetimi döneminde Osmanlı aşireti güçlü bir beylik haline dönüşmüştür. Osman Bey Batı Anadolu uçlarında Söğüt-Bilecik dolaylarında Bizans’a karşı verdiği mücadelelerden aldığı zaferlerle zamanla gelişme göstermiştir. Özellikle Osmanlı beyliğinin İznik ve Bursa’yı almak için Bizans kuvvetleriyle girdiği 27 Temmuz 1302 tarihindeki Bapheus (Koyunhisar) Savaşı’nda zafer kazanmasıyla birlikte müstakil, güçlü bir devlet olarak tarih sahnesine çıktığı söylenebilir (İnalcık, 2009a:16). Sonraki dönemler de batıya doğru sürekli genişleme siyasetini başarıyla ve zaferlerle sürdüren Osmanlı Devleti, 1350’lerden itibaren diğer Türkmen beyliklerini de hakimiyeti altına almış, üstünlüğünü sağlamlaştırmıştır (İnalcık, 2009b:15). Daha sonraki yıllarda Anadolu’daki zaferlerine Balkanlardakileri de eklemesi ve 1517’lerde Arap ülkelerine yaptığı başarılı fetihlerle Osmanlı Devleti İslam dünyasının en güçlü devleti durumuna gelmiştir (İnalcık, 2009b:9).

Osmanlı'da devlet sisteminin oluşumunda, hem aynı coğrafyada varolmuş Bizans devlet geleneklerinin hem de Türk İslam devletlerinin tarihsel süreçte oluşturmuş olduğu birikimin izleri görülmektedir. Osmanlılar bundan iyi bir şekilde faydalanmış; özellikle Selçuklu mirasını, kendi bünyesinin oluşumunda ana harç olarak almıştır. Buna kendi karakteristik özelliklerini de katarak daha gelişmiş sistemler ve kurumlar oluşturmuştur (Kılıç, 2013: 273; İpşirli, 1994:247). Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, güçlü bir devlet olarak dünya düzeninde yer alabilmenin koşulu olan kurumsallaşma sürecine önem verilmiştir. Bu süreç içerisinde bilim ve eğitim hayatının oluşturulması ve geliştirilmesi için çok çaba sarf edilmiştir. Kuruluş döneminde bu sürecin en önemli mimarının Çandarlı ailesi olduğu söylenebilir. Bu aile, İstanbul'un fethine kadar Osmanlı Devleti'nde Türk İslam eğitim kurumlarının oluşumunda hem düşünce hem de uygulama noktasında yoğun çaba harcamışlardır (İpşirli, 1994:252).

İlk İslam devletleri zamanında kurulmaya başlanan, İslam medeniyetinin önemli eğitim kurumu olan medreseler, Selçuklular ve onların varisi olan Osmanlılar döneminde de önemini korumaya devam etmiştir (İpşirli, 2003:327). İlk Osmanlı medresesi 1330-1331'de Orhan Bey tarafından İznik'te kurulmuştur (Unan, 1999:149). I. Murad ve Yıldırım Beyazıt dönemlerinde devletin tüm sistemlerinde gelişme kaydedilmesi ve sınırlarının genişlemesiyle birlikte; medrese sayısında çoğalma olmuştur. Bu okullarda özellikle en ileri çağlarını yaşadıkları Fatih Sultan Mehmet döneminde kurulan Sahn-ı Seman Medreseleri daha sonraki dönemler için örnek olmuş ve klasik Osmanlı medrese düzeni bu temel üzerine oturtulmuştur. Osmanlı yükselme döneminin Fatih'ten sonraki diğer ünlü ismi Kanuni Sultan Süleyman'ın döneminde de medreselerin mimari yapısına yeni özellikler eklenmeye devam edilmiştir. Bu düzen bazı değişikliklerle birlikte Osmanlı Devleti'nin sonra erişine kadar devam etmiştir (Baltacı, 2005:71-75).

Bu eserlere ek olarak Osmanlı Devleti döneminde yapılan sayısız eserler, Türk İslam sanat ve mimarisinin en güzide örneklerini oluşturmaktadır. Osmanlı döneminde yapılan dini mimari (Cami, Medrese, Türbe, Anıtmezar vs.) eserlerinin dönemlere göre incelenmesi sonucunda oluşturulan aşağıdaki tabloda en bilindik eserlere yer verilmiştir (www.sosyalbilgiler.gen.tr):

Tablo 1: Osmanlı Devleti Dönemlere Göre Dini Mimari (Cami, Medrese, Türbe, Anıtmezar vs.) Yapıları

ERKEN DÖNEM (1299-1453)	KLASİK DÖNEM (1453-1700)	GEÇ DÖNEM (1700-1922)
Hacı Özbek Camii	Mihrimah Sultan Cami ve Külliyesi	Nuru Osmaniye Cami
Hacı Özbek Camii	Hüsreviye Cami ve Külliye	Laleli Cami
Ulu Cami	Selimiye Cami ve Külliyesi	Dolmabahçe Cami
Hüdavendigâr Cami	Sokullu Mehmet Paşa Camii ve Külliyesi	Ortaköy Cami
Hüdavendigâr Cami	Süleymaniye Cami ve Külli.	Nusretiye Cami
Üç Şerefeli Cami	Şehzade Camii	Aksaray Valide Cami
Muradiye Cami	Rüstem Paşa Cami ve Külli.	
Eski Cami- Edirne	Melek Ahmet Paşa Cami	
Hacı Bayram Cami	Haseki Külliyesi Medresesi	
İznik Süleyman Paşa Medresesi	Şehzade Külliyesi Medresesi Rüstem Paşa Medresesi	
Lala Şahin Paşa Medresesi	Mührimah Sultan Külliyesi Medresesi	
Yıldırım Medresesi	Selimiye Külliyesi Medresesi	
Yeşil Medresesi	Kılış Ali Paşa Külliyesi Med.	
Muradiye Medresesi	Haseki Külliyesi Medresesi	
Yeşil Türbe- Bursa	Eyüp Sultan Türbesi	
Humahatun Türbesi	Fatih Sultan Mehmet Türbesi	
Devlethatun Türbesi	Yavuz Sultan Selim Türbesi	
Kırgızlar Türbesi	Barbaros Hayrettin Türbesi	
Sarı Saltuk Türbesi	Şehzade Mehmet Türbesi	
Yakup Çelebi Türbesi	K.Sultan Süleyman Türbesi	
Hacı Bayram Türbesi	II.Selim Türbesi	
Malkoçoğlu Mehmet Türb.		

Türk İslam eserlerinin Osmanlı'ya özgü formlarının oluşturulduğu Osmanlı erken dönem, klasik dönem ve geç dönem eserleri arasında sivil mimari (Kervansaray, Köşk, Saray, han vs.) alanında vücuda getirilen eserlerden bazıları şunlardır:

Tablo 2: *Osmanlı Devleti Dönemlere Göre Sivil Mimari (Kervansaray, Köşk, Saray, han vs.) Yapıları*

ERKEN DÖNEM (1299-1453)	KLASİK DÖNEM (1453-1700)	GEÇ DÖNEM(1700-1922)
Emir Han Kervansarayı	Topkapı Sarayı	Dolmabahçe Sarayı
Gaye Han ve İpek Han Kervansarayı	Çinili Köşk	İshak Paşa Sarayı
Bursa Bedesteni	Yalı Köşkü	Beylerbeyi Sarayı
Eski(atik) Bedesteni	Revan Köşkü	Yıldız Sarayı
Edirne Bedesteni	Bağdat Köşkü	Çırağan Sarayı
İstanbul Sandal Bedesteni	Sepetçiler Köşkü	Kurşunlu Mahzen Köşkü
Edirne Sarayı	Fatih Külliyesi/ Kervansarayı	Florya Köşkü
Irgandi Köprüsü	Yakup Bey Hanı	Yalı Köşk
	Deliler Hanı	Bayıldım Kasrı
	Şehzade Külliyesi ve Kervan sarayı	Sultan Osman Köşkü
	Mimar Sinan	Aynalı Kavak Köşkü
	Rüstem Paşa Kervansarayı	Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı
	Lüleburgaz Sokullu Kervansarayı	İstanbul Çakmacılar Valide Hanı
	Antakya Payas Külliyesi	İstanbul Vezir Han
	Mostar Köprüsü (Bosna)	Merzifon Taşhan

1.3. TÜRKLERİN İSLÂMİYETİ KABULÜ VE SANAT ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİMLER

Tarihin en köklü uygarlıklarından birine sahip olan Türkler; Orta Asya’da atlı-göçebe kültürü, konargöçer yaşam kültürü ve yerleşik yaşam kültürünü benimsemişlerdir. İslamiyet’ten önce demircilik, dokumacılık, dericilik, maden ve ahşap işçiliği gibi el sanatları ile uğraşmışlar; heykel sanatı, resim sanatı, minyatür sanatı, maden sanatı, halıcılık vs. alanlarda ileri giderek özgün eserler üretmişlerdir. Bu eserleri çeşitli hayvan ve hayvan mücadele sahnelerini gösteren motiflerle süslemişlerdir. Türklerin yaşam tarzından kaynaklanan ve Hunlar Döneminde başlayıp tüm Orta Asya’da yaygın olarak kullanılan bu özgün sanat üslubunun karakteristik özellikleri, İslamiyet’ten sonraki dönemde de sıkça kullanılmıştır.

Türkler Müslüman olduktan sonra islami kuralları sadece dini yaşamlarını düzenleyen bir sistem olarak görmemiştir. Bununla birlikte tüm sosyal ve kültürel yaşamlarını da İslami kültüre adepte etmiştir. Türkler, Müslümanlığa geçişteki bu adaptasyon sürecinde

Orta Asya'dan getirdikleri sanat kültürünü islami gelenek göreneklerle başarılı bir biçimde bütünleştirerek yorumlamışlardır. Örneğin İslamiyetten önce heykelticilik Türklerde ekseriyetle görülen bir sanat dalıyken İslami kültürde, putperestliğin doğurduğu olumsuz atmosferden dolayı, heykelticilik alanında gerileme görülmüştür. buna karşın ilk Türk İslam Devletlerinden itibaren çinçilik, minyatür, tezhip, ebru, süsleme, hat, oymacılık, kakmacılık ve mimari gibi sanat dallarında muhteşem bir kültür oluşmuştur.

Türklerin İslam dinini kabulünden sonra sanat alanında doğal olarak ortaya çıkan Türk İslam sentezi; tezyîni sanatlar, türk musikisi, türk mutfağı, mimari, temaşa sanatlarının özgün Türk İslam kültürüne göre gelişmesini sağlamıştır. Bu anlamda tezyîni sanatlardan bezeme, hat sanatı, tezhib, yaprak üzerine hüsn-i hat, tuğra, ferman, ebrû, gravür, kat'ı, çini, kalemişi, seramik vs. alanlarda eşsiz eserler üretilmiştir.

İlk Türk İslam devletlerinin sanat anlayışlarına temel oluşturan kaynaklar Orta Asya kültürü ve İslami kültüre göre şekillenmiştir. Bu devletler sözkonusu Türk İslam kültürünü, sanat ve mimarisini yayılmış oldukları geniş coğrafyalarda karşılaştıkları farklı toplumların kültürleriyle de çok başarılı bir şekilde bütünleştirmişlerdir.

İlk Türk İslam devletlerinden olan Karahanlılar Döneminde, Türk İslam sanatının temelleri atılmış ve bu dönemin mimari eserleri sonraki dönemlere örnek oluşturmuştur. Gazneliler Döneminde Hint ve İslam sanatları kaynaşmış, bu dönemde gelişen Türk sanatı Selçuklularda ve Hindistan'da gelişecek olan Müslüman Türk sanatını etkilemiştir. Farisi kültürün egemen olduğu İran ve çevresine egemen olan Büyük Selçuklular; Abbasi, Sasani ve Karahanlı sanat ve mimari geleneklerini geliştirerek yeni sentezlere ulaşmışlardır. Bu sentezin değerleri; önce Selçuklular, onlardan sonra bayrağı devralan Osmanlılar eliyle Anadolu'da şaheserler meydana gelmesini sağlamıştır. Netice itibariyle türklerin orta Asya göçebe kültürü 14.,15. ve 16. yüzyıllarda değişik mekanlarda geçirdiği evrimle, evrensel kültür boyutlarına ulaşmıştır (Ödekan, 2009:275).

Türkler hat, tezhip, taş işçiliği, minyatür, seramik, kuyumculuk gibi birçok alanda sanat eserleri ortaya koymuşlardır. Aşağıdaki bölümde yer alan alt başlıklarda, bu sanatsal terimlerin bazıları kısaca açıklanmıştır:

1.3.1 Sanat

Sanat, bir duygunun, tasarımın ya da niteliğin belli yöntemlerle belirtilmesi, ya da yaratılması demektir (Turan, 2005: 261). Bu; resim, müzik, heykel, minyatür ve mimari vs. alanlarda olabilir. Sanatçı bir yaratım sürecine girer. Hissettiği duygularını ve tasavvurlarını çeşitli sanat alanlarında bir yapıt vererek ortaya koyar. Bu yaratım sürecinde sanatçının beslendiği çeşitli kaynaklar bulunmaktadır: sanatçının duyguları, dini ve kültürel inançlar, toplumu derinden etkileyen savaşlar, depremler, kıtlıklar, göçler, yaşanılan çevre vs.

1.3.2 Türk kültüründe sanat

Her kültürün kendine mahsus bir sanat anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayışı etkileyen çeşitli unsurlar da bulunmaktadır. İslâmlıktan önceki Türk kültürünün de şüphesiz Bozkır yaşamından etkilendiği görülmektedir. Türkler Orta Asya’da görüldükleri M.Ö. V. yüzyıldan XX. yüzyıla değin çok zengin kültür katmanları oluşturmuşlardır. Türklerin İslâmiyet’i kabulünden önceki sanat anlayışını Şamanizm, Budizm, Mâniheizm inançları şekillendirmiştir. İslâmiyet’in kabulüyle birlikte Türklerin sanat anlayışlarında değişiklikler olsa da eski inançlarının kalıntılarını görmek mümkündür (Ersoy, 2005: 407-426).

Üslûp bakımından Bozkır sanatı; hayat şartlarına uygun olarak ve hayvanlarla yakın ilgisinin tesiri ile kemer tokaları, kılıç, hançer kabzası, diğer süs eşyası ve at koşum takımı gibi taşınabilir malzeme üzerine işlenmiş, pars, kurt, yırtıcı, kuş, geyik, at, koyun, keçi vb. hayvanların birbirleri ile mücadeleleri motiflerinden meydana gelen “*hayvan üslûbu*” (“animal style”) mahsulleridir. Bozkır yaşamının getirmiş olduğu doğayla iç içe olma, şüphesiz sanatçıların eserlerinde de kendini göstermektedir. İslâmlıktan önceki Türklerin de Bozkır çevresinde yaşamlarını sürdürmesi neticesinde bu etkiler Türk sanatında da görülmektedir (Kafesoğlu, 2015: 326).

Görsel 1’de İskit (Saka) Türklerine ait olan Pazırık Halısında da yukarıda bahsedilenler görülmektedir. 183x200 cm boyutunda Pazırık Halısında 24 alageyik ve 28 atlı bulunmaktadır. Bu hayvanların varlığı Türklerin doğayla iç içe olduğunu göstermektedir.

Şekil 2.1. The Hermitage Müzesi, Rusya

(<http://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/25.+Archaeological+Artifacts/879870/?lng=tr>)

1.3.3. İslâmiyet’ten önce resim

Türk resim sanatının kökeni hiç şüphesiz Orta Asya’dır. Son buluntular Türk resim sanatını Hunlar dönemine kadar götürmektedir. Göçebeliğin getirmiş olduğu şartlar sebebiyle Orta Asya Bozkır kültürü içinde yaşayan Türklerin sanat eserleri genellikle taşınabilir olarak tasarlanmıştır çünkü göçebe yaşam tarzından kaynaklanan toplum yapısı sürekli bir devinim hâlinde olmayı gerektirmektedir. Yine göçebe kültürün hâkim olması, verilen eserlerde geyik, at, kurt vs. gibi unsurların yoğunlukta olmasını sağlamıştır (bkz. Görsel 1), Pazırık Kurganında yapılan araştırmalar neticesinde bu görüşün doğrululuğu ortaya çıkmıştır (Turan, 2005: 268).

Orta Asya Hun Devleti’nden sonraki dönemde Türk resim sanatına ilişkin buluntular ise

Turfan yöresindeki kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Türk resminin ikinci evresi diyebileceğimiz bu dönem iki açıdan önemlidir: Yerleşik yaşamın benimsendiği Uygurlarda resim ve mimari süslemenin daha çok geliştiği ve yaygınlaştığı görülmektedir. İkinci olaraksa artık Türk resminde hayvan figürlerinin yanında insan figürleri de belli bir ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde Türklerin Mâni dinini benimsediği Uygurlar dönemine rastlamaktadır. Şüphesiz bu, resim sanatı açısından mühim bir aşamadır. Çünkü Mâniheizm'in yaratıcısı olan Mâni aynı zamanda resim sanatının da piri ve en büyük ustası sayılmaktaydı. Yerleşik yaşama geçen Uygurlar resim ve minyatür sanatını dini inanışlarının da etkisiyle benimsemiş ve geliştirmişlerdir. Bu dönemde iyi bir ressam olmak bir bakıma iyi bir dindar olmaktır, resim sanatının daha da önem kazanması ve öne çıkmasının başlıca sebebi dini inançlardır (Turan, 2005: 268-269).

1.3.4. İslâmî dönem ve resim

İslâmiyet ile birlikte resim sanatı yerini minyatür sanatına bırakmıştır. Minyatür, “Çoğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatı” (tdk.gov.tr), anlamına gelmektedir.

İslâm dininde resim sanatı pek hoş karşılanmamış, Kur'an-ı Kerim'den ve çeşitli hadislerden hareketle şekil verenin yalnızca Allah olacağı, insanların benzer eserler vermesinin şirk sayılacağı belirtilmiştir. Bu nedenle İslâmî döneme gelindiğinde Türk resim sanatında da bir gerileme görülür. Türk resim sanatı yerini süsleme ve minyatür sanatlarına bırakmıştır. “Her ne kadar Kur'ân'da, insan suretinin, insan figürünün tasvirinden kaçınılması tavsiye edilmişse de, Araplar hariç, diğer Müslüman ülkeler bu yasağı, plastik sanatlar lehine tefsirden çekinmemişlerdir. Minyatür, bu tefsirlerin tatbikinden doğmuş bir sanattır” (Güvemli, 2012: 182).

Öte yandan Osman Keskioğlu, İslâm'da tasvirin haram veya mekruh (dinî bakımdan yasaklanmadığı hâlde yapılmaması istenen) olduğunun Kur'ân-ı Kerim'de net bir şekilde yer almadığını, fıkıh kitaplarında bu mevzunun etraflıca aydınlatılmadığını söyler. Resim ve tâsvirlerin yasaklandığına dair öne sürülen ayetler yanlış yorumlanmıştır (Keskioğlu, 1952: 11).

Uygurlar döneminde gelişmeye başlayan minyatür sanatı resim sanatından farklı olarak şekillenmiş ve İslâmiyet'in kabulüyle birlikte de resim sanatının aksine günümüze değin

kesintisiz bir biçimde kullanılagelmiştir. Minyatürün başlıca özellikleri, figürleri birbirini kapatmayacak şekilde dizmek, geriye kalan figürleri kâğıdın üst tarafına dizmek, şahısların iriliğini önemlerine göre tespit etmek, manzarada uzaklığı renk ve boy nispeti yönünden belirtmemek, en ince teferruatı dahi işlemek, renkleri ışık-gölge tesiri aramadan sürmek biçimindedir. Büyük Selçuklular devrinde olgunlaşan minyatür sanatı Anadolu Selçukluları devrinde de devam etmiş fakat bu dönemdeki eserler günümüze ulaşamamıştır. Ancak XIII. yüzyılın başından günümüze kalan, Azerbaycanlı Abdûlmûmin bin Muhammed el-Nakkaş'ın eseri olan Varka ve Gülşah'tır. Osmanlı devrinde ise ancak günümüze ulaşan eserler Fatih Sultan Mehmet zamanında verilmiş olanlardır (Binark, 1978: 272).

Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet Batı kültürüne ve sanatına ilgi duymuştur. Bu çerçevede Fatih, İtalya'dan portre yapmakta yetenekli ressamı getirtmiştir. 1479 sonlarında İstanbul'a gelen Gentile Bellini saraya yerleşmiş ve Fatih'le çok sıkı ilişkiler kurmuştur ve portresini de yapmıştır (Turan, 2005: 273).

Şekil 2.2. Bellini'nin Fatih portresi

(<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/gentile-bellini-the-sultan-mehmet-ii>)

Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemlerinde tüm sanat dallarında olduğu gibi minyatür sanatında da gelişme görülmektedir. XVI. yüzyıl minyatür sanatının da en mühim eserlerinin verildiği dönemdir. Kanunî Devri'nin nakkaşları Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazıl-ı Sefer-i Irakeyn ve Süleymannâme adlı eserleri ile Nigarî ise Kanunî ve Barbaros'un portreleriyle önem kazanmıştır. XVIII. yüzyıl nakkaşlarından olan Levnî ve Abdullah Buharî minyatür sanatına Batı resim sanatının etkilerini taşımışlardır. Böylelikle Türk resim sanatına; mekân kurgusu, perspektif, renklerin derecelendirilmesi gibi yöntemleri eserlerinde uygulamışlardır. Ayrıca tek sayfa üzerine yaptıkları kız ve erkek figürleri ile de portre ve figürü Türk resminde uygulamışlardır (Ersoy, 2005: 276).

Resim sanatı diğer Müslüman ülkelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de dinen sakıncalı görülmüştür ve nakkaşlar resim yapmak yerine ifade edecekleri duygularını, düşüncelerini ve dönemin önemli olaylarını minyatür tarzında şekillendirmişlerdir. Bu sebepten Rönesans ile gelişen batı resminin Türkiye sahasında büyük bir gecikme neticesinde, XVIII. yüzyıl sonralarında görülmüştür. Yahya Kemal bu durumu "Nesrimiz ve resmimiz olmadığı için tarihimizin öksüzüyüz," şeklinde dile getirmiştir. Osmanlı Devleti'nde bütün yenilikler ilk olarak askeri alanda uygulandığı için Batı sanatına da ilk büyük yönelme askerî okullarda resim dersinin okutulmaya başlanmasıyla gerçekleşmiştir. 1773'te açılan Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun'un öğretim programlarında resim dersi de bulunmaktaydı. 20 yıl sonra ise Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da resim dersinin okulun ilk yılında okutulmasına başlanmıştır ama bu dersi verecek Türk resimciler olmadığından, ilk etapta yabancılardan faydalanılmıştır (Turan, 2005: 278-279).

Osmanlı Devleti, Batı'nın üstünlüğünü kabul etmiş ve devlet içindeki kurumları da gerek komple kaldırarak gerek kurumlarda ıslahat yoluna giderek batıya uydurmaya çalışmaya başlamıştır. Bunun neticesinde kurulan okullardan biri de Sanayi-i Nefise Mektebi'dir. Sanayi-i Nefise Mektebi, Osmanlı Devleti'nin ilk güzel sanatlar okuludur. 1883 yılı Mart ayında açılan bu okul, eğitim programından yönetmeliklerine, öğrenci alımlarından ders seçimlerine kadar birçok unsurda kendisine Paris'teki güzel sanatlar okulunu (L'Ecole Des Beaux-Arts) örnek alır. 19. Yüzyılda tüm Avrupalı öğrencilerin okumak için geldikleri bu okul, dönemin Paris'ini sanat merkezi haline getirmiştir (Uzun Aydın, 2014).

Sanayi-i Nefise Mektebi Türk resim sanatının gelişimi açısından ve kültür tarihimiz açısından çok mühim bir kurumdur. Artık Türkler dışarıdan hoca getirmeye gerek duymadan kendi yetiştirdikleri öğrencileri Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hoca olarak kullanmaya başlamıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulmasıyla birlikte Türk resim sanatı yeşermeye başlamıştır, Türk öğrenciler artık batıya gitmeden de batıdaki ressam kadar nitelikli eserler vermeye başlamışlardır. Başarılı Türk ressamların yetişmesi de şüphesiz biraz zaman almıştır. 1863 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Sergi-i Osmani adı verilen günümüz Türkçesiyle ifade edecek olursak Osmanlı sergisi adı verilen hat sanatı ve ciltlerden oluşan bir Sanayi-i Nefise köşesi de oluşturulmuştur. Fakat burada ilk Türk sergisi Şeker Ahmet Paşa tarafından 1874 yılında açılmıştır. Cumhuriyet devrinde ise 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde bir resim bölümü açılmıştır. 1927'de ise Sanayi-i Nefise Mektebi, Güzel Sanatlar Akademisine dönüştürülmüştür (Turan, 2005: 278-281).

1.3.5. İslâmiyet'ten önce heykel

İslâmiyet'in kabulünden önce resim ve heykel Türkler tarafından biliniyor ve bu yapıtlar veriliyordu. Fakat Bozkır kültürü ve göçebe hayat tarzına sahip olan Türklerin birçok eseri günümüze ulaşamamıştır. Eski Türklerde ölen kağanların veya savaşçıların gömüldükleri yerlerin çevresine balballar ¹ dikilirdi, öldükten sonra savaşçının hizmetkârları olacağına inanılırdı (Güvemli, 2012: 189).

Türklerin sanat anlayışını dini inanışları şekillendirmiştir. Türklerin benimsedikleri dinler arasında olan; Şamanizm, Mâniheizm, Budizm ve İslâm dini bu sanat şekillenmesinde etkili olmuştur. Totemizme, natüralizme ya da Budizm'e bağlı kavimlerin kendilerinden geldiklerini varsaydıkları ve taptıkları tanrıların simgelerini, heykellerini yaptıkları bilinmektedir. Türklerin benimsedikleri inançları gereği yaptıkları eserlerin inanca dayalı olarak şekillendiğinin birçok kanıtı bulunmaktadır. Bu kanıtlar arasında verilen eserlerde, çevrede kolaylıkla bulunabilen taş, toprak, ağaç, maden gibi malzemelerle yapılan ve sanat tarihinde *idol* adı verilen tanrı ve tanrıça figürlerine Türkler arasında da rastlanmaktadır. Uygurlar dönemine gelindiğinde dinsel

¹ Eski Türklerde kişinin anılması için mezarının veya bazı kurganların etrafına dikilen taş (tdk.gov.tr)

ögelerin bulunmadığı heykellerin varlığı, heykelciliğin bir sanat dalı hâline geldiğini kanıtlar niteliktedir. Mâni dini tıpkı resimde olduğu gibi heykeli de desteklemiştir ve Mâni dinine mensup olan Türkler de bu sebeple heykel ve resme yönelmekte bir sakınca görmemişler ve bu sanat dallarında eserler vermişlerdir (Turan, 2005: 283-288).

Göktürk Kağanlığı zamanında dikilen ve Türklerin ilk yazılı kaynakları olan Orhon Yazıtları da kaplumbağa heykeli üzerine bir oyuk açılarak oturtulmuştur. Kül Tigin anıtı düşük nitelikli kireç taşı veya mermerden yapılmış dört yüzlü, tek parça büyük bir taştır. Taşın yüksekliği 3.75'tir. Bilge Kağan anıtı ise Kül Tigin anıtından birkaç cm. daha yüksektir (Tekin, 2014: 7-8)

1.3.6. İslâmî dönem ve heykel

Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte insan çehresini üç boyutlu bir biçimde oluşturmak Allah'a şirk koşmakla aynı anlama geldiğinden uzak durulmuş hatta haram kabul edilmiştir. En'am Suresi, 74. Ayette belirtildiği üzere: "Hani İbrahim, babası Azer'e (şöyle) demişti: "Sen putları ilahlar mı ediniyorsun? Doğrusu, ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum."" Putların ilah olarak görülmesi hoş karşılanmamıştır

"Putperestlik sonrası İslâm toplumu heykeli yasaklarken özellikle Hristiyanlık, figüratif betimlemeciliğe, diğer dinlere göre daha hoşgörülü yaklaşmış ve yapılan dini betimlemelerin (İsa, Meryem heykellerinin), insanların dine ve tanrıya yakınlaşmasının bir aracı durumuna getirilmesi sonucu Hristiyan mabetleri, mezarları Batı heykel sanatının oluşum ve gelişimine kaynaklık eden önemli örneklerle zenginleşmiştir." (Kültür Bakanlığı, e-kitap: Cumhuriyet Dönemi Türk Heykel Sanatı)

Türkler İslâm dinini kabul etmesine rağmen bir süre daha heykel sanatını sürdürmüşlerdir. Anadolu Selçuklularına gelindiğinde heykel sanatının tamamen bittiğini söyleyebiliriz. Ancak mimaride iç ve dış süslemede çeşitli insan ve hayvan figürlerine ve kabartmalara rastlanmaktadır (Turan, 2005: 284). İslâmiyet figüratif betimlemeleri yasaklamıştır. Bu da Türklerde var olan heykel sanatının gelişmesini durdurmuş ve unutulmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda İslâm dininin etkisi ile üç boyutlu sanatsal biçimlendirmelere olumsuz yaklaşılması, heykel sanatının dışlanarak gelişim gösterememesine Türk toplumunun heykel sanatına yabancı kalmasına neden

olmuştur (Ataseven, 2011). Her ne kadar Türkler heykel sanatını dışlamışlarsa da mimaride ve çeşitli süslemelerde figüratif olarak heykel sanatından yararlanmaya devam etmişlerdir.

Osmanlı toplumu inancı gereği başta heykel olmak üzere tasvir sanatına karşı olumsuz bir tutum sergilemiştir. Osmanlı Padişahlarından Fatih Sultan Mehmet'in, III. Selim'in, II. Mahmut'un, I. Abdülaziz'in Batı sanat ve kültürüne ilgi duydukları bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet, "İtalyan Ressam Gentile Bellini'ye portresini, heykeltıraş Bartelemeo Bellano'ya da kabartma madalyalarını yaptırmış, II. Mahmut, devlet dairelerine Batılı tarzda oluşturulmuş resmini astırmış, Abdülaziz ise, İngiliz heykeltıraş Charles Fuller'e at üzerinde bronz heykelini ve mermer yontu büstünü yaptırmıştır" (Renda 2002: 141).

1.3.7. İslâmiyet'ten önce şiir

Talât Tekin pek uygun bulmasa da, "İslâm öncesi Türk şiiri" tanımını kullanır ve VIII-XI. yüzyıllar arasındaki dönem olarak kabul eder. En eski Türk şiiri konusunda Türkoloji camiasında tartışılmaktadır. Ünlü Sovyet Türkolog'u Stebleva, Orhon yazıtlarının manzum bir eser olduğunu ve dolayısıyla Türk şiirinin ilk örneği olduğunu öne sürer, aynı görüşte olan F. Y. Korş aşağıdaki parçanın manzum olduğunu ileri sürmektedir:

bunca bitig bitigme

(men) kül tigin atışı

yollug tigin bitidim

yigirmi kün olurup

bu taşka bu tamga kop

yollug tigin bitidim

"Bunca yazıyı yazan

(ben) Kül Tigin yeğeni

Yolluğ Tigin yazdım

yirmi gün oturup

bu taşka bu duvara hep

Yolluğ Tigin yazdım"

Köprülü de Korş'un fikirlerine katılıp yukarıdaki parçayı manzum bir eser saymış olsa da Talât Tekin Korş'un metne fazladan bir (men (ben)) ekleyerek bu yapıyı 7 heceli yapmış olduğunu ileri sürer ve parçanın aslında iki cümleden oluşan mensur parçayı böylece manzum yapmaya çalıştığı belirtir (Tekin, 2011: 3-5). Mâni dini diğer sanatlarda olduğu gibi şiir sanatında da Türkleri etkilemiştir. Maniheist Uygar şiiri VIII-

X. Yüzyılları arasında etkin olmuştur. Bu dönem şiirlerinin en tipik özelliği baş uyağın yer almış olması ve Mâni dininin etkisinin görülmesidir.

Muallim Naci, “redif bize Acem’den geçmiştir²” demiş olsa da bu dönem yazılmış olan şiirlerde redifin bulunması aslında Acemlerin redifi bizden aldığını göstermektedir.

Aşağıda baş uyağa örnek olan bir şiirden alıntı yer almaktadır:

“Tang tengri kelti	Tan Tanrısı geldi,
Tang tengri özi kelti	Tan Tanrısı kendisi geldi;
Tang tengri kelti	Tan Tanrısı geldi,
Tang tengri özi kelti	Tan Tanrısı kendisi geldi;
Turunglar kamag begler kadaşlar	Kalkınız, bütün beyler, kardeşler
Tang tengrig ögelim	Tan Tanrısı övelim.” (Tekin, 2011:

8-9)

Yukarıda da görüldüğü üzere İslâm öncesi Türk şiirinde baş uyak yer almaktadır. Bunun yanında dinî öğelere de bu dönem şiirlerinde sıkça başvurulduğu görülmektedir. Mâni inancına sahipken o dini inanış çerçevesinde yapıtlar, ilâhiler veren Türk ozanlar, Budizm’e inandıkları takdirdeyse Buddha’yı övücü şiirler yazmışlardır.

Budist Uygur şiiri IX.-XIII. yüzyılları kapsamaktadır. Bu dönem şiirlerinde şairlerin isimlerinin Sanskritçe olması da dinin toplum hayatındaki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Budist Uygur manzumelerinin çoğunda baş uyak veya dörtlük aliterasyonu bulunmaktadır. Dönemin önemli eserleri ise;

-Hikmet erdemi,

-Otuz Beş Budaya Saygı (Otuz biş burkanlarka yükünç yükmünmek)

-Maitreya Övgüsü ve tövbe duaları yer almaktadır (Tekin, 2011).

² Yardımcı, M. bk. Âşık Tarzı Şiirlerde Uyak ve Redif Sorunu. (Mehmet Yardımcı, Folklor/Edebiyat, 2000/3, S.13, s.77-91 ve Mehmet Yardımcı, Halk Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri, Ank.2002, s.315-317’den genişletilmiştir.)

1.3.8. İslâmî dönem ve şiir

İslâmî dönem Türk şiiri şüphesiz Karahanlı Devleti ile başlamaktadır. İlk Müslüman Türk Devleti olan Karahanlıların esas kitlesini ilk Müslüman Türk boyları olan Karluk, Çiğil ve Yağma boyları oluşturmaktadır. İslâmî dönemin ilk eserleri önemli bir Türk-İslâm kenti olan Kâşgar'da yazılmıştır. İlk Türk-İslâm eserlerinin verildiği döneme bakıldığında Balasagunlu Yusuf Has Hacıp'in 1069 yılında tamamlamış olduğu Kutadgu Bilig adlı 6500 beyitlik büyük manzum eseri ve XII. yüzyıl sonlarında Yükneklî Edib Ahmed'in "Atabetü'l-Hakâyık" adlı yaklaşık 500 dizelik dinî-ahlâkî küçük manzum eseri, İslâmî dönem Türk şiiri açısından önemli kilometre taşlarıdır. İlk Türk-İslâm eserlerinin verildiği döneme bakıldığında yazılan eserler öğüt verici nitelikte olduğu görülmektedir. Yukarıda yer alan şairler İslâmî dönem Türk şiirinin en önemli temsilcileridir. Karahanlı devrinde de şiirimizi Halk şiiri ve Aydın Zümre şiiri olarak iki ana kategoriye bölebiliriz. Halk şiiri konu-içerik ve şekil bakımından Tekin'e göre; lirik şiirler, pastoral şiirler, savaş ve kahramanlık şiirleri; destanlar ve ağıtlar olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır (Tekin, 2011: 81-112).

Karahanlılar döneminde aydın zümre şiiri okumuş aydın kesimin yazmış olduğu şiirlere denilmektedir. Bu şiirler aruz ölçüsü kullanılarak yazılmış, İslâm etkisi altında oluşmuş ve gelişmiştir. Karahanlı dönemi aydın şiir ürünlerinin başlıcaları; Dîvânü Lugati't-Türk'teki aruz ölçüsüyle yazılmış manzum parçalar, Yûsuf Hâs Hâcib'in Kutadgu Bilig'i ve kasideleri, Edîb Ahmed Yükneklî'nin Atabetü'l-Hakâyık adlı eserleridir (Tekin, 2011: 112).

Türkler Anadolu'nun fethi ile Anadolu'ya yerleşmiştir. Beylikler dönemi ve onun ardından da diğer Türk beyliklerinin Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde birleşmesi neticesinde Anadolu'daki Türk siyasi birliği tamamlanmıştır ve Anadolu'da bu dönemlere tekabül eden Divân edebiyatı geleneği filizlenmiştir. Etkileri XIX-XX. yüzyılda neredeyse tamamen bitecek olan Divân şiirinin ilk ürünlerini Hoca Dehhani vermiştir. Anadolu sahası ve Osmanlı Devleti'nde edebiyatın seyrine baktığımızda da Karahanlı Devleti'ndekine benzer şekilde aydın zümre şiiri diyebileceğimiz Divan edebiyatı bulunmaktadır. Bunun yanında Halk edebiyatı şeklinde ifade edeceğimiz halkın bir uğraşısı neticesinde teşekkül etmiş de bir edebiyatın olduğundan söz edebiliriz. Böylelikle Anadolu sahasındaki Türk şiirini de iki ana şekilde kategorize edebiliriz. Divan Edebiyatı İstanbul'da (saray çevresinde) gelişmiştir. *Eski şiirin ortaya*

çıkışı İstanbul'da ve İstanbul lehçesi teşekkül edince başlar. Divan şiiri için belirli bir medrese eğitimi gerekse de Fuzûlî gibi kuvvetli bir medrese eğitimi almamış, Saray çevresinde bulunmamış şairler de bulunmaktadır (Tanpınar, 2003: 3).

Divân şiiri nazım biçimleri başlıca; Kaside, Gazel, Müstezad, Kıt'a; Mesnevi; Rûbâî, Tuyuğ (Tuyuk); Murabba, Şarkı, Terbi; Muhammes, Tardiye, Tahmis, Taştir; Müseddes, Tesdis; Müsebbâ, Tesbi; Müsemmen, Tesmin; Mütessa, Tetsi; Mu'aşşer, Ta'şir; Terkib-i Bent, Terci-i Bent şeklindedir (Kazan, 2009: 296-332).

Halk şiiri nazım biçimleri başlıca; Mânî, Türkü; Koşma, Semaî, Varsağı, Destan; Divan, Semâî, Kalenderî, Selis, Satranç, Vezn-i Âhar şeklindedir (Kazan, 2009: 332-356).

II. Mahmud'un 1839 tarihinde ölümü üzerine, yerine Abdülmecid Han geçmiştir ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da bilinen Tanzimat Fermanı'nı Gülhane Parkı'nda okutmuştur. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde batılılaşma hareketi hız kazanmış ve padişah tarafından ilânı ile de bir resmiyet kazanmıştır. 1856 yılında ilân olunan Islâhat Fermanı ile birlikte Tanzimat hareketi daha da ivme kazanır. Osmanlı Devleti'nde yer alan azınlıklara geniş haklar veren fermanla birlikte batılılaşma yanlıları daha da güç kazanmıştır. Tanzimat ile birlikte Cumhuriyet devrine dek Türk aydını; Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılık akımlarının tesiri altına girecek ve ideolojik olarak bu dört fikri savunacaktır (Tanpınar, 2003: 152-154).

1.3.9. İslâmiyet'ten önce mimari

Orta Asya Bozkır kültüründe yaşayan Türkler Bozkır kültürünün gerekliliklerinden dolayı yerleşik mimarinin örneklerini vermemişlerdir. Çünkü Türkler daha çok taşınabilir eşyalar yaptıklarından dolayı sanatları da bu yönde şekillenmiştir. Bu dönemde Türklerin çadırlarda oturdukları bilinmektedir, bu çadırlara yurt denmektedir. Yurtların etkisi ilk kez Uygur mimarlığında kubbeli tonozlarda görülmektedir. Oradan Oğuzlara geçen kubbe anlayışı, Karahanlılar ve Selçuklularla birlikte daha da gelişerek devam etmiştir (Turan, 2005: 304-305)

1.3.10. İslâmî dönem ve mimari

Karahanlı hükümdarları Mâveraünnehir, Kâşgar, Balasagun bölgelerinde câmi, medrese, türbe yol ve köprüler, ayrıca zengin vakıflarla desteklenen ribâtlar yaptırmışlardı (Kafesoğlu, 2015: 380). Artık yerleşik hayata geçmiş, İslâm dinini

benimsemiş Türkler bulundukları yerlerde gerek dinî gerekse de sivil mimarlığa önem vermişlerdir. Bu dönemde yapılan eserlerin bir kısmının yalnızca harabeleri mevcuttur. Bu eserlerin varlığı o dönemde yazılan kitabelerdir. Bu dönem yapılarının büyük kısmı Moğol tahribatı sebebiyle günümüze ulaşamamışlardır.

Türkler Anadolu'yu yurt edindikten sonra özellikle Anadolu Selçukluları zamanında Anadolu'da bir imar hareketi başlatmışlardır. Selçuklular, İslâm inancının getirmiş olduğu dinsel yapılarla ticarete yönelik kervansarayların yapımında Karahanlılardan etkilenmişlerdir. İlk izleri Asurlular devrine kadar uzanan ve Orta Asya Türklerinde de görülen kubbe sistemi Oğuzların batıya göçüyle birlikte Anadolu'ya getirilmiş ve Beylikler dönemini de aşarak Osmanlı'da özgün biçimini almıştır. İslâmiyet'ten önce çadır (yurt) mimarisinde görülen kubbeli yapı, Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınarak artık İslam dininin ibadethaneleri ve çeşitli dini yapılarında kendini gösterecek ve Türk üslûbu dinî mimariye en özgün şekliyle uygulanmıştır. (Turan, 2005: 306-307).

Türkler diğerk sanat dallarına olduğu gibi şüphesiz mimariye de kendi üslûplarını katmışlardır. Bu bağlamda günümüzde câmilerle bütünleşmiş olan minareler, Türklere özgü bir câmi mimarisinin oluşmasını sağlamıştır. Türkler Orta Asya Bozkır kültüründe göçebe bir hayat sürerken eski Asya şehirlerinde sur kenarlarına yapılan kule biçimindeki yapıları görmüşler ve bunu mimariye uygulamışlar. Bu kule biçimindeki yapılar İslâmi dönemde minarelere dönüşmüştür. *Türk mimarisinde Selçuklular döneminde gelişen bir başka yapılar grubu ise kümbet ya da türbe denilen mezar yapılarıdır. Bu yapılarda zamanla biri kare, ötekisi poligonal (çok yüzlü) ya da silindir biçiminde iki tip ortaya çıkmıştır* (Turan, 2005: 308).

Tarihte birçok devlette olduğu gibi Osmanlı Devleti mimarisinde verilen eserlerin de birçoğu günümüze dek ulaşamamıştır. *Edirne Sarayında sadece Adalet Kasrı, Cihannüma Kasrının hamam ve mutfak harabeleri günümüze ulaşabilmiştir* (Ersoy, 2005: 421).

Osmanlı'da Mimar Sinan'a kadar olan döneme arkaik (eski) üslup diyebiliriz. Sinan hem klasik Türk mimarisinin hem de Türk mimarlığının en büyük ismidir (Turan, 2005: 308). Mimar Sinan: “Çıraklığımı İstanbul'daki Şehzade Camii'nde yaptım. Kalfalığımı

da Süleymaniye Camii'nde tamamladım. Fakat bütün gücümü bu Sultan Selim Han Camii'nde sarf edip ustalığımı ayân ve beyân ettim.”³ demektedir. Sinan Türk mimarisine yüzlerce eser armağan etmiş ve gerçek bir usta olarak hayata veda etmiştir.

Mimar Sinan döneminin en belirgin özelliği, dinsel yapılarda kubbeyi, iç ve dış mimarının tek ögesi olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan Sinan'ın “ustalığını ayân ve beyân” ettiği yapı olan Selimiye Camii, 31 m. Çapındaki kubbesiyle İslâm ve Hristiyan mimarlığının o zamana kadar ulaşamadığı en yüksek aşama olarak kabul edilmektedir (Turan, 2005: 309).

Lale Devriyle birlikte şüphesiz Osmanlı mimarisi de batıdan etkilenecektir. Paris'e elçi olarak gönderilen 28 Çelebi Mehmet Efendi'nin, *rokoko* üslûbuyla yapılmış saraylardan övgüyle söz ettiği bilinmektedir (Turan, 2005: 311). *Nuruosmaniye Külliyesi; Osmanlı mimari anlayışından uzak, barok tarzı batılı mimari anlayışın denendiği, süs ve işlemelerin çokça kullanıldığı bir külliye'dir. Külliye'nin yapımına I. Mahmut zamanında başlanmış, Sultan'ın ömrü bitirmeye vefa etmeyince, III. Osman tarafından bitirilmiştir. Külliye'nin mimarı hakkında kesin bir bilgi elimizde olmasa da bazı kaynaklarda Rum olduğu sanılan, külliye baş mimarı Simeon Kalfa tarafından yapılmış olduğu söylenmektedir. Külliye planında; cami, kütüphane, türbe, imaret, medrese, sebîl, hünkâr mahfili ve çeşme bulunur.*⁴ Nuruosmaniye Külliyesi ile birlikte Osmanlı mimarisi geleneksel yapısıyla batı mimari yapısını birleştirerek bir sentez meydana getirmiştir.

“Osmanlı'da mimar yetiştirmek için Hassa Mimarları Ocağı denen bir kurum kurulmuştu. Bu kuruluş padişaha ve saraya bağlıydı ama imparatorluk genelinde görev üstlenen bir kurumdu. Bu kurum: Saraya, devlete ait yapıların yapımı ve onarımından, vakıflara ait yapıların yapımı ve onarımından, azınlık mabetlerinin onarımından, İstanbul'da şehir hizmetleri, yapımı ve onarımından, ordu hizmetleri, yapı malzemelerinin

³ Evliya Çelebi, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (2005) (Türkçe). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları s. Cilt. Erişim tarihi: 10 Mart 2012.

⁴ http://www.ibb.gov.tr/sites/ks/tr-TR/1-Gezi-Ulasim/kulliyeler/Pages/nuruosmaniye_kulliyesi.aspx (Erişim tarihi: 07.08.2016)

niteklelerinin tespiti ve fiyatının saptanmasından, işçi bulunması ve ücretlerinin saptanmasından, şehir mimarisinin denetiminden, gibi konularda sorumluydu. Ancak XVIII. yüzyıl sonlarında Mühendishane-i Berrî-i Hümayun açıldıktan sonra mimarbaşı atamaları artık Mühendishane-i Berrî-i Hümayun halefleri arasından seçilmeye başlanmıştır.” (Turan, 2005: 311-314).

Cumhuriyet dönemi mimarisine baktığımız zaman ise bir yandan geçmişten gelen mimari kültüründen kopmamak, geleneksel mimariyi sürdürmek, öte yandan batılılaşmanın getirmiş olduğu, Avrupa kültürüyle iç içe olma, gelişmeleri yakından takip etme doğrultusunda dünyadaki değişen mimari özelliklerden kopmamak ve ayak uydurmak gayesi taşır. Turan, Cumhuriyet dönemi mimarisini beş evreye ayırmaktadır: Birinci ulusal mimarlık (1908-1927), çağdaş mimariye yönelme çabaları (1927-1940), ikinci ulusal mimarlık (1940-1950), uluslararası liberal dönem (1950-1960) ve çok yönlü arayışlar (1960’dan günümüze) (Turan, 2005: 315).

1.3.11. İslâmiyet’ten önce çinicilik

Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş, balçık levha, fayans⁵ tanımlanabilecek çini toprağın pişirildikten sonra şekillendirilmesiyle oluşturulan sürahi, vazo, tabak, bardak, kap-kaçak, çanak, çömlek vb. eşyalar üretilmesine dayalı bir el sanatıdır. Bu el sanatlarını yaratımlarının süslenmesine ise çinicilik denilmektedir.

Türk süsleme sanatı açısından çinicilik çok önemli bir sanattır. Bizans süsleme mimarisinde freskler ve mozaikler neyse Türk süsleme sanatında da çinicilik odur. Şüphesiz İslâm dinini benimsememiş olan Orta Asya Türklerinin oluşturdukları eserlerde coğrafyalarının ve dinlerinin etkisi olmuştur. Çiniciliğin Uygurlar döneminde mimaride bir süsleme sanatı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Turan,2005: 320).

Tüm sanat alanlarında olduğu gibi Türklerin çinicilik sanatını da etkileyen çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Gelenek ve göreneklerimiz, din ve inançlarımızın asırlar boyu etkisi altında gelişen süsleme sanatlarımız bu din ve inançların, gelenek ve göreneklerin

⁵ tdk.gov.tr çininin tanımı.

de etkisiyle son derece etkili, özgün ve zengindir. Süsleme sanatlarında desenin en önemli unsuru, motiflerdir. Süsleme sanatlarında görülen motiflerin birçoğunun ilk örneğini 8. ve 9. yüzyılda Uygur Türkleri tarafından yapılmış çeşitli sanat eserlerinde görülmektedir (Şahin, 2015: 58).

2.1.12. İslâmî dönem ve çinicilik

Buluntulara göre çinicilik Türklerde ilk olarak Uygurlarda görülmektedir. Karahanlıların da çiniciliği Uygurlardan aldığı bilinmektedir. Çinicilik Karahanlılar yoluyla Orta Asya'dan Anadolu'ya getirilmiştir. Selçuklulardan günümüze kalan câmiilerde, türbelerde ve mescitlerde çini sanatına rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde çinicilik Bursa'dan tüm Osmanlı ülkesine yayılmıştır. Osmanlı çiniciliğinin başat özelliği Selçuklulardan aldıkları teknikleri sentezleyip birleştirmesi, yeni bir üslûp oluşturmastır. Türk çiniciliği en parlak devrini XVI. yüzyılda, İznik çinilerinin yaygınlaşmasıyla yaşamıştır. Daha sonra gerek ekonomik gerekse toplumsal sebeplerle İznik çiniciliği gerilemeye başlamıştır. İznik çiniciliğinin yerini Kütahya ve Çanakkale almaya başlamıştır. Yapılardaki iç süslemede çini terk edilmiş ve yerini boyamaya bırakmıştır (Turan, 2005: 320-321).

1.3.12. İslâmî dönem hat (yazı) sanatı

Hat sanatı, Türklerin İslâmiyeti kabulüyle birlikte Türk kültür ve sanat hayatına girmeye başlamıştır. İslâmiyet'te insan ve hayvan figürlerini yapmak yasak olduğu biçiminde yorumlandığından sanatçılar resim yapmak yerine hat sanatına yoğunlaşmışlardır. Böylelikle hat sanatına verilen önem daha da artmıştır. Kur'ân-ı Kerim'in ilk emrinin oku olması da yazıya verilen önemin bir göstergesidir, bu da hat sanatının yaygınlaşması açısından önemlidir. *Dinî yapıların (câmiî, mescit, türbe vb.) iç ve dış süslemelerini tamamlamak için kapılara, duvarlara, mihrap ve minberlere ayetler yapılmasına özen gösterilmiştir.* Bu ayetlerin yazımına önem verilmiş ve güzel olmasına dikkat edilmiştir. Yazıya verilen bu önem de hat sanatının müstakil bir sanat hâline gelmesini sağlamıştır. İslâm ülkelerinde basımevlerinin batıya göre çok geç kurulması, Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere bütün eserlerin elle yazılması zorunluluğunu doğurmuştur. Hat sanatı Osmanlı'da yöneticiler tarafından desteklenmiş ve teşvik

edilmiştir. Hat sanatıyla uğraşan sanatçılara ise *hattat*⁶ denilmektedir. 1 Kasım 1928 tarihinde Harf Devrimi ile birlikte hat sanatı resmi yazışmalardaki önemini yitirmiştir, günümüzde ise geleneksel bir sanatı yaşatma çabasıyla varlığını sürdürmektedir (Turan, 2005: 321-322).

1.3.13. Türklerde Resim Anlayışı

Türk resim sanatının başlangıç tarihi kesin olarak belirlenememiştir. Hunlardan kalma eserler üzerinde insan ve hayvan resimlerinin bulunması, Göktürkler döneminde Kül Tigin ve Bilge Kağan adına dikilen anıtların duvarlarında yapılan savaşların betimlemelerinin olması Türklerin uzun yıllardır resim sanatıyla ilgilendiğini göstermektedir. Öncesine ait eserler bulunmakla birlikte Türkler yerleşik hayata geçince kalıcı eserler ortaya koymaya başlamış, bu durum resim sanatını da etkilemiştir. (Şerbetçi, 2008: 1-2)

Türklerde resim anlayışı üç dönemde ele alınmaktadır:

1. İslamiyet'ten önce
2. İslamiyet etkisinde
3. Batı etkisinde

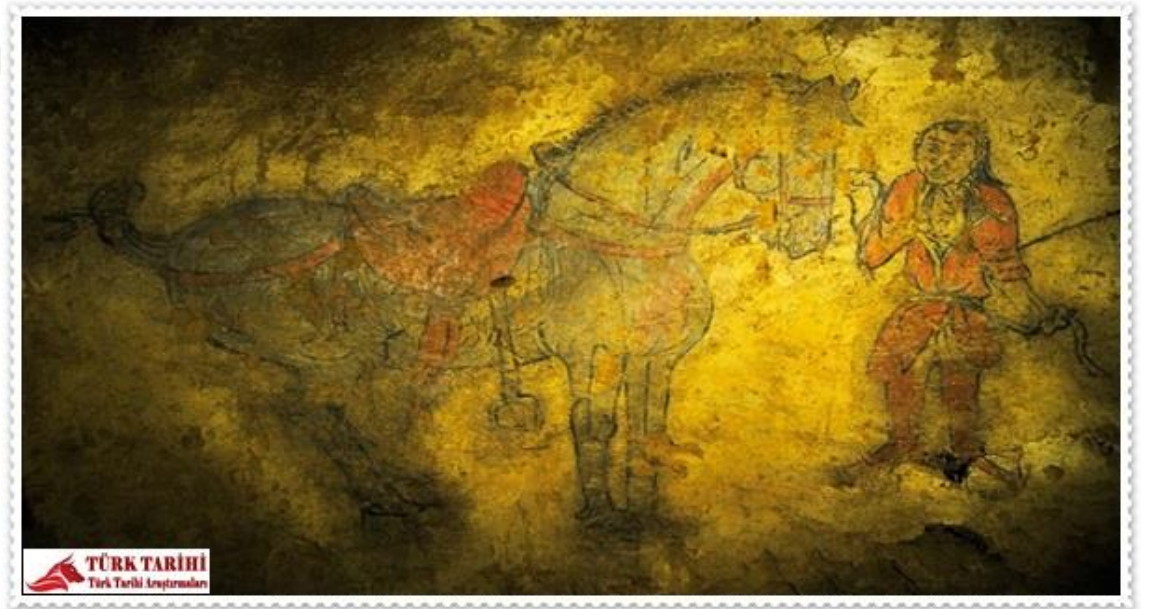
1.3.12.1. İslamiyet'ten önce

İslamiyet öncesi dönemde Türklerde resim biliniyor ve yapılıyordu. Göçebe özellik gösteren Türk topluluklarından geriye fazla eser kalmamakla birlikte belli yörelere yerleşen Türk topluluklarında resim sanatı ile ilgili eserlere rastlanmaktadır. Halı, kilim, kumaş ve derilerde yer alan işlemler ile eşya ve silahların üzerindeki motifler Türklerin resim sanatına olan yatkınlığını ortaya koymaktadır.

Erken devirlerden itibaren görülen kaya ve mağara resimlerinde kazıma ve çizme yoluyla oluşturulan resimlere rastlanmaktadır. Bu çizimler, milattan öncesinden başlayıp milattan sonra 15. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Mağara resimlerinde avlanma kültürü, hayvanların ve insanların birbirleriyle yürüttüğü mücadeleler resmedilmiştir.

⁶ Çok güzel el yazısı yazan sanatçı. (tdk.gov.tr)

Göktürkler dönemi kurganlarında Türklere ait en eski resim örneklerine rastlanmıştır. Bu resimlerde av sahneleri yer almaktadır. Yine bu dönemde bazı mezarların üzerine Göktürkler evler inşa etmiş, bu evlerde de ölüye ait resimlere rastlanmıştır. (Şerbetçi, 2008: 8). Göktürk dönemi kaya resimleri Güney Sibirya ve Yakutistan'a kadar olan coğrafyada kendisini göstermektedir. Bu resimlerde daha çok av hayvanlarının ve askerlerin resimleri mevcuttur.

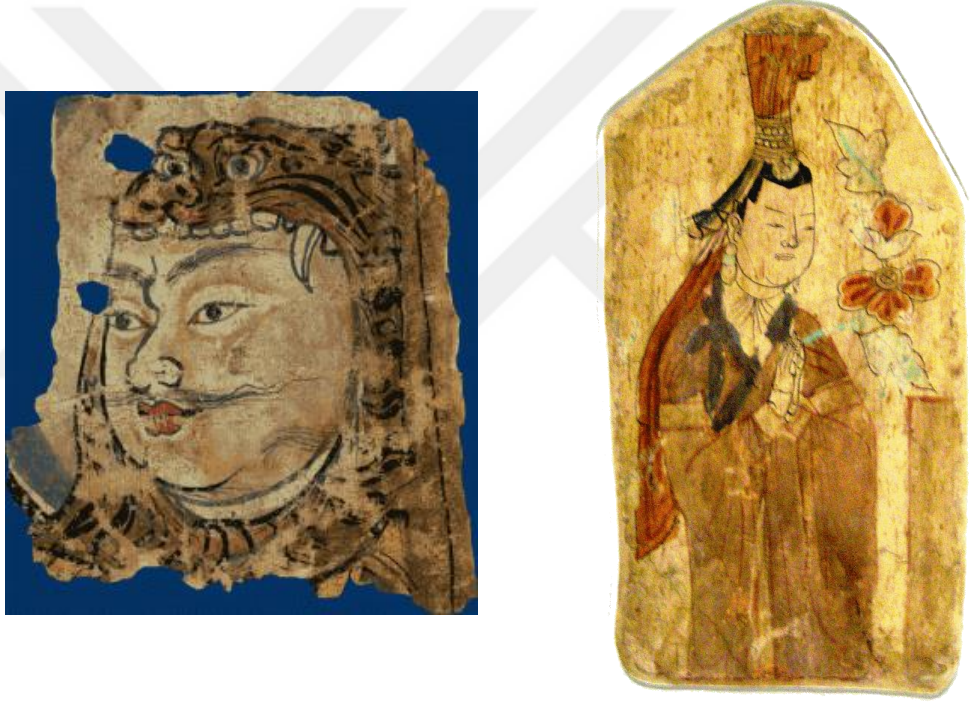

Şekil 2.3 Göktürk Dönemi Mayhan Uul Kurganında bulunan bir resim

Anıtmezar olma özelliği gösteren kurganlar Göktürklerin hayatının aydınlatılması hususunda önemli bir yer tutmaktadır. Yaşam biçimlerine, geçim kaynaklarına, kültürlerine ve toplumsal değerlerine dair somut deliller ortaya sunan kurganlar, döneme ait resimlerle de Türk tarihini aydınlatmaktadır. Bu dönemden kalan resimlerde gündelik hayatın, savaşların ve mücadelelerin anlatıldığı görülmektedir.

Türk resimlerinde gelişim dönemi Uygurlar zamanındadır. Bu dönemde Uygurlar yerleşik hayata geçmiş ve kalıcı eserler inşa etmeye başlamışlardır. Mabretlerin ve kurganların duvarlarında görülen resimlerin yanı sıra bu dönemde kâğıt, kumaş ve ahşap üzerine de resimler yapılmıştır. Doğal boyalardan elde edilen renklerle kırmızı,

gök mavisi ve yeşil renklerin ağırlıklı kullanımıyla eserler meydana getirilmiştir. (Şerbetçi, 2008: 9). Uygur minyatürlerinin tekniği hakkında yazılı bir belge yoktur. Anlaşıldığına göre resimlenecek olan satıh önce boyanmakta, sonra taslak kırmızı veya siyah boya ile çizilmektedir. Son olarak resim renklerle doldurulmaktadır. (Villard'dan aktaran Yetkin, 1963: 6-7).

Şekil 2.4 Uygur dönemine ait freskler

Gerek duvar, gerekse kitap resimlerinde görülen kişiler, yuvarlak yüzleri, çekik gözleri, küçük burunları, başlık biçimleri, giyinişleri ve kadınsa saç örgüleri ile dikkat çekmektedir. Uygur kitap resimleri, sayfa kenarlarını süsleyen kıvrım dallar ve çiçeklerle de kendilerini belli etmektedir. (Yetkin, 1963: 7). Minyatür resimlerde perspektif kurallarına uyulmamakta, ı ışık ve gölge verilmemektedir. Figürler kişilerin önemine göre büyümekte veya küçülmektedir.

Eski Uygur şehir harabelerinde bulunan sekiz ve dokuzuncu yüzyıllardan kalma Budist

ve Maniheist duvar resimleri ile minyatürler Türk resminin bugüne kadar bilinen en eski örneklerindendir (Aslanapa, 1984: 14).

Kurucusu ressam olan Maniheizm inanışını benimseyen Uygurlarda inanışın etkisi Uygur dönemi eserlerinde de kendisini göstermiş, eserlerde dini unsurlara yer verilmiştir. “Portre” eserler ortaya konmaya başlanmıştır. Vakıf anlayışının geliştiği Uygurlarda, bina yaptıran insanların figürleri inşa edilen yapılara resmedilmiştir. Maniheist inancına ait kitap resimleri, Uygur minyatür sanatını da başlatmış, bu minyatürler ve Orta Asya resim sanatına ait eserler Türk İslam Minyatür sanatının kaynağını oluşturmuştur. (Çoruhlu, 1998: 120).

1.3.12.2. İslamiyet etkisinde

İslamiyet’in kabulüyle, Türk toplumunun sanat anlayışına suret yasağı gelmiş, artık sanatsal eğilimler mimari, hat ve sureti ayrıntıyla ele almayan minyatür üzerine yoğunlaşmıştır. Bu da Türk sanatının, Avrupa sanatının gelişimlerini benimsemesine engel teşkil etmiştir. (Baltacıoğlu, 1971: 14).

İslamiyet döneminde Türk resim sanatı, el yazmalarındaki minyatürlerden ibarettir. İslamiyet’te ibadet, resmin aracılığına hiçbir zaman başvurmadığı için kutsal kitapların süslenmesinde minyatür kullanılmamış, eserler sadece tezhip ile süslenmiştir. (Seçkinöz, 1986: 181-184).

Selçuklu döneminde minyatürler, döneminde ortaya konulan Batılı emsallerinin aksine din dışı konuları ele almıştır. Sanatçılar, astronomi, tıp, tabiat veya edebiyat kitaplarını resimlemiştir. (Güvenli, 1982: 220). Bu dönemde süsleme sanatı mimari eserlere de girmiş, taş üzerine yapılan kabartmalarda insan, hayvan ve bitki motifleri süs unsuru olarak kullanılmıştır.

Selçuklular döneminden sonra Osmanlı döneminde Nakşhane denilen resim okulları açılmış ve bu okullardan nakkaşlar yetişmeye başlamıştır. Osmanlıda resim sanatı, ilk olarak Fatih Sultan Mehmet’in ünlü nakkaşları toplayıp sarayın duvarına resim yaptırmasıyla başlamıştır. Fatih, aynı zamanda batılı ressam Bellini’ye portresini yaptıran ilk hükümdardır. Ancak Osmanlı’daki bu resim sanatı hareketlenmesi, Fatih’ten sonra sürmemiştir. (Aslanapa, 1984: 197). Yasakların etkisiyle bu dönemde minyatür eserler ön plana çıkmış, pek çok yazılı eserin sayfasını çeşitli sanatçılara ait

minyatürler süslemiştir.

Kanuni döneminde Osmanlı minyatürü nihayet kişiliğini bulur. Osmanlılarda önemli bir yeri olan ilk manzara resimlerine Kanuni Sultan Süleyman'ın sefer yollarını ve menzillerini belgeleyen el yazmalarında rastlanır. Bu el yazmalarında, Osmanlı Sultanının Bağdat ve Belgrat seferleri, bir ordu mensubu olan Matrakçı Nasuh tarafından 1558'de yazılıp resimlenmiştir (Kılıç, 2008:127).

Şekil 2.5 Matrakçı Nasuh'a ait bir minyatür

Matrakçı Nasuh'un hazırladığı 1534 tarihli Bayan-ı manazil-i sefar-i Irakeyn Kanuni'nin Irak seferini anlatmaktadır. Eserde sefer güzergâhındaki İstanbul, Halep, Diyarbakır, Tebriz, Bağdat şehirlerin ve kurulan kampların görünüşleri tasvir edilmiştir. Matrakçı eserlerini gerçeklik üzerine resmeder. Eserlerini hazırlamadan uzun bir gözlem süreci geçirir, eserini ayrıntılarla boğmaz. Fakat en önemli hususları da minyatürüne yerleştirir. Eserleri kuşbakışı olarak çizilmiştir. Bu anlamda minyatürleri, topografik resim tarzının ilk örnekleri olarak sayılabilir.

Osmanlı İmparatorluğu Kanuni Sultan Süleyman döneminde doğuda ve batıda sınırlarını oldukça genişletmiştir. Fethedilen ülkelerin sanatçıları da, gösterilen hoşgörünün de etkisiyle, Osmanlı sarayına geçmiş ve bunlar Osmanlı sanatçıları ile etkileşime girmiştir. Bu durum minyatür sanatının gelişmesine de yardımcı olmuştur.

Osmanlı döneminin önemli minyatür ustaları Matrakçı Nasuh, Nigârî, Nakkaş Osman, Veli Can, Levnî ve Abdullah Buhârî'dir.

1.3.12.3. Batı etkisinde

Osmanlının yüzünü Batıya dönmesi tüm sanat dallarını etkilediği gibi resim sanatına olan bakış açısını da etkilemiştir. Osmanlı Devleti, 1793 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun'u (Topçu Okulu), 1834 yılında Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane'yi (Harp Okulu) kurmuş ve buralarda desen dersleri verilmeye başlanmıştır. Bu iki okulun yürüttüğü çalışmalarla birlikte Osmanlı Devleti 19. yüzyıl resim sanatı tamamen Batıya doğru yönelmiştir. (Şanlı, 2003: 14).

II. Mahmut ve Abdülmecid zamanlarında, Batı sanatı ile olan temasımız artmış, kendisi de ressam olan Abdülaziz döneminde bu hareket daha da destek bulmuştur. 18. yüzyıl sonlarına doğru değerini yitiren geleneksel resim anlayışı, 19. yüzyıl ortalarında Batı tesiri ile yeni bir hâl almıştır. Minyatür tarzı tamamıyla bırakılarak üç boyutlu, derinliği olan resimler yapılmaya başlanmıştır. (Şerbetçi, 2008: 13). Bu dönemlerde elçiler aracılığıyla İstanbul'a gelen Batılı ressamınlar şehri resmetmiştir. II. Mahmut'un kendi portresini yağlı boya ile yaptırarak çoğaltması da Türk resim tarihinde minyatür devrinin hemen hemen sonlarına denk gelmektedir.

1727 yılında, İbrahim Müteferrika ilk Türk matbaasını kurmuştur. Lale devrine rastlayan bu gelişme, Türk yazın tarihini önemli derece etkilemekle birlikte el yazması eserlerin gerekliliğinin de sorgulanmaya başlayacağı bir sürece kapıları açmıştır. Bu süreç devamında el yazması süslemelerinden tuval resmine geçişe neden olmuştur.

Lale devri, Osmanlı mimarisini etkilemiş, yapıların iç dekorasyonlarında duvar resimleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde manzara resimleri ile meyve ve çiçek resimleri çeşitli yapılarda duvar resmi olarak görülmeye başlamıştır.

Osmanlı devletinin son dönemdeki hızla yenileşme hareketleri sanatta da kendini göstermiş, devlet tarafından Avrupa sanatını takiben yurt dışına eğitim maksadıyla

öğrenci gönderilmiştir. Giden öğrenciler bir müddet sanatçı atölyelerinde eğitim görerek orada gelişen sanat ortamında bulunmuş ve öğrendikleri yenilikleri ülkemize getirmiştir (Baltacıoğlu, 1971: 14). Bu devirde yetişen ressamalar kendilerine özgü realist çalışmalarla dikkat çekmişlerdir. Bunlardan Şeker Ahmet Paşa (1841 - 1906) Türkiye'de ilk resim sergisini açmıştır. Osman Hamdi Bey de (1842 - 1913) Eski Eserler Müzesini kurarak ilk defa memleketimize müzecilik fikrini getirmiştir. Genel kültür bakımından da kendini yetiştirmiş olan Osman Hamdi Bey, bugünkü Güzel Sanatlar Akademisinin de kurucusudur.

Türk resim tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Şeker Ahmet Paşa'nın girişimleriyle 27 Nisan 1873 tarihinde bir resim sergisi açılmıştır. Bu sergi İstanbul'da açılan gerçek anlamdaki ilk sergi olması nedeniyle Türk resminin gelişimi açısından çok önemlidir. Açılan bu sergi devamında diğer sergileri de getirmiştir. Ahmet Ali Efendi, 1 Temmuz 1875'te kendi çabalarıyla bir sergi açmıştır. Bu sergide Ahmet Ali Paşa, Ahmet Bedri, Halil Paşa, Osman Hamdi ve Nuri Bey gibi Türk ressamalarının resimleri de sergilenmiştir.

Resim sanatının gelişmesine katkı sağlayan bir diğer önemli kurum da 1883 yılında kurulan Sanayii Nefise Mektebi'dir. Mektepte resim, heykel, mimari, gravür bölümleri vardır. O dönemde okul için yeterli ve gelişmiş Türk öğretmenlerin bulunmadığı düşüncesiyle okulda görev yapan öğretmenler yurt dışından getirilmiştir. Mektep, 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi, 1982'de ise Mimar Sinan Üniversitesi ismini almıştır.

Bu dönemde yetişen ressamalar, süregelen resim sanatı akımlarını Türk toplumuna aktarma çabası içine girmiştir. Bunlardan Nazmi Ziya Güran (1881 - 1937) empresyonizm ilkelerini en yakın şekilde ülkeye getirmiş, Sami Yetik (1876 - 1945) milli harp sahneleriyle meşhur olmuş, İbrahim Çallı da (1882 - 1960) Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin sanat kurucularından olup uzun süre Güzel Sanatlar Akademisinde görevler almıştır. Namık ismail (1890 - 1935), Ruhi (1883 - 1931), Hüseyin Avni L. (1889 - 1927), Ali Sami Bayar (1880 - 1967), Şevket Dağ (1876 - 1944), Feyhaman Duran (1886 - 1970), Hikmet Onat (1885 - 1977) ülkemizin resim sanatı ustalarındandır. (Gökkaya, 2013: 57-58).

1914 Kuşağı denilen İbrahim Çallı, Namık İsmail, Feyhaman Duran gibi sanatçılar

Türkiye’de resim sanatının gelişmesine önemli katkılarda bulundular.

1933 yılında bazı ressamalar, Türk resim sanatına yeni bir çizgi ve boyut getirmek için “D Grubu”nu kurarak Kübist anlayışın etkisinde kalmışlardır. Grubun en önemli temsilcileri; Nurullah Berk, Abidin Dino, Elif Naci, Turgut Zaim, Bedri Rahmi Eyuboğlu’dur. Gruba sonradan katılan Turgut Zaim ve Bedri Rahmi, mahalli tema ve motiflere yönelerek bu eğilimi “Kübist” anlayışla kaynaştırmışlardır.

1940’lı yıllarda Türk resminde toplumcu gerçekçilik ön plana çıkmaya başlamıştır. Nuri İyem, Abidin Dino, Agop Arad, Selim Turan ve Avni Arbaş gibi bazı sanatçılar, 28 Mart 1940’da Liman Sergisini açmış ve Yeniler Grubunu kurmuşlardır. Bu grup, kendilerinden önce gelen D Grubu’nun aşırı Batı yanlısı biçimciliklerine ve ekol anlayışlarına karşı çıkmıştır. Toplumsal yaşamı irdeleyen ve toplumun sorunlarını, hüznlerini, mutluluklarını yansıtan bir sanat anlayışını savunmuşlardır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinde yetişen Nedim Günsür, Mustafa Esirkuş, Leyla Gamsız, Mehmet Pesen, Turan Erol gibi ressamalar 1947 yılında “Onlar” grubunu kurmuşlardır. Bu ressamalardan bazıları hocaları Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun izinden giderek kendilerine özgü bir üslup geliştirmiştir. Bununla birlikte grup üyelerinin Türk resim anlayışına yeni bir soluk getirmek gibi bir iddiası olmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın üçüncü ana bölümünü oluşturan bu bölümde araştırmada yöntem ve teknik bakımından nasıl bir yol izlendiği araştırmanın modeli ve örnekleme hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca araştırmada kullanılan veri toplama araçları, araçların uygulanması ve veri analiz teknikleri hakkında bilgiler sunulmuştur.

2.1. YÖNTEM

2.1.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmanın modeli, araştırmanın genel amacına ve araştırma sorularının özelliklerine uygun olacak şekilde seçilmiş olan tarama modelidir. Bu çalışma, tarama modeli kapsamında betimsel bir çalışmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar. Tarama modeline bağlı olarak, araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Gay ve Airasian, 2000; Babbie, 1990; Karasar, 2002). Var olan durum ile ilgili herhangi bir değiştirme veya etkileme çabasına girilmez. Bu tip çalışmalarda önemli olan durumu uygun bir biçimde belirleyebilmektir (Karasar, 2013).

Bu model kapsamında GSF öğrencilerinin TİE'ne ilişkin farkında olma düzeyleri ve tutumları araştırılmıştır. Araştırmada bu yöntemine uygun olarak araştırma problemleri belirlenmiş, araştırma alanı incelenmiş, katılımcılar belirlenmiş, veriler toplanarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

2.1.2. Örneklem

Araştırma, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve İnönü Üniversitesi olmak üzere beş farklı üniversitenin Güzel Sanatlar Fakültesi bölümlerine uygulanmıştır.

Örneklem ile ilgili detaylı bilgiye Tablo 3.1'den görülebilir.

Tablo 3.1. Örnekleme ilişkin frekans ve yüzde değerleri

		f	%
Üniversite	Gazi Üniversitesi	73	54,5
	Hacettepe Üniversitesi	14	10,4
	Atatürk Üniversitesi	15	11,2
	Dokuz Eylül Üniversitesi	14	10,4
	İnönü Üniversitesi	12	9,0
	Toplam	128	95,6
Sınıf	Birinci sınıf	8	6,0
	İkinci sınıf	7	5,2
	Üçüncü sınıf	15	11,2
	Dördüncü sınıf	95	70,9
	Toplam	125	93,3
Cinsiyet	Kız	83	61,9
	Erkek	51	38,1
	Toplam	134	100

Araştırma birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarda öğrenim gören 83 kız, 51 erkek toplam 134 GSF öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örneklem, araştırma konusu ile ilgili olduğu düşünülen bölümlerde öğrenim görenler arasından seçilmiştir.

2.1.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan ölçek “Eski Türk Eserleri Tutum Ölçeği” Bay vd. (2012) tarafından geliştirilmiştir. Araştırmanın amaçlarına uygun olacak şekilde, ölçeğin orijinallliğini bozmadan, üzerinde küçük değişiklikler yapıp ölçek son halini almıştır. Ölçme aracının orijinalı GSF öğrencilerinin Eski Türk Eserlerine ilişkin tutumları, bilgi düzeyleri ve fakültelerin ders programlarının Eski Türk Eserleriyle ilgili mevcut durumunu belirlemeye yönelik geliştirilmiştir. Orijinal ölçme aracında bulunan “Eski Türk Eserleri” ibaresi “Türk İslam Eserleri” şeklinde düzenlenmiştir. Ölçme aracında bunun dışında herhangi farklı bir düzenlemeye gidilmemiştir.

Dört bölümden oluşan ölçme aracının birinci bölümünde GSF öğrencilerinin demografik bilgilerine ulaşmak için cinsiyet, sınıf ve üniversite ile ilgili sorular yer almaktadır.

Ölçme aracının ikinci bölümünde GSF öğrencilerinin bilişsel farkındalıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun için GSF öğrencilerinden Türk İslam Eserlerinden beşinin ismini ve bu eserlerle ilgili bildikleri özellikleri yazmaları istenmiştir. İkinci bölümden elde edilen veriler araştırmanın birinci sorusuna cevap teşkil etmiştir.

Üçüncü bölümde Türk İslam Eserleriyle ilgili eğitim gördüğü bölümden ya da bölüm dışından herhangi bir ders alma, Türk İslam Eserleriyle ilgili herhangi bir sivil toplum kuruluşuna (STK) üye olma, STK veya dernek faaliyetine katılma, kitap okuma, radyo veya televizyon programı takip etme ve herhangi bir seminer ya da konferansa katılma durumları ile ilgili sorular yer almaktadır. Üçüncü bölümden elde edilen veriler araştırmanın ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sorularına cevap teşkil etmiştir.

Ölçme aracının dördüncü bölümünde ise GSF öğrencilerinin TİE’ye ilişkin tutumları ile ilgili 17 madde yer almaktadır. Bu maddeler Krathwohl'un “Duyuşsal Alan Taksonomisi”ne (Krathwohl, Bloom ve Masia, 1964) göre oluşturulmuştur. Örneğin “Türk İslam eserleri (TİE) ile ilgili yayınları okumayı çok severim” gibi 17 madde yazılmıştır (Anket soruları Ek1’dedir). Bu maddelerin derecelendirilmesinde “tamamen katılıyorum (5) → kesinlikle katılmıyorum (1)” şeklinde beşli likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçme aracının geçerliliği Bay vd. (2012) tarafından yapılmıştır. Anketin güvenilirliği Bay vd. tarafından yapılmış, Cronbach Alphaya 0,93; test yarılama

yöntemine göre 0,87 olarak hesaplanmıştır. Araştırmalarda kullanılan ölçeklerde 0,60 ve üzerinde iç tutarlılık olduğu anlamına gelmektedir (Kulaksızoğlu vd. 2003). Buna göre kullanılan anketi geçerli ve güvenilir olarak kabul edebiliriz. Dördüncü bölümde TİE'ye ilişkin tutum ölçeğinden elde edilen veriler araştırmanın dokuzuncu sorusuna cevap teşkil etmiştir.

2.1.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmanın amacı, farklı üniversitelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin farkında olma ve tutum düzeylerini belirlemektir. Araştırmada elde edilen nicel veriler SPSS 16.00 paket programında analiz edilmiştir. İlk olarak örneklemin, “Türk İslam Eserlerinden beşinin ismini ve bu eserlerin bildiğiniz temel özelliklerini yazınız” sorusuna verdikleri cevaplar puanlanmıştır. Bu puanlamada her bir sorunun değeri “10 puan” olarak belirlenmiştir. Her bir öğrenci eser ismini doğru yazmışsa 5 puan ve bu esere ait özellikten doğru şekilde bahsetmişse 5 puan toplamda 10 puan almıştır. Boş bırakılanlar puanlamaya dâhil edilmemiştir. Bu sorulara verilen cevaplar doğrultusunda alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlar 0-50 arasında değişmektedir. Eğer GSF öğrencileri eserlerden sadece ikisinin adını ve özelliğini doğru yazdıysa “20 puan” almıştır. Bu verilerin analizinde mutlak başarı düzeyleri de hesaplanmıştır. Puanların ortalamasının alınabilecek en yüksek puana bölünmesiyle elde edilen bu sonuç, bulguların daha farklı bir biçimde yorumlanmasını sağlamaktadır. Bu hesaplamalar sonucu araştırmanın birinci sorusuna “Türk İslam Eserlerine (TİE) ilişkin bilişsel düzeylerine” cevap aranmıştır. GSF öğrencilerinin puanları arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için cinsiyete göre “t-testi”, okuduğu sınıfa göre “Tek Yönlü Varyans Analizi” ve okuduğu okula göre ise “Kruskal-Wallis Testi” kullanılmıştır.

Araştırmanın ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci soruları tutum ölçeğinin üçüncü bölümüne verilen cevapların analiz sonucu cevaplanmıştır. Cinsiyet, okuduğu sınıf ve okuduğu okul değişkenlerine göre, GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili ders alma, STK'ya üye olma, kitap okuma, faaliyete, seminere/konferansa katılma durumlarının farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için ise “Ki-kare Testi” ve “Kruskal-Wallis Testi” uygulanmıştır. Ayrıca verilerin yorumlanması için betimsel istatistik kullanılmıştır.

GSF öğrencilerinin TİE ilişkin tutumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için cinsiyete, okuduğu sınıfa ve okuduğu okula göre “İlişkisiz Örneklem T-Testi (Independent Samples t Test) tekniği ile “tek yönlü varyans analizi” uygulanmıştır. Tutum ölçeğinden elde edilen sonuçların yorumlanmasında ise 1.00-1,80 arası “çok olumsuz”; 1,81-2,60 arası “olumsuz”; 2,61-3,40 arası “orta”; 3,41-4,20 arası “olumlu” ve 4,21-5.00 arası “çok olumlu” derecelemesi kullanılmıştır. Bu hesaplamalar sonucu araştırmanın dokuzuncu sorusuna “TİE’ye ilişkin tutumlarının farklılık gösterip göstermediği belirlenmek” cevap aranmıştır.

2.2. BULGULAR

Araştırmanın son ana başlığını oluşturan bu bölümde, araştırma verilerinin analizi sonucunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin farkındalık ve tutumları ile ilgili elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Ayrıca her bir araştırma sorusuna göre ayrı alt başlıklar altında incelenen bulgularla birlikte bu bulguların yorumları sunulmuştur.

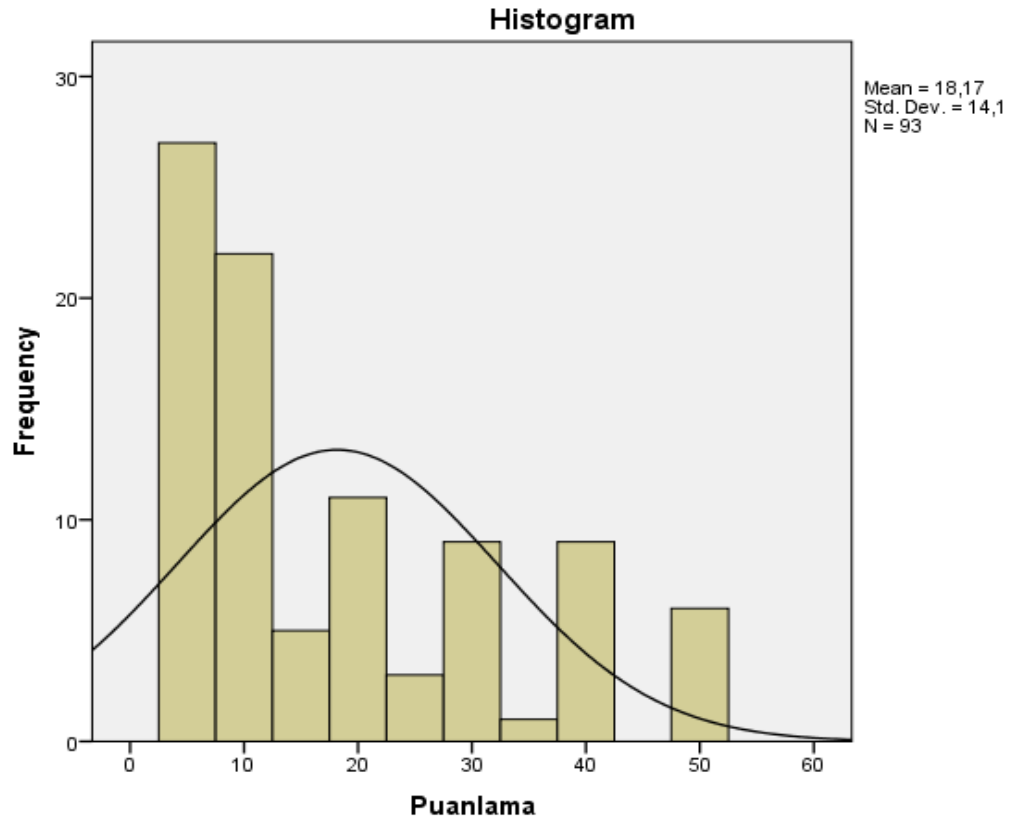
2.2.1. Birinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular

Bu araştırma sorusunda öğrencilerin Türk İslam Eserlerine ilişkin bilişsel düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Bunun için bu dönem eserlerinden beş tanesinin ismini ve temel özelliğini yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplara bakıldığında aşağıdaki Tablo 4.1’deki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 4.1 GSF öğrencilerinin bilişsel düzeyleri

n	Ortalama	Standart Sapma	Mutlak Başarı Düzeyi	Min.	Mak.
93	18,17	14,10	36,34	5	50

GSF öğrencilerin TİE ilişkin bilişsel düzey ortalamasının (18,17) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin mutlak başarı düzeyleri %36 bilişsel öğrenme düzeyinde hesaplanmıştır. Aşağıdaki Şekil 4.1 histogram grafiğine baktığımızda GSF öğrencilerin TİE ilişkin bilişsel düzey dağılımları 5 ile 10 puan arasında olduğu görülmektedir. Öğrencilerin TİE ilişkin bilişsel düzeyleri ve dağılımı şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4.1. GSF öğrencilerinin bilişsel düzey dağılımı

GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin bilişsel düzeylerinin belirlenmesine ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde Tablo 4.2’deki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Tablo 4.2. Türk İslam eserlerinin katılımcılar tarafından bilinme durumları

	Türk İslam Eserleri	(f)
1.	Bursa Ulu Cami	19
2.	Edirne Selimiye Cami	18
3.	Erzurum Çifte Minare Medresesi	10
4.	Süleymaniye Cami	10
5.	Sultan Ahmet Cami	8
6.	Topkapı Sarayı	7
7.	Kayseri Gevher Nesibe Şifahiyesi	6
8.	Konya Karatay Medresesi	6
9.	Diyarbakır Ulu Cami	6
10.	Erzincan Mamahatun Türbesi	6
11.	Malabadi Köprüsü	6
12.	Konya Alâeddin Cami	5
13.	Bursa Yeşil Cami	5
14.	Dolmabahçe Sarayı	5
15.	Galata Köprüsü	5
16.	İstanbul Saat Kulesi	4
17.	Ayasofya	4
18.	Van Halime Hatun Kübbeti	3
19.	Malatya Ulu Cami	3
20.	Kayseri Döner Kümbet	3
21.	Kayseri Hunat Hatun Külliyesi	3
22.	Çankırı Taş Mescit	3
23.	Karaman Hatuniye Medresesi	3
24.	Kurtuba Cami	3
25.	Ankara Kalesi	3
26.	Sehzade C	2
27.	Tokat Yağlıbasan Medresesi	2
28.	Mihrimah Sultan Cami	2
29.	Çorum Ulu Cami	2
30.	Leşkeri Bazar Sarayı	2
31.	Konya İnce Minareli Medrese	2
32.	Mardin Eminüddin Külliyesi	2
33.	İsfahan Mescidi	2
34.	Talat Paşa Cami	2
35.	Lala Paşa Cami	2
36.	Erzurum Üç Kümbetler	2
37.	Samarra Ulu Cami	2
38.	Diyarbakır Surları	2
39.	Monstar Köprüsü	2
40.	Şırnak Kırmızı Medrese	2
41.	İshak Bey Medresesi	1
42.	Yivli Minare	1
43.	Meydan Cami	1

44.	Sungur Cami	1
45.	İsa Bey Cami	1
46.	Sivas Ulu Cami	1
47.	Ribatı Melik Kervansarayı	1
48.	Mimar Sinan Cami	1
49.	Seydi Burhanettin Türbesi	1
50.	Kölük Cami Ve Medresesi	1
51.	Kayseri Köşk Medrese	1
52.	İsfahan Kervansarayı	1
53.	Aksaray Ulu Cami	1
54.	Çankırı Ulu Cami	1
55.	Çankırı Kanuni Sultan Süleyman Cami	1
56.	Isparta Ulu Cami	1
57.	Isparta Atabey Ertokuş Bey Medresesi	1
58.	Antalya Ulu Cami	1
59.	Diyarbakır Evli Beden Burcu	1
60.	Kayseri Şeyh Melik Kalesi	1
61.	Kars Anı Harabeleri	1
62.	Ermenek Ulu Cami	1
63.	Sivas Divriği Külliyesi	1
64.	Cimcime Hatun Kümbeti	1
65.	Yakutiye Medresesi	1
66.	Trabzon Kalesi	1
67.	Endülüs Kurtuba Cami	1
68.	Marmaris Kalesi	1
69.	Merkez Efendi Cami	1
70.	Amasya Kalesi	1
71.	Malatya Kalesi	1
72.	Efes Antik Kenti	1
73.	İstanbul Kapalı Çarşı	1
74.	Kahramanmaraş Ulu Cami	1
75.	Şahruh Köprüsü	1
76.	Sivas Gök Medrese	1
77.	Harput Ulu Cami	1

Tablo 4.2.'den de görülebileceği üzere, katılımcıların toplamda 77 farklı Türk İslam eseri hakkında bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların Türk İslam Eserlerine ilişkin bilişsel farkındalık düzeylerine bakıldığında; Bursa Ulu Cami (n=19), Edirne Selimiye Cami (n=18), Erzurum Çifte Minare Medresesi (n=10), Süleymaniye Cami (n=10) eserlerin katılımcılar tarafından bilişsel farkındalık oranının en yüksek olduğu eserlerdir. Bilişsel farkındalık oranının en yüksek olduğu diğer eserlere bakıldığında ise sırasıyla Sultan Ahmet Cami (n=8), Topkapı Sarayı (n=7), Kayseri Gevher Nesibe Şifahiyesi (n=6), Konya Karatay Medresesi (n=6), Diyarbakır

Ulu Cami (n=6), Erzincan Mamahatun Türbesi (n=6), Malabadi Köprüsü (n=6), Konya Alâeddin Cami (n=5), Bursa Yeşil Cami (n=6), Dolmabahçe Sarayı (n=5), Galata Köprüsü (n=5), İstanbul Saat Kulesi (n=4), Ayasofya (n=4) eserlerinin olduğu görülmektedir. Tablo 4.2.'de yer alan diğer Türk İslam eserlere ilişkin bulgulara bakıldığında ise bu eserlerin en az bir katılımcı tarafından bilindiği anlaşılmaktadır.

Birinci araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin cinsiyet, sınıf, ve üniversite değişkenlerine göre de bilişsel düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre bilişsel düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cevapları cinsiyete göre analiz edildiğinde Tablo 4.3'teki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 4.3. GSF öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre TİE ilişkin bilişsel düzeyleri ile ilgili ortalama ve standart sapma değerleri

Cinsiyet	n	Ortalama	Standart sapma	sd	t	p
Erkek	58	17,41	13,677	91	-,666	,507
Kız	35	19,43	14,890			
Toplam	93	18,17	14,1			

Kız GSF öğrencilerinin bilişsel düzey ortalaması (19,43) erkek GSF öğrencilerinin ortalamasından (17,41) daha yüksektir. Cinsiyete göre almış oldukları puanlar arası anlamlı farklılık olup olmadığını bulmak için t testi uygulanmıştır. T-testi sonuçları Tablo 4.3'te gösterilmiştir. T-testi sonuçlarına göre $t(91) = -,666$; $p > ,05$; öğrencilerin cinsiyete göre TİE ilişkin bilişsel düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Kız ve erkek öğrencilerin bilişsel düzeylerinin benzer olduğu söylenebilir.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre bilişsel düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cevapları okuduğu sınıfa göre analiz edildiğinde Tablo 4.4'teki sonuçlar elde edilmiştir. Sınıflar arası bilişsel düzeyde farklılıkları bulmak için Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Normalde ikiden fazla grup karşılaştırmalarında tercih edilen istatistiksel yöntem tek yönlü varyans analizidir (ANOVA). ANOVA uygulamak için grupların normal dağılıma sahip olması gerekir. Gruplardaki öğrenci sayısı 15' in altında olduğu için normal dağılım sergilemesi zayıf ihtimaldir. Bundan dolayı ANOVA'nın non-parametrik karşılığı olan Kruskal-Wallis

testi uygulanmıştır (Can, 2014).

Tablo 4.4. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE ilişkin bilişsel düzeyleri ile ilgili ortalama ve standart sapma değerleri ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Sınıf	n	Ortalama	Standart sapma	Sıra Ortalama	S.D.	Chi-Square χ^2	p
1. sınıf	5	18	16,047	38,8	3	3,020	,389
2. sınıf	4	30	14,142	63,13			
3. sınıf	8	16,88	14,623	40,69			
4. sınıf	68	18,90	14,164	42,40			
Toplam	85	19,18	19,18				

GSF öğrencilerinin okuduğu sınıflar arasında en yüksek bilişsel düzey 2. Sınıf öğrencileri (30) sahiptirler ondan sonra son sınıf öğrencilerinin bilişsel düzeyi (18,90) gelmektedir. Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 4.4'te gösterilmiştir. Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre $\chi^2 (3) = 3,020$; $p > ,05$; GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE ilişkin bilişsel düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

GSF öğrencilerinin okuduğu okula göre bilişsel düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cevapları okuduğu okula göre analiz edildiğinde Tablo 4.5'teki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 4.5. GSF öğrencilerinin okuduğu okul değişkenine göre TİE ilişkin bilişsel düzeyleri ile ilgili ortalama ve standart sapma değerleri ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Sınıf	n	Ortalama	Standart sapma	Sıra Ortalama	S.D.	Chi-Square χ^2	p	
A. Gazi Üniv.	41	23,29	15,025	55,16	4	16,261	,003	A>D
B.Hacettepe Ün.	10	21,50	13,550	51,15				A>E
C.Atatürk Üniv.	13	15,00	12,748	39,15				A>C
D. Dokuz Eylül Ü.	14	8,57	5,345	26,43				B>D
E.İnönü Üniv.	12	14,58	14,375	36,92				
Toplam	90	18,35	14,182					

Tablo 4.5'teki bulgular incelendiğinde GSF öğrencilerinin okuduğu okul değişkenine göre TİE ilişkin bilişsel düzeyleri Gazi Üniversitesinde (23,29) en yüksek, Dokuz Eylül Üniversitesinde (8,57) en düşük olduğu görülmüştür. Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre $\chi^2 (4) = 16,261$; $p < ,05$; GSF öğrencilerinin okuduğu okul değişkenine göre TİE ilişkin bilişsel düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Hangi üniversiteler arasında farklılığın olduğunu bulmak için üniversiteler arası Mann-Whitney testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre Gazi Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinin bilişsel düzeyleri Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinde okuyan GSF

öğrencilerinin TİE ilişkin bilişsel düzeylerinden anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinin bilişsel düzeyleri Dokuz Eylül Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinin TİE ilişkin bilişsel düzeylerinden anlamlı derecede yüksek çıkmıştır.

2.2.2. İkinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular

Bu araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili ders alma durumlarının farklılık gösterip göstermediği cinsiyete, sınıfa ve üniversiteye göre araştırılmıştır.

Araştırma anketinin 2. Bölümünü oluşturan sorulara 134 katılımcının 94'ü cevap vermiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edildiğinde Tablo 4.2'de görüldüğü gibi toplamda 78 kod (eser adı) ortaya çıkmıştır. Bu kodlar frekans değeri en yüksekten en düşüğe doğru sıralanmıştır.

Yine GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili aldığı dersler frekans değerine göre sıralanmış hali aşağıdaki Tablo 4.6'da verilmiştir. Derslerin frekans sayısı olması gerekenden az olduğu görülmektedir. Bunun sebebi bazı GSF öğrencileri TİE ile ilgili ders aldıklarını beyan ettikleri halde hangi dersleri aldıklarını söylememişlerdir.

Tablo 4.6. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili aldıkları dersler

	Bölüm İçi Alınan Ders	Frekans
1.	Türk sanat tarihi	32
2.	Sanat Tarihi	19
3.	Türk Sanatı	9
4.	Türk İslam Sanatı	6
5.	Türk Resim Tarihi	5
6.	Çağdaş Türk Sanat Tarihi	2
7.	Seramik Tarihi	2
8.	Geleneksel Türk Sanat Tarihi	2
9.	Türk Heykel Tarihi	2
10.	Uygarlık Tarihi	2
11.	Türk Heykel Tarihi	2
12.	Büyük Selçuklu Tarihi	2
13.	Selçuklu Müesseseleri Tarihi	1
14.	Mitoloji	1
15.	Türk Selçuklu Tarihi	1
16.	Atabeylikler	1

Araştırmada GSF öğrencilerin TİE ile ilgili aldıkları dersleri bölüm içi ve bölüm dışı diye iki grupta incelenmiştir. TİE ile ilgili bölüm içi aldıkları derslerle ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin bölüm içi TİE ile ilgili aldıkları derslerle ilgili bulgular

GSF öğrencilerinin bölüm içi ders almayla ilgili elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları

Evet		Hayır		Toplam
f	%	f	%	
76	56,7	58	43,3	134

Araştırmaya katılan öğrencilerin 76 (%56,7) bölüm içi TİE ile ilgili ders almıştır. Bu öğrencilerin bölüm içi ders alma durumlarının cinsiyet, okuduğu sınıfa ve üniversiteye göre farklılık gösterip gösterilmediğiyle ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre bölüm içi TİE ile ilgili aldıkları derslerde farklılık göstermekte midir?

Yapılan analizler sonucunda cinsiyete göre bölüm içi ders almayla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8. GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları ve Ki-Kare testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	1	1,104	,293
Erkek	50	37,3/60,2	33	24,6/39,8	61,9/100			
Kız	26	19,4/51	25	18,7/49	38,1/100			
Genel	76	56,7	58	43,3	134			

Tablo 4.8’deki bulgular incelendiğinde, erkeklerin %60,2 bölüm içi TİE ile ilgili ders almışlardır. Kızların ise %51 bölüm içi TİE ile ilgili ders almışlardır. Genel olarak incelendiğinde ise öğrencilerin %56,7 bölüm içi TİE ile ilgili ders almışlardır. Ki-kare testine göre $\chi^2 = 1,104$; $p = ,293$; ($p > ,05$) bölüm içi erkek ve kızların almış olduğu dersler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Kız ve erkek öğrencilerin bölüm içi aldığı derslerin oranları benzer olduğu söylenebilir.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre bölüm içi TİE ile ilgili aldıkları derslerde farklılık göstermekte midir?

Yapılan analizler sonucunda okuduğu sınıfa göre bölüm içi ders almayla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Sınıf	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f			
1. sınıf	3	2,4/37,5	5	4,0/62,5	6,4/100	3	6,671	,087
2. sınıf	3	2,4/42,9	4	3,2/57,1	5,6/100			
3. sınıf	6	4,8/40	9	7,2/60	12/100			
4. sınıf	63	50,4/66,3	32	25,6/33,7	76/100			
Toplam	75	60	50	40	125			

Tablo 4.9'daki bulgular incelendiğinde, 1. sınıf öğrencilerin %37,5; 2. sınıf öğrencilerin %42,9; 3. sınıf öğrencilerin %40; 4. sınıf öğrencilerin %66,3 bölüm içi TİE ile ilgili ders almışlardır. Genel olarak incelendiğinde ise öğrencilerin %60 bölüm içi TİE ile ilgili ders almışlardır. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili bölüm içi ders alma oranlarına bakıldığında son sınıfta diğer sınıflara göre daha yüksek yüzdelik oranda ders aldığı görülmektedir. Okuduğu sınıf seviyesi ile, Kruskal-Wallis testine göre $\chi^2 = 6,571$; $p = ,087$; ($p > ,05$) bölüm içi ders alma arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre bölüm içi TİE ile ilgili aldıkları derslerde farklılık göstermekte midir?

Yapılan analizler sonucunda okuduğu üniversiteye göre bölüm içi TİE ile ilgili ders almayla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.10 verilmiştir. Üniversiteler arası anlamlı farklılığın olup olmadığını bulmak için Kruskal – Wallis test sonuçlarında Tablo 4.11'de verilmiştir. Kruskal – Wallis testine göre gruplar arası anlamlı farklılık olduğu anlaşılan gruplar Mann – Whitney U testi ile karşılaştırılmış ve bu şekilde hangi gruplar arası anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.10. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları

Üniversite	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
A. Gazi Üniversitesi	52	40,6/71,2	21	16,4/28,8	57,0/100
B. Hacettepe Üniversitesi	8	6,3/57,1	6	4,7/42,9	11/100
C. Atatürk Üniversitesi	10	7,8/66,7	5	3,9/33,3	11,7/100
D. Dokuz Eylül Üniver.	3	2,3 /21,4	11	8,6/78,6	10,9/100
E. İnönü Üniversitesi	3	2,3/25	9	7/75	9,3/100
Toplam	76	59,4	52	40,6	128

Tablo 4.10'daki bulgular incelendiğinde TİE ile ilgili bölüm içi ders alma oranı Gazi Üniversitesindeki (%71,2) okuyan GSF öğrencileri en yüksektir. Dokuz Eylül Üniversitesi (%21,4) ile İnönü Üniversitesinde (%25) okuyan GSF öğrencilerinin TİE

ile ilgili bölüm içi ders alma oranı en düşüktür.

Tablo 4.11. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm içi ders alma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

	ÜNİVERSİTE	n	Sıra Ortalaması	S.D.	χ^2	p	
Bölüm içi ders alma	A. Gazi Üniversitesi	73	56,91	4	18,704	,001	A>D
	B. Hacettepe Üniversit.	14	65,93				A>E
	C. Atatürk Üniversitesi	15	59,83				C>D
	D. Dokuz Eylül Üni.	14	88,79				C>E
	E. İnönü Üniversitesi	12	86,50				B>D
	Total	128					

Tablo 4.11'deki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında üniversiteler arasında bölüm içi ($\chi^2(4) = 18,704$; $p < ,05$) ders almalar arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları bulmak için gruplar arası Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre Gazi ve Atatürk Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinde okuyan öğrencilerden bölüm içi fazla TİE dersi almışlardır. Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede Dokuz Eylül Üniversitesinde okuyan öğrencilerden bölüm içi fazla TİE dersi almışlardır.

Öğrencilerin TİE ile ilgili bölüm dışı aldıkları derslerle ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin bölüm dışı TİE ile ilgili aldıkları derslerle ilgili bulgular

GSF öğrencilerinin bölüm dışı ders almayla ilgili elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.12'de verilmiştir.

Tablo 4.12. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları

Evet		Hayır		Toplam
f	%	f	%	
20	14,9	113	84,2	133

Araştırmaya katılan öğrencilerin 20 (%14,9) bölüm dışı TİE ile ilgili ders almıştır. Bu öğrencilerin bölüm dışı ders alma durumlarının cinsiyet, okuduğu sınıfa ve üniversiteye göre farklılık gösterip gösterilmediğiyle ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre bölüm dışı TİE ile ilgili aldıkları derslerde farklılık göstermekte midir?

Yapılan analizler sonucunda cinsiyete göre bölüm dışı ders almayla ilgili elde edilen

bulgular aşağıda Tablo 4.13’de verilmiştir.

Tablo 4.13. GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları ve Ki-Kare testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	1	1,352	,245
Erkek	10	7,5/12,2	72	54,2/87,8	61,7/100			
Kız	10	7,5/19,6	41	30,8/80,4	38,3/100			
Genel	20	15	113	85	133			

Tablo 4.13’deki bulgular incelendiğinde, erkeklerin %12,2 bölüm dışı TİE ile ilgili ders almışlardır. Kızların ise %19,6 bölüm dışı TİE ile ilgili ders almışlardır. Genel olarak incelendiğinde ise öğrencilerin %15 bölüm dışı TİE ile ilgili ders almışlardır. Ki-kare testine göre $\chi^2 = 1,352$, $p=,245$ ($p > ,05$) bölüm dışı erkek ve kızların almış olduğu dersler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Kız ve erkek öğrencilerin bölüm dışı aldığı derslerin oranları benzer olduğu söylenebilir. Genel olarak hem kız hem de erkekler bölüm içi TİE ders alma oranı bölüm dışı ders alma oranına göre yüksek çıkmıştır.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre bölüm dışı TİE ile ilgili aldıkları derslerde farklılık göstermekte midir?

Yapılan analizler sonucunda okuduğu sınıfa göre bölüm dışı ders almayla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.14’te verilmiştir.

Tablo 4.14. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	3	1,904	,593
1. sınıf	2	1,6/25	6	4,8/75	6,4/100			
2. sınıf	0	0	7	5,6/100	5,6/100			
3. sınıf	2	1,6/13,3	13	10,5/86,7	12,1/100			
4. sınıf	15	12,1/16	79	63,7/84,0	75,8/100			
Toplam	19	15	105	85	124			

Tablo 4.14’teki bulgular incelendiğinde, 1. sınıf öğrencilerin %25; 2. sınıf öğrencilerin hiç biri; 3. sınıf öğrencilerin %13,3; 4. sınıf öğrencilerin %16 bölüm dışı TİE ile ilgili ders almışlardır. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerin %15 bölüm dışı TİE ile ilgili ders almışlardır. Kruskal-Wallis testine göre $\chi^2 = 1,904$; $p=,593$; ($p > ,05$) okuduğu sınıf seviyesi ile bölüm dışı ders alma arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre bölüm dışı TİE ile ilgili aldıkları derslerde farklılık göstermekte midir?

Yapılan analizler sonucunda okuduğu üniversiteye göre bölüm dışı TİE ile ilgili ders almayla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.15'te verilmiştir. Üniversiteler arası anlamlı farklılığın olup olmadığını bulmak için Kruskal – Wallis test sonuçlarında Tablo 4.16'da verilmiştir. Kruskal – Wallis testine göre gruplar arası anlamlı farklılık olduğu anlaşılan gruplar Mann – Whitney testi ile karşılaştırılmış ve bu şekilde hangi gruplar arası anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.15. GSF öğrenilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları

Üniversite	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
A. Gazi Üniversitesi	5	3,9/6,9	67	52,8/93,1	56,7/100
B. Hacettepe Üniversitesi	0	0/100	14	11/100	11/100
C. Atatürk Üniversitesi	4	3,1/26,7	11	8,7/73,3	11,8/100
D. Dokuz Eylül Üniver.	5	3,9/35,7	9	7,1/64,3	11/100
E. İnönü Üniversitesi	5	3,9/41,7	7	5,5/58,3	9,4/100
Toplam	19	15	108	85	127

Tablo 4.15'deki bulgular incelendiğinde GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma oranı İnönü Üniversitesinde (%41,7) ve Dokuz Eylül Üniversitesinde (%35,7) en yüksektir. Atatürk Üniversitesi (%26,7), Gazi Üniversitesi (%6,9) ve Hacettepe Üniversitesinde hiç bir öğrenci (%0) TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma oranı ile en düşüktür.

Tablo 4.16. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

	ÜNİVERSİTE	n	Sıra Ortalaması	S.D.	χ^2	p	
Bölüm dışı ders alma	A. Gazi Üniversitesi	72	58,91	4	19,031	,001	A<C
	B. Hacettepe Üniver.	14	54,50				A<D
	C. Atatürk Üniversitesi	15	71,43				A<E
	D. Dokuz Eylül Üni.	14	77,18				B<C
	E. İnönü Üniversitesi	12	80,96				B<D
	Total	127					B<E

Tablo 4.16'daki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında üniversiteler arasında bölüm dışı ($\chi^2(4) = 19,031, p < ,05$) ders almalar arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları bulmak için gruplar arası Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede Gazi ve Hacettepe Üniversitesinde okuyan öğrencilerden

bölüm dışı fazla TİE dersi almışlardır.

2.2.3. Üçüncü araştırma sorusu ile ilgili bulgular

Bu araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumları araştırılmıştır. Bununla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.17'de verilmiştir.

Tablo 4.17. GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumu

Evet		Hayır		Toplam
f	%	f	%	
14	10,4	120	89,6	134

Araştırmaya katılan öğrencilerin 14 (%10,4) TİE ile ilgili STK veya derneğe üyedir. GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumlarının cinsiyete, sınıfa ve üniversiteye göre farklılık gösterip göstermediğiyle ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.18'te verilmiştir.

Tablo 4.18. GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ve Ki-Kare testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	1	,945	,331
Erkek	7	5,2/8,4	76	56,7/91,6	61,9/100			
Kız	7	5,2/13,7	44	32,9/86,3	38,1/100			
Genel	14	10,4	120	89,6	134			

Tablo 4.18'teki bulgular incelendiğinde, erkeklerin %8,4 ve kızların %13,7 TİE ile ilgili STK derneğine üye olduklarını belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %10,4 TİE ile ilgili STK derneğine üyedir. Ki-kare testine göre χ^2 (1)= ,945; p=,331; (p > ,05) erkek ve kızların TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

GSF öğrencilerine TİE ile ilgili herhangi bir STK ya da derneğe üye olup olmadıkları sorusuna 14 öğrenci “evet” cevabı vermiştir. Hangisine üye olduklarına yönelik soruya ise hiçbir öğrenci cevap vermemiştir. Sonuç olarak GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili olarak herhangi bir STK veya benzer kuruluşa üye olduklarıyla ilgili yorum yapmak mümkün değildir.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre TİE ile ilgili herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE’ye ilişkin herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu okuduğu sınıfa göre herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.19’da verilmiştir.

Tablo 4.19. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Sınıf	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f			
1. sınıf	0	0/0	8	6,4/100	6,4/100	3	2,139	,544
2. sınıf	0	0/0	7	5,6/100	5,6/100			
3. sınıf	2	1,6/13,3	13	10,4/86,7	12/100			
4. sınıf	12	9,6/12,6	83	66,4/87,4	76/100			
Toplam	14	11,2	111	88,8	125			

Tablo 4.19’deki bulgular incelendiğinde, 1. ve 2. Sınıf öğrencilerin hiç biri TİE ile ilgili STK derneğine üye değil; 3. Sınıf öğrencilerin %13,3; 4. Sınıf öğrencilerin %12,6 TİE ile ilgili STK derneğine üye olmuşlardır. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %11,2 TİE ile ilgili STK derneğine üyedir. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili STK derneği veya benzer kuruluşlara üye olma oranlarına bakıldığında son sınıf öğrencilerinin üye olduklarını, 1. ve 2. Sınıfların ise üye olmadıkları görülmektedir. Kruskal –Wallis testine göre $\chi^2(3) = 2,139$; $p = ,544$; ($p > ,05$) farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE’ye ilişkin

herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu okuduğu üniversiteye göre herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.20’de Kruskal-Wallis testi sonuçlarında Tablo 4.21’de verilmiştir.

Tablo 4.20. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Üniversite	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
A. Gazi Üniversitesi	0	0/0	73	57/100	57,0/100
B. Hacettepe Üniversitesi	0	0/0	14	11/100	11/100
C. Atatürk Üniversitesi	4	3,1/26,7	11	8,6/73,3	11,7/100
D. Dokuz Eylül Üniver.	7	5,4/50	7	5,4/50	10,9/100
E. İnönü Üniversitesi	3	2,3/25	9	7/75	9,3/100
Toplam	14	89,1	114	10,9	128

Tablo 4.20’deki bulgular incelendiğinde, Gazi ve Hacettepe Üniversitesindeki hiç bir öğrenci TİE ile ilgili STK veya derneğine üye değildir. Atatürk Üniversitesinde 4 (%26,7); Dokuz Eylül Üniversitesinde 7 (%50) ve İnönü Üniversitesinde 3 (%25) araştırmaya katılan GSF öğrencileri TİE ile ilgili STK derneğine üye olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.21. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

	ÜNİVERSİTE	n	Sıra Ortalaması	S.D.	χ^2	p	
STK üyesi olma	A. Gazi Üniversitesi	73	57,50	4	38,556	,001	C>A
	B. Hacettepe Üniversit.	14	57,50				C>B
	C. Atatürk Üniversitesi	15	74,57				D>A
	D. Dokuz Eylül Üni.	14	89,50				D>B
	E. İnönü Üniversitesi	12	73,50				E>A
	Total	128					

Tablo 4.21’deki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında üniversiteler arasında TİE ile ilgili STK derneğine üye olma durumları ($\chi^2(4) = 38,556$; $p < ,05$) arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları bulmak için gruplar arası Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre Atatürk ve Dokuz Eylül Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri Gazi ve Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili STK derneğine üye olma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır. Ayrıca İnönü Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri Gazi Üniversitesinde

okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili STK derneğine üye olma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır.

2.2.4. Dördüncü araştırma sorusu ile ilgili bulgular

Bu araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumları araştırılmıştır. Bununla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.22'de verilmiştir.

Tablo 4.22. GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumu

Evet		Hayır		Toplam
f	%	f	%	
13	9,7	121	90,3	134

Araştırmaya katılan öğrencilerin 13 (%9,7) TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılmıştır. GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumlarının cinsiyete, sınıfa ve üniversiteye göre farklılık gösterip göstermediğiyle ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.23'te verilmiştir.

Tablo 4.23. GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili STK dernek faaliyetine katılma durumları ve Ki-Kare testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	1	1,522	,217
Erkek	6	4,5/7,2	77	57,5/92,8	61,9/100			
Kız	7	5,2/13,7	44	32,8/86,3	38,1/100			
Genel	13	9,7	121	90,3	134			

Tablo 4.23'teki bulgular incelendiğinde, erkeklerin %7,2 ve kızların %13,7 TİE ile ilgili STK dernek faaliyetine katıldıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %9,7 TİE ile ilgili STK dernek faaliyetine katılmaktadırlar. Ki-kare testine göre $\chi^2 (1) = 1,522$; $p = ,217$; ($p > ,05$) erkek ve kızların TİE ile ilgili STK dernek

faaliyetine katılma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

GSF öğrencilerine TİE ile ilgili herhangi bir STK ya da dernek faaliyetine katılıp katılmadığı sorulduğunda 13 öğrenci “evet” cevabı vermiştir. Hangi faaliyete katıldığı sorusuna ise 2 GSF öğrencileri cevap vermiştir. Bunlardan Gazi Üniversitesi, 3. Sınıf, kız öğrenci olan “Resim heykel müzesi gezisine”; Gazi Üniversitesi 4. Sınıf, erkek öğrenci olan “Orta Anadolu Türk izleri sergisine” katıldıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak iki GSF öğrencisi TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katıldığını söylemiş, diğer öğrenciler katıldıkları etkinliklerle ilgili herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre TİE ile ilgili herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE’ye ilişkin herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu okuduğu sınıfa göre herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.24’de verilmiştir.

Tablo 4.24. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili STK dernek faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Sınıf	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f			
1. sınıf	0	0/0	8	6,4/100	6,4/100	3	3,436	,329
2. sınıf	0	0/0	7	5,6/100	5,6/100			
3. sınıf	3	2,4/20	12	9,6/80	12/100			
4. sınıf	9	7,2/9,5	86	68,8/90,5	76/100			
Toplam	14	11,2	111	88,8	125			

Tablo 4.24’deki bulgular incelendiğinde, 1. ve 2. Sınıf öğrencilerin hiç biri TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılmamış; 3. Sınıf öğrencilerin %20; 4. Sınıf öğrencilerin %9,5 TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılmıştır. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %11,2 TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılmıştır. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili STK veya benzer kuruluşların dernek faaliyetine katılma oranlarına bakıldığında son sınıf öğrencilerinin bu faaliyetlere katıldıkları; 1. ve 2. Sınıfların ise bu faaliyetlere katılmadıkları görülmektedir. Kruskal – Wallis testine göre $\chi^2(3) = 3,436$; $p = ,329$; ($p > ,05$) farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetlerine katılma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE'ye ilişkin herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu okuduğu üniversiteye göre herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.25’de Kruskal-Wallis testi sonuçlarında Tablo 4.26’da verilmiştir.

Tablo 4.25. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Üniversite	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
A. Gazi Üniversitesi	2	1,6/2,7	71	55/97,3	56,6/100
B. Hacettepe Üniversitesi	0	0/0	14	11/100	11/100
C. Atatürk Üniversitesi	5	3,9/33,3	10	7,8/66,7	11,7/100
D. Dokuz Eylül Üniver.	4	3,1/28,6	10	7,8/71,4	10,9/100
E. İnönü Üniversitesi	2	1,6/16,7	10	7,8/83,3	9,3/100
Toplam	13	10,1	115	89,9	128

Tablo 4.25’deki bulgular incelendiğinde, Hacettepe Üniversitesindeki hiç bir GSF öğrencisi TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılmamıştır. Gazi Üniversitesinden 2 (%2,7); Atatürk Üniversitesinden 5 (%33,3); Dokuz Eylül Üniversitesinde 4 (%28,6) ve İnönü Üniversitesinde 2 (%16,7) araştırmaya katılan GSF öğrencisi TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katıldığını belirtmişlerdir.

Tablo 4.26. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

	ÜNİVERSİTE	n	Sıra Ortalaması	S.D.	χ^2	p	
STK faaliyetlerine katılma	A. Gazi Üniversitesi	73	59,75	4	20,413	,001	C>A
	B. Hacettepe Üniver.	14	58,00				C>B
	C. Atatürk Üniversitesi	15	79,33				D>A
	D. Dokuz Eylül Üni.	14	76,29				D>B
	E. İnönü Üniversitesi	12	68,67				E>A
	Total	128					

Tablo 4.26’daki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında üniversiteler arasında TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılma durumları ($\chi^2(4) = 20,413$; $p < ,05$) arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları bulmak için gruplar arası Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre Atatürk ve Dokuz Eylül

Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri Gazi ve Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır. Ayrıca İnönü Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri Gazi Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır.

2.2.5. Beşinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular

GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin yayınları takip etmeleri önemlidir. Bu araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir kitap, eser okuma durumları araştırılmıştır. Bununla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.27'de verilmiştir.

Tablo 4.27. GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin kitap, eser okuma durumu

Evet		Hayır		Toplam
f	%	f	%	
31	23,3	102	76,7	133

Araştırmaya katılan öğrencilerin 31 (%23,3) TİE ile ilgili bir kitap veya eser okumuştur. GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir kitap, eser okuma durumlarının cinsiyete, sınıfa ve üniversiteye göre farklılık gösterip göstermediğiyle ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap, eser okuma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap, eser okuma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap, eser okuma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.28'de verilmiştir.

Tablo 4.28. GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap, eser okuma durumu ve Ki-Kare testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f			
Erkek	18	13,5/22	64	48,1/78	61,7/100	1	,220	,639
Kız	13	9,8/25,5	38	28,6/74,5	38,3/100			
Genel	31	23,3	102	76,7	133			

Tablo 4.28'deki bulgular incelendiğinde, erkeklerin %22 ve kızların %25,5 TİE ile ilgili

kitap veya eser okuduklarını belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %23,3 TİE ile ilgili bir kitap veya eser okudukları görülmektedir. Ki-kare testine göre $\chi^2(1) = ,220$; $p = ,639$; ($p > ,05$) erkek ve kızların TİE ile ilgili herhangi bir kitap veya eser okuma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

GSF öğrencileri TİE ile ilgili herhangi bir kitap, eser okuyup okumadıkları sorulduğunda 31 öğrenci “evet” cevabı vermiştir. Hangi kitap veya eserler okunduğuna ise dört GSF öğrencisi cevap vermiştir. Bunlardan Gazi Üniversitesi, 1. Sınıfta okuyan bir kız öğrenci “Osman Turan”; Hacettepe Üniversitesi 4. Sınıfta okuyan iki erkek öğrenci “Oktay Aslan ve Suut Kemal Yetkin”, Atatürk Üniversitesi 4. Sınıfta okuyan bir erkek öğrenci “Suut Kemal Yetkin” eserlerini okuduklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak dört GSF öğrencisi TİE ile ilgili okudukları kitap veya eser hakkında bilgi vermiş, diğer GSF öğrencileri okudukları kitap veya eserlerle ilgili herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap, eser okuma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap veya eser okuma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu okuduğu sınıfa göre herhangi bir kitap veya eser okuma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.29’da verilmiştir.

Tablo 4.29. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap veya eser okuma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Sınıf	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f			
1. sınıf	2	1,6/25	6	4,8/75	6,4/100	3	1,625	,654
2. sınıf	1	0,8/14,3	6	4,8/85,7	5,6/100			
3. sınıf	2	1,6/13,3	13	10,5/86,7	12,1/100			
4. sınıf	25	20,2/26,6	69	55,6/73,4	75,8/100			
Toplam	30	24,2	94	75,8	124			

Tablo 4.29’deki bulgular incelendiğinde, 1. Sınıf öğrencilerin %25; 2. Sınıf öğrencilerin %14; 3. Sınıf öğrencilerin %13,3; 4. Sınıf öğrencilerin %26,6’sı TİE ile ilgili kitap veya eser okuduk demişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %24,2’si TİE ile ilgili kitap veya eser okuduklarını belirtmişlerdir. GSF öğrencilerinin

TİE ile ilgili kitap veya eser okuma oranlarına bakıldığında her sınıfta öğrencilerinin TİE ile ilgili kitap okudukları görülmektedir. Kruskal –Wallis testine göre $\chi^2(3) = 1,625$; $p = ,654$; ($p > ,05$) farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili kitap veya eser okuma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili herhangi bir kitap, eser okuma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE'ye ilişkin herhangi bir kitap veya eser okuma durumunun farklılık gösterip gösterilmediği belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu okuduğu üniversiteye göre kitap veya eser okuma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.30'da Kruskal-Wallis testi sonuçlarında Tablo 4.31'de verilmiştir.

Tablo 4.30. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili kitap veya eser okuma durumları

Üniversite	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
A. Gazi Üniversitesi	9	7/12,3	64	50/87,7	57/100
B. Hacettepe Üniversitesi	4	3,1/28,6	10	7,8/71,4	10,9/100
C. Atatürk Üniversitesi	5	3,9/33,3	10	7,8/66,7	11,7/100
D. Dokuz Eylül Üniv.	6	4,7/42,9	8	6,3/57,1	10,9/100
E. İnönü Üniversitesi	4	3,1/36,4	7	5,5/63,6	8,6/100
Toplam	28	21,9	99	78,1	127

Tablo 4.30'daki bulgular incelendiğinde, Gazi Üniversitesinden 9 (%12,3); Hacettepe Üniversitesinden 4 (%28,6); Atatürk Üniversitesinden 5 (%33,3); Dokuz Eylül Üniversitesinden 6 (%42,9) ve İnönü Üniversitesinden 4 (%36,4) araştırmaya katılan GSF öğrencileri TİE ile ilgili kitap veya eser okuduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.31. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili kitap veya eser okuma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

	ÜNİVERSİTE	n	Sıra Ortalaması	S.D.	χ^2	p	
Kitap/eser okuma	A. Gazi Üniversitesi	73	57,83	4	10,228	,037	C>A
	B. Hacettepe Üniversit.	14	68,14				D>A
	C. Atatürk Üniversitesi	15	71,17				E>A
	D. Dokuz Eylül Üni,	14	77,21				
	E. İnönü Üniversitesi	11	73,09				
	Total	127					

Tablo 4.31'deki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında üniversiteler arasında TİE

ile ilgili kitap veya eser okuma durumları ($\chi^2(4) = 10,228$; $p = ,037$; $p < ,05$) arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları bulmak için gruplar arası Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitelerinde okuyan GSF öğrencileri Gazi Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili kitap veya eser okuma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır.

2.2.6. Altıncı araştırma sorusu ile ilgili bulgular

Bu alt problemde GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları araştırılmıştır. Bununla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.32’de verilmiştir.

Tablo 4.32. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili radyo/TV programı takip etme durumu

Evet		Hayır		Toplam
f	%	f	%	
26	19,4	108	80,6	134

Araştırmaya katılan öğrencilerin 26 (%19,4) TİE ile ilgili radyo/TV programı takip etmiştir. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları farklılık gösterip göstermediği cinsiyete, sınıfa ve üniversiteye göre araştırılmıştır. Bununla ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu cinsiyete göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumlarıyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.33’de verilmiştir.

Tablo 4.33. GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları ve Ki-Kare testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f			
Erkek	10	7,5/12	73	54,5/88	61,9/100	1	7,543	,006
Kız	16	11,9/31,4	35	26,1/68,6	38,1/100			
Genel	26	19,4	108	80,6	134			

Tablo 4.33'deki bulgular incelendiğinde, erkeklerin %12 ve kızların %31,4 TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip ettiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %26'sı TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip ettikleri görülmektedir. Ki-kare testine göre $\chi^2(1) = 7,543$; $p = ,006$; ($p < ,05$) kızların TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranı erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı olacak şekilde fazladır. .

GSF öğrencilerine TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları sorulduğunda 26 öğrenci “evet” cevabı vermiştir. Hangi radyo/TV programları takip edildiği sorulduğuna ise dört GSF öğrencisi cevap vermiştir. Bunlardan Gazi Üniversitesi, 4. Sınıfta okuyan bir kız öğrenci “Diriliş”; Gazi Üniversitesi, 4. Sınıfta okuyan bir erkek öğrenci “İpek yolunda TRT okul”; Gazi Üniversitesi, 1. Sınıfta okuyan bir kız öğrenci “Tarihin arka odası”; Gazi Üniversitesi, 4. Sınıfta okuyan bir kız öğrenci “Tarihin arka odası”; TV programlarını izlediklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak dört GSF öğrencisi TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları hakkında bilgi vermiş diğer GSF öğrencileri okudukları kitap veya eserlerle ilgili herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu okuduğu sınıfa göre herhangi bir radyo/TV programlarını takip etme durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.34'te verilmiştir.

Tablo 4.34 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları ve Kruskal –Wallis test sonucu

Sınıf	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f			
1. sınıf	1	0,8/12,5	7	5,6/87,5	6,4/100	3	2,094	,553
2. sınıf	0	0/0	7	5,6/100	5,6/100			
3. sınıf	3	2,4/20	12	9,6/80	12/100			
4. sınıf	20	16/21,1	75	60/78,9	76/100			
Toplam	24	19,2	101	80,8	125			

Tablo 4.34'teki bulgular incelendiğinde, 1. Sınıf öğrencilerin %12,5; 2. Sınıf öğrencilerin hiçbir; 3. Sınıf öğrencilerin %20; 4. Sınıf öğrencilerin %21,1'i TİE ile

ilgili radyo/TV programlarını takip ettiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %19,2'si TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip ettiklerini belirtmişlerdir. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranlarına bakıldığında 2. Sınıfta radyo/TV programına takip eden olmadığını diğer sınıftaki öğrencilerinin az bir kısmını bu programları takip ettiği görülmektedir. Kruskal –Wallis testine göre $\chi^2(3) = 2,094$; $p = ,553$; ($p > ,05$) farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE'ye ilişkin herhangi radyo/TV programlarını takip etme oranları arasında farklılık gösterip gösterilmediği belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranlarıyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.35'de Kruskal-Wallis testi sonuçlarında Tablo 4.36'da verilmiştir.

Tablo 4.35. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları

Üniversite	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
A. Gazi Üniversitesi	7	5,4/9,6	66	51,2/90,4	56,6/100
B. Hacettepe Üniversitesi	0	0/0	14	10,9/100	10,9/100
C. Atatürk Üniversitesi	5	3,9/33,3	10	7,8/66,7	11,6/100
D. Dokuz Eylül Üniver.	6	4,7/42,9	8	6,2/57,1	10,9/100
E. İnönü Üniversitesi	5	3,9/41,7	7	5,4/58,3	9,3/100
Toplam	23	17,8	105	82,2	128

Tablo 4.35'deki bulgular incelendiğinde, Hacettepe Üniversitesindeki GSF öğrencilerinden hiç biri TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etmediklerini belirtmişlerdir. Gazi Üniversitesinden 7 (%9,6); Atatürk Üniversitesinden 5 (%33,3); Dokuz Eylül Üniversitesinden 6 (%42,9) ve İnönü Üniversitesinden 5 (%41,7) araştırmaya katılan GSF öğrencileri TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4.36. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili radyo/TV

programlarını takip etme durumları Kruskal –Wallis testi sonucu

	ÜNİVERSİTE	n	Sıra Ortalaması	S.D.	χ^2	p	
Radyo/TV programları takip etme	A. Gazi Üniversitesi	73	59,14	4	19,250	,001	C>A
	B. Hacettepe Üniversi.	14	53,0				D>A
	C. Atatürk Üniversitesi	15	74,33				E>A
	D. Dokuz Eylül Üni.	14	80,43				C>B
	E. İnönü Üniversitesi	12	79,67				D>B
	Total	128					E>B

Tablo 4.36'daki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında üniversiteler arasında TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme durumları ($\chi^2(4) = 19,250$; $p = ,001$; $p < ,05$) arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları bulmak için gruplar arası Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitelerinde okuyan GSF öğrencileri Gazi ve Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır.

2.2.7. Yedinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular

Bu araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir konferans veya seminere katılma durumları araştırılmıştır. Bununla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.37'de verilmiştir.

Tablo 4.37. GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin konferans veya seminere katılma durumu

Evet		Hayır		Toplam
f	%	f	%	
24	17,9	110	82,1	134

Araştırmaya katılan öğrencilerin 24 (%17,9) TİE ile ilgili konferans veya seminere katılmıştır. GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin herhangi bir konferans veya seminere katılma durumlarının cinsiyete, sınıfa ve üniversiteye göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmış ve elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir konferans veya seminere katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir konferans veya seminere katılma durumları farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir konferans veya seminere katılma durumlarıyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.38'de verilmiştir.

Tablo 4.38. GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili bir konferans veya seminere katılma durumları ve Ki-Kare testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	1	,161	,688
Erkek	14	10,4/16,9	69	51,5/83,1	61,9/100			
Kız	10	7,5/19,6	41	30,6/80,4	38,1/100			
Genel	24	17,9	110	82,1	134			

Tablo 4.38'deki bulgular incelendiğinde, erkeklerin %16,9 ve kızların %19,6 TİE ile ilgili bir konferans veya seminere katılma durumları belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %17,9'su TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katıldıkları görülmektedir. Ki-kare testine göre $\chi^2(1) = ,161$; $p = ,688$; ($p > ,05$) kızlar ile erkeklerin TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katılma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı olacak şekilde bir farklılık yoktur.

GSF öğrencilerine TİE ile ilgili herhangi bir konferansa veya seminere katılma durumları sorulduğunda 24 öğrenci “evet” cevabı vermiştir. Hangi TİE ile ilgili konferansa veya seminere katıldıkları sorulduğunda ise iki GSF öğrencisi cevap vermiştir. Bunlardan biri Gazi Üniversitesi, 4. Sınıfta okuyan erkek öğrenci “Alp Kadın Çalıştayı” ve diğeri Gazi Üniversitesi, 3. Sınıfta okuyan erkek öğrenci “Ebru Kursu” katıldıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak iki GSF öğrencisi TİE ile ilgili konferansa veya seminere katıldıkları hakkında bilgi vermiş diğer GSF öğrencileri konferansa veya seminere katıldıklarıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemişlerdir.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre TİE ile ilgili herhangi bir konferans veya seminere katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili herhangi bir konferansa veya seminere katılma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu okuduğu sınıfa göre herhangi bir konferansa veya seminere katılma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.39'da verilmiştir.

Tablo 4.39. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Sınıf	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	3	3,612	,307
1. sınıf	0	0/0	8	6,4/100	6,4/100			
2. sınıf	0	0/0	7	5,6/100	5,6/100			

3. sınıf	3	2,4/20	12	9,6/80	12/100			
4. sınıf	19	15,2/20	76	60,8/80	76/100			
Toplam	22	17,6	103	82,4	125			

Tablo 4.39'daki bulgular incelendiğinde, 1. ve 2. Sınıf öğrencilerin hiçbiri TİE ile ilgili herhangi bir konferans veya seminere katılmamışlardır. 3. Sınıf öğrencilerin %20 ve 4. Sınıf öğrencilerin %20'si TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katıldıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %17,6'si TİE ile ilgili herhangi bir konferansa veya seminere katıldıklarını belirtmişlerdir. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili herhangi bir konferansa veya seminere katılma oranlarına bakıldığında sadece 3. ve 4. Sınıftaki öğrenciler az bir kısmını konferansa veya seminere katıldıkları görülmektedir. Kruskal – Wallis testine göre $\chi^2(3) = 3,612$; $p = ,307$; ($p > ,05$) farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katılma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili herhangi bir konferans veya seminere katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili herhangi bir konferansa veya seminere katılma oranları arasında farklılık gösterip gösterilmediği belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katılma oranlarıyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.40'da Kruskal-Wallis testi sonuçlarında Tablo 4.41'de verilmiştir.

Tablo 4.40. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma durumları

Üniversite	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
A. Gazi Üniversitesi	5	3,9/6,8	68	52,7/93,2	56,6/100
B. Hacettepe Üniversitesi	0	0/0	14	10,9/100	10,9/100
C. Atatürk Üniversitesi	8	6,2/53,3	7	5,4/46,7	11,6/100
D.Dokuz Eylül Üniver.	8	6,2/57,1	6	4,7/42,9	10,9/100
E. İnönü Üniversitesi	3	2,3/25	9	7/75	9,3/100
Toplam	24	18,6	104	81,4	128

Tablo 4.40'daki bulgular incelendiğinde, Hacettepe Üniversitesindeki GSF öğrencilerinden hiç biri TİE ile ilgili konferans veya seminere katılmadıklarını belirtmişlerdir. Gazi Üniversitesinden 5 (%6,8); Atatürk Üniversitesinden 8 (%53,3); Dokuz Eylül Üniversitesinden 8 (%57,1) ve İnönü Üniversitesinden 3 (%25)

araştırmaya katılan GSF ğrencileri TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.41. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

	ÜNİVERSİTE	n	Sıra Ortalaması	S.D.	χ^2	p	
Konferansa veya seminere katılma	A. Gazi Üniversitesi	73	56,88	4	35,368	,001	C>A
	B. Hacettepe Üniver.	14	52,50				D>A
	C. Atatürk Üniversitesi	15	86,63				E>A
	D. Dokuz Eylül Üni.	14	89,07				C>B
	E. İnönü Üniversitesi	12	68,50				D>B
	Total	128					E>B

Tablo 4.41’deki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında üniversiteler arasında TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katılma durumları ($\chi^2(4) = 35,368$; $p = ,001$; $p < ,05$) arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları bulmak için gruplar arası Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitelerinde okuyan GSF öğrencileri Gazi ve Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katılma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır.

2.2.8. Sekizinci araştırma sorusu ile ilgili bulgular

Bu araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin TİE’ye ilişkin herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumu araştırılmıştır. Bununla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.42’de verilmiştir.

Tablo 4.42. GSF öğrencilerinin TİE’ye ilişkin sergi faaliyetine katılma durumu

Evet		Hayır		Toplam
f	%	f	%	
19	14,2	115	85,8	134

Araştırmaya katılan öğrencilerin 19 (%14,2) TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılmıştır. Bu GSF öğrencilerinin son bir yılda TİE ile ilgili sergi faaliyeti gibi sosyal faaliyetlere katılma durumları farklılık gösterip göstermediği cinsiyete, sınıfa ve üniversiteye göre araştırılmış ve elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumları farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu cinsiyete göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumlarıyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.43’de verilmiştir.

Tablo 4.43. GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları ve Ki-Kare testi sonucu

	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	1	,154	,695
Erkek	11	8,2/13,3	72	53,7/86,7	61,9/100			
Kız	8	6/15,7	43	32,1/84,3	38,1/100			
Genel	19	14,2	115	85,8	134			

Tablo 4.43'deki bulgular incelendiğinde, erkeklerin %13,3 ve kızların %15,7 TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katıldıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %14,2'si TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katıldıkları görülmektedir. Ki-kare testine göre $\chi^2(1) = ,154$; $p = ,695$; ($p > ,05$) kızlar ile erkeklerin TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katılma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı olacak şekilde bir farklılık yoktur.

GSF öğrencilerine TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları sorulduğunda 19 öğrenci “evet” cevabı vermiştir. Hangi TİE ile ilgili sergi faaliyetine katıldıkları sorulduğunda ise iki GSF öğrencisi cevap vermiştir. Bunlardan biri Gazi Üniversitesi, 4. sınıfta okuyan kız öğrenci “Türk Mitolojisi Sergisi” ve diğeri Hacettepe Üniversitesi, 4. Sınıfta okuyan erkek öğrenci “Hat Sanatı Sergisi” faaliyetine katıldıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak iki GSF öğrencisi TİE ile ilgili katıldıkları sergi faaliyeti hakkında bilgi vermiş diğer GSF öğrencileri katıldıkları sergi faaliyetiyle ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre TİE ile ilgili herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu okuduğu sınıfa göre herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumuyla ilgili elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.35'te verilmiştir.

Tablo 4.44 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

Sınıf	Evet		Hayır		Toplam	S.D.	χ^2	p
	f	%	f	%	f	3	4,772	,189
1. sınıf	0	0/0	8	6,4/100	6,4/100			

2. sınıf	1	0,8/14,3	6	4,8/100	5,6/100			
3. sınıf	0	0/0	15	12/100	12/100			
4. sınıf	17	13,6/17,9	78	62,4/82,1	76/100			
Toplam	18	14,4	107	85,6	125			

Tablo 4.44'deki bulgular incelendiğinde, 1. ve 3. Sınıf öğrencilerin hiçbiri TİE ile ilgili herhangi bir sergi faaliyetine katılmamışlardır. 2. Sınıf öğrencilerin 1 (%14,3) ve 4. Sınıf öğrencilerin 17 (%17,9) kişi TİE ile ilgili sergi faaliyetine katıldıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak incelendiğinde ise GSF öğrencilerinin %14,4'ü TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katıldıklarını belirtmişlerdir. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katılma oranlarına bakıldığında 4. Sınıftaki öğrencilerin bir kısmının sergiye katıldıkları görülmektedir. Kruskal – Wallis testine göre $\chi^2(3) = 4,772$; $p = ,189$; ($p > ,05$) farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katılma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma oranları arasında farklılık gösterip gösterilmediği belirlemek için Kruskal –Wallis testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katılma oranlarıyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.45'de Kruskal-Wallis testi sonuçlarıda Tablo 4.46'da verilmiştir.

Tablo 4.45. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları

Üniversite	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
A. Gazi Üniversitesi	5	3,9/6,8	68	52,7/93,2	56,6/100
B. Hacettepe Üniversitesi	1	0,8/7,1	13	10,1/92,9	10,9/100
C. Atatürk Üniversitesi	4	3,1/26,7	11	8,5/73,3	11,6/100
D. Dokuz Eylül Üniver.	5	3,9/35,7	9	7/64,3	10,9/100
E. İnönü Üniversitesi	2	1,6/16,7	10	7,8/83,3	9,3/100
Toplam	17	13,2	111	86,6	128

Tablo 4.35'deki bulgular incelendiğinde, Gazi Üniversitesinden 5 (%6,8); Hacettepe Üniversitesinden 1 (%7,1); Atatürk Üniversitesinden 4 (%26,7); Dokuz Eylül Üniversitesinden 5 (%35,7) ve İnönü Üniversitesinden 2 (%16,7) araştırmaya katılan GSF öğrencileri TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.46. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma durumları ve Kruskal –Wallis testi sonucu

	ÜNİVERSİTE	n	Sıra Ortalaması	S.D.	χ^2	p	
Konferansa veya seminere katılma	A. Gazi Üniversitesi	73	60,38	4	11,559	,021	C>A
	B. Hacettepe Üniversit.	14	60,57				D>A
	C. Atatürk Üniversitesi	15	73,07				
	D. Dokuz Eylül Üni.	14	78,86				
	E. İnönü Üniversitesi	12	66,67				
	Total	128					

Tablo 4.46'daki Kruskal-Wallis testi sonuçlarına bakıldığında üniversiteler arasında TİE ile ilgili bir sergi faaliyetine katılma durumları ($\chi^2(4) = 11,559$; $p = ,021$; $p < ,05$) arasında anlamlı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları bulmak için gruplar arası Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre Atatürk ve Dokuz Eylül Üniversitelerinde okuyan GSF öğrencileri Gazi Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır.

2.2.9. Dokuzuncu araştırma sorusu ile ilgili bulgular

GSY öğrencilerinin TİE ile ilgili tutum ölçeğinin her bir maddesine vermiş olduğu cevaplarla ilgili bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tutum ölçeğinin dokuz maddesi orta, sekiz maddesi olumlu olacak şekilde öğrenciler tarafından işaretlenmiştir. Öğrencilerin TİE ile ilgili tutum ölçeğinin genel ortalaması orta düzeyde çıkmıştır.

Tablo 4.47. GSY öğrencilerin tutum ölçeğine verdiği cevaplar

Maddeler	Ort.	Yorum
1. Türk İslam eserleri ile ilgili yayınları seçmeyi severim.	2,91	Orta
2. Türk İslam eserleri ile ilgili televizyon veya radyo programlarını takip etmeyi severim.	2,90	Orta
3. Türk İslam Eserlerinin korunması ve tanıtılmasına yönelik faaliyetlerde görev almaktan zevk alırım.	3,43	Olumlu
4. Türk İslam Eserlerini görmek isterim.	4,08	Olumlu
5. Türk İslam eserleri ile ilgili yayınları okumayı çok severim.	3,00	Orta
6. Batı medeniyetine ait eserler yerine Türk İslam Eserlerini gezmeyi/incelemeği tercih ederim.	3,48	Olumlu
7. Türk İslam eserleri ile ilgili konuşmaları dikkatlice takip ederim.	3,02	Orta
8. Türk İslam eserleri ile ilgili tartışmalara katılmayı severim.	2,67	Orta
9. Türk İslam eserleri ile ilgili bilgimi sürekli geliştirmek isterim.	3,22	Orta
10. Türk İslam eserleri hakkındaki öğrenmeler önemlidir.	3,48	Olumlu
11. Türk İslam eserleri ilgi çekicidir.	3,36	Orta

12. Her sanatçı ve sanatçı adayı Türk İslam eserleri ile ilgili dersler almalıdır.	3,55	Olumlu
13. Türk İslam eserleri ile ilgili araştırma yapmaktan hoşlanırım.	3,05	Orta
14. Türk İslam eserleri ile ilgili zaman geçirmekten hoşlanırım.	3,06	Orta
15. Türk İslam eserleri ile ilgili şeyleri okumak önemlidir.	3,60	Olumlu
16. Türk İslam eserleri ile ilgili tartışmalar önemlidir.	3,49	Olumlu
17. Türk İslam eserleri hakkındaki faaliyetleri önemli buluyorum.	3,49	Olumlu
Genel	3,29	Orta

Bu araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin tutumlarının cinsiyete, okudukları sınıfa ve okudukları üniversiteye göre belirlenmesi amaçlanmıştır.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE'ye ilişkin tutumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE'ye ilişkin tutumları farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için T-Testi tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucu cinsiyete göre TİE'ye ilişkin tutumlarıyla ilgili elde edilen bulgular aşağıda Tablo 4.48'de verilmiştir.

Tablo 4.48. GSF öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeyleri ve t-test sonuçları

Cinsiyet	n	Ortalama	Standart sapma	sd	t	p
Erkek	80	3,223	,8753	129	-1,036	,302
Kız	51	3,387	,9192			
Genel	131					

Tablo 4.48'deki bulgular incelendiğinde, t-testi sonuçlarına göre $t(129) = -1,036$; $p = ,302$; ($p > ,05$) GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE'ye ilişkin tutumları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Kız ve erkek öğrencilerin TİE'ye ilişkin tutumlarında herhangi bir farklılık yoktur diyebiliriz.

GSF öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre TİE'ye ilişkin tutumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE'ye ilişkin tutumları farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ANOVA (tek yönlü varyans analizi) uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucu frekans, yüzde değerleri Tablo 4.49'da, ANOVA değerleri Tablo 4.50'de verilmiştir.

Tablo 4.49. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeyleri

Sınıf	n	Aritmetik ortalama	Standart Sapma
1. sınıf	8	2,882	1,253
2. sınıf	7	2,370	,890
3. sınıf	15	3,281	,759
4. sınıf	92	3,390	,826
Toplam	122	3,284	,881

Tablo 4.50. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeyleri yönelik ANOVA ve PostHoc Tukey testi sonucu

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Sınıf değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeyleri	Gruplarıçi	8,168	3	2,723	3,743	,013	2. sınıf ile 4. Sınıf arasında anlamlı farklılık var
	Gruplararası	85,845	118	,727			
	Toplam	94,013	121				

Tablo 4.49 ve 4.50'deki bulgular incelendiğinde, 2. Sınıf GSF öğrencilerinin 1,81 – 2,60 arası TİE'ye ilişkin tutum düzeylerinin olumsuz olduğu 1., 3. Ve 4. Sınıf GSF öğrencilerinin 2,61 – 3,40 arası TİE'ye ilişkin tutum düzeylerinin orta olduğu görülmektedir. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE'ye ilişkin tutum düzeylerinde anlamlı farklılık olup olmadığına baktığımızda Tablo 4.50'deki ANOVA testi sonucuna göre 2. Sınıf ile 4. Sınıf öğrencilerin tutumları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE'ye ilişkin tutumları farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE'ye ilişkin tutumları farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ANOVA (tek yönlü varyans analizi) uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucu frekans, yüzde değerleri Tablo 4.51'de ve ANOVA değerleri Tablo 4.52'de verilmiştir.

Tablo 4.51 GSF öğrencilerinin okuduğu sınıf değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeyleri

Üniversite	n	Aritmetik ortalama	Standart Sapma
Gazi Üniversitesi	70	3,171	1,002
Hacettepe Üniversitesi	14	2,810	,600
Atatürk Üniversitesi	15	3,421	,823
Dokuz Eylül Üniversitesi	14	3,698	,527
İnönü Üniversitesi	12	3,711	,605
Total	125	3,271	,898

Tablo 4.52 GSF öğrencilerinin okuduğu üniversite değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeyleri yönelik ANOVA ve PostHoc Games-Howell testi (Varyans Homojenliği Yok) sonucu

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Üniversite değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeyleri	Gruplarıçi	8,880	4	2,220	2,924	,024	Hacettepe<Dokuz Eylül Ü Hacettepe < İnönü Ü.
	Gruplararası	91,116	120	,759			
	Toplam	99,996	124				

Tablo 4.51 ve 4.52'deki bulgular incelendiğinde, Gazi ve Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinin (2,61 – 3,40 arası) TİE'ye ilişkin tutum düzeylerinin orta olduğu; Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinin (3,41 – 4,20 arası) TİE'ye ilişkin tutum düzeylerinin olumlu olduğu görülmektedir. Genel olarak GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin tutum düzeylerinin (3,271) orta olduğu görülmektedir. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE'ye ilişkin tutum düzeylerinde anlamlı farklılık olup olmadığına baktığımızda Tablo 4.52'deki ANOVA testi sonucuna göre ($F(120) = 2,924$; $p = ,024$; ($p < ,05$) gruplar arası farklılığın olduğu görülmektedir. Gruplar arası farklılığı bulmak için PostHoc testlerden varyans homojenliği olmayan gruplar için uygulanması uygun olan Games-Howell testi uygulanmıştır. Bu teste göre Hacettepe Üniversitesi okuyan GSF öğrencilerinin tutumlarıyla Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinin tutumları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

2.3. YORUMLAR

GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin bilişsel düzey, farkındalık ve tutumlarıyla ilgili elde edilen bulgular üzerinde şu yorumlar yapılabilir.

2.3.1. Birinci araştırma sorusu ile ilgili yorumlar

GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin bilişsel düzey ortalamaları %36 çıkmıştır. Bu beklenenin çok altında bir değerdir. Bu öğrenciler, Güzel Sanatlar Fakültesinden mezun olduklarında ya günümüzdeki çağdaş eserlere yönelecekler yada Türk İslam Eserlerine yöneleceklerdir. Ama sonuçta çağdaş ve eski eserler olarak her iki dönemin sanat eserlerini de bilmeleri gerekir. Bu açıdan bakıldığında öğrencilerin bilişsel öğrenme düzeyleri güzel sanatlarda okuyan bir öğrencinin olması gereken

seviyenin çok altında olduğu görülmektedir. Bu da güzel sanatlarda okuyan öğrencilerin Türk İslam Eserlerine yönelik yeteri kadar ilgileri olmadığı anlamına gelmektedir. Öğrencilerin bilişsel düzey dağılımına baktığımızda genel olarak öğrencilerin bir veya iki eser ismi verdikleri görülmektedir. Türk İslam eserleri olarak geneldi dini ibadet yer isimleri verilmiştir. Değişik üniversitedeki GSF öğrencilerin bilişsel düzeyleri karşılaştırıldığında aralarında ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri bir başka araştırmada araştırılması ve sebeplerinin ortaya konulması gerekir. Bence bunun sebepleri üniversitelerde verilen TİE ile ilgili dersler olabilir.

2.3.2. İkinci araştırma sorusu ile ilgili yorumlar

GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserleriyle ilgili bölüm içi ve bölüm dışı aldıkları derslere bakıldığında öğrencilerin daha çok bölüm içi ders almayı tercih ettikleri görülmüştür. Alınan dersler daha çok Türk Sanat Tarihi ve Sanat Tarihi ile ilgili derslerdir. Öğrencilerin %56,7'si TİE ile ilgili bölüm içi ve %14,9 bölüm dışı ders aldığını söylemiştir. Bu verilen cevaplar doğrultusunda ilk soruda TİE ile ilgili öğrencilerin bilişsel düzeylerinin %36 çıkması gerçekten düşündürücüdür. Öğrenciler TİE ile ilgili ders aldıklarına göre bilişsel düzeyleri %36 daha yüksek çıkması beklenir. Öğrencilerin cinsiyet ve okuduğu sınıf değişkenleri ile aldıkları dersler arasında anlamlı fark bulunamamış ama üniversite değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buda farklı üniversitelerdeki öğrencilerin TİE ile ilgili aldıkları ders sayıları arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir.

2.3.3. Üçüncü araştırma sorusu ile ilgili yorumlar

GSF öğrencileri çok az bir kısmı TİE ile ilgili bir STK veya derneğe üyedir. Genelde son sınıfa gelen öğrencilerin TİE ile ilgili bir derneğe üye olduğu görülmüştür. Üye olma oranı %12,6 ile son sınıf öğrencileri arasında da çok düşüktür. Sadece Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesindeki öğrenciler derneğe üye olmayı tercih etmişler. Gazi ve Hacettepe Üniversitesindeki öğrencilerin TİE ile ilgili herhangi bir derneğe üye olmadığı görülmektedir. Bunun sebepleri araştırılması gerekir. Bu konuda öğrencilerin ve öğretmenlerin fikirleri alınması gerekir. STK veya derneğe üye olan öğrencilerin TİE ile ilgili daha yüksek bilişsel düzeye sahip olmaları beklenir.

2.3.4. Dördüncü araştırma sorusu ile ilgili yorumlar

Araştırmanın üçüncü sorusu ile dördüncü sorusu birbiriyle ilişkilidir. Öğrencilerin TİE ile ilişkili bir STK veya derneğin faaliyetine katılması için öncesinde TİE ile ilgili bir STK veya derneğe üye olması beklenir. Bu soruya bu açıdan bakıldığında STK faaliyetine katılanların oranı (%9,7) STK üye olanların oranına (%12,6) eşit veya daha az olması gerekir. Nitekim bu soruya verilen cevaplarla üçüncü soruya verilen cevaplar paralellik göstermektedir. Genelde son sınıf öğrencilerin dernek faaliyetlerine katıldıkları görülmektedir. Burada üçüncü sorudan farklı olarak Gazi Üniversitesi öğrencilerinde faaliyetlere katıldıkları görülmektedir. Bu öğrencilerin STK veya derneğe üye olmadan dernek faaliyetlerine katıldığı düşünülmektedir. GSF öğrencilerin bu STK veya derneklerde ne gibi faaliyetlere katıldıkları da araştırılması gereken diğer bir konudur.

2.3.5. Beşinci Araştırma Sorusu ile İlgili Yorumlar

Günümüz bilgi çağıdır. İnsanlar değişik konularda değişik bilgilere sadece kitap değil elektronik ortam üzerinden çok kolay bir şekilde ulaşabilmektedir. Bu bilgi ışığında GSF öğrencilerine bir yıl içinde TİE ile ilgili kitap veya eser okuma sorulduğunda öğrencilerin çoğunluğunun evet demesi beklenirken sadece %23,3 evet okudum demiştir. Buda GSF öğrencilerinin kendi alanlarına dönük çok az kitap veya eser okudukları anlamına gelmektedir. Kitap veya eser okuma oranları cinsiyet veya okuduğu sınıf açısından her hangi bir farklılık bulunamamıştır.

2.3.6. Altıncı araştırma sorusu ile ilgili yorumlar

GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili radyo/TV programını takip etme durumları %19,4 çıkmıştır. Özellikle bu sıralar eskiye dönük diziler (Muhteşem Yüzyıl, Filinta, Diriliş Ertuğrul, Bir Zamanlar Osmanlı, Osmanlı Tokadı ve diğerleri) popülerken bu oran bana düşük gelmiştir. Bu, GSF öğrencilerinin eskiye dönük TV programlarına ilgi duymadıkları anlamına gelir. GSF öğrencilerinin bu tür dizilere ilgi duymasını beklerdim. Öğrencilerin radyo/TV programlarını takip etme oranı cinsiyete ve sınıfa göre farklılık göstermemekte ama üniversiteye göre anlamlı farklılıklar vardır. Farklı üniversiteler de okuyan öğrencilerin TİE ile ilgili TV/radyo programlarını izleme oranları arasında anlamlı farklılıklar vardır. Buda GSF öğrencilerinin üniversiteden üniversiteye TİE ile ilgileri TV programı izleme oranları arasında farklılıklar olduğu anlamına gelmektedir.

2.3.7. Yedinci araştırma sorusu ile ilgili yorumlar

GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili konferans veya seminer katılma oranları %17,9 ile düşük olduğu görülmektedir. Genelde son sınıf öğrencilerin konferans veya seminere katıldığı görülmüştür. Buda daha önceki etkinliklerdeki sonuçlarla paralellik göstermektedir. Son sınıf öğrencilerinin STK veya derneğe üye olma ve faaliyetlerine katılma, kitap okuma yada TV programı izleme gibi TİE ile ilgili sosyal faaliyetlere daha çok katıldıkları söylenebilir. Hacettepe Üniversitesi dışındaki öğrencilerin TİE ile ilgili konferansa veya seminere azda olsa katıldıkları söylenebilir.

2.3.8. Sekizinci araştırma sorusu ile ilgili yorumlar

GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma oranı %14,2 oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bunun sebebi her şehirde TİE ile ilgili sergi faaliyeti olmaması olabilir. Sergi faaliyetine katılanlara baktığımızda genelde son sınıf öğrencileri olduğu görülmektedir. Buda önceki elde edilen bulgularla paralellik içinde olduğunu göstermektedir.

2.3.9. Dokuzuncu araştırma sorusu ile ilgili yorumlar

GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili tutumlarının genel ortalaması orta düzeyde çıkmıştır. Öğrenciler tutum ölçeğindeki 17 maddenin 8'ine olumlu 9'una ise orta düzeyde tutuma sahip olduklarını belirtmişlerdir. Maddeleri tek tek incelediğimizde Türk İslam eserleri ile ilgili: yayınları seçme, TV/radyo programlarını takip etme, yayınları okuma, tartışmalara katılma ve konuşmaları takip etme, bilgimi geliştirme, araştırma yapma, zaman geçirme tutumları orta düzeyde çıkmıştır. Nitekim, bu tutum maddeleriyle ilişkili sorulan etkinlik faaliyetlerine katılma oranlarıda düşük çıkmıştır. Buda öğrencilerin TİE ile ilgili etkinliklere katılımlarıyla ilgili verdikleri cevapla tutum ölçeğine verdikleri cevapların birbirini desteklediğini göstermiştir. Türk İslam eserleri ile ilgili: tanıtılması ve korunması faaliyetlerinde görev alma, eserleri görmek, eserleri gezmeyi/inceleme tercih etme, öğrenme, faaliyetleri önemli bulma tutumları olumlu düzeyde çıkmıştır. Bu tutum maddeleriyle ilişkili sorulan etkinlik faaliyetlerine katılma oranları oldukça düşük çıkmıştır. Buda öğrencilerin olumlu düzeyde tutum belirttikleri maddeler ile TİE ile ilgili etkinliklerin birbiriyle çeliştiğini göstermektedir. Öğrenciler olumlu düzeyde tutum belirttikleri etkinlikleri çok düşük oranda katılmışlardır. Bunun değişik sebepleri olabilir. Öğrenciler bu etkinliklere yönelik olumlu tutumları vardır

ama bu etkinliklere katılmak için yeterli imkanları olmamış olabilir. Araştırmada GSF öğrencilerin TİE ile ilgili en yüksek tutumu 4. sınıf öğrencilerin sahip olduğu görülmektedir. Bu, TİE ile ilgili etkinliklerdeki sonuçları da desteklemektedir. TİE ile ilgili etkinliklere en yüksek katılım son sınıf öğrencilerin arasında olmuştur. Ayrıca üniversitelerin tutum düzeylerini karşılaştırdığımızda Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesindeki GSF öğrencilerinin tutum düzeyleri Hacettepe Üniversitesi GSF öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. TİE ile ilgili etkinliklere katılım oranlarına bakıldığında üniversite değişkenine göre tutumların karşılaştırılmasında tutumla ilgili ortaya çıkan sonuçlar birbirini desteklemektedir. TİE ile ilgili etkinliklere en az katılan grup Hacettepe Üniversitesi GSF öğrencileriyken en çok katılan gruplar ise Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesi GSF öğrencileri diyebiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

3.1. SONUÇ

GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin farkında olma ve tutum düzeylerinin incelendiği araştırmanın sonuç bölümünde araştırmanın verileri ile elde edilen sonuçlar ve alan yazında ulaşılan veriler arasındaki tartışmalara yer verilmiştir. Bu sonuçlara göre öneriler sunulmuştur. Sonuç bölümü araştırma soruları ve üç değişkene (cinsiyet, sınıf ve üniversite) göre yorumlanmıştır.

3.1.1. Birinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

Birinci araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin bilişsel düzeyleri cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- Araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin en çok bildikleri Türk İslam Eserleri, frekans değeri yedi ve üzeri olan eserler: Bursa Ulu Cami, Edirne Selimiye Cami, Erzurum Çifte Minare Medresesi, Süleymaniye Cami, Sultan Ahmet Cami ve Topkapı Sarayı'dır.
- Kız GSF öğrencileri TİE ilişkin bilişsel düzeyleri erkek GSF öğrencilerinden daha yüksek ama istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.
- GSF öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre TİE'ye ilişkin bilişsel düzeyleri arasında anlamlı bir fark yoktur. Ama 2. Sınıf öğrencileri en yüksek bilişsel düzeye sahiptir. Daha sonra en yüksek bilişsel düzeye 4. Sınıf öğrencileri sahiptir. Örneklem sayısı artırılarak sınıflar arası istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunabilir.
- GSF öğrencilerinin okuduğu okula göre TİE ilişkin bilişsel düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. Gazi Üniversitesi öğrencileri TİE ilişkin en yüksek bilişsel düzeye sahiptir. Gazi Üniversitesitesinden sonra TİE ilişkin en yüksek bilişsel düzeye sahip öğrenciler

Hacettepe Üniversitesi öğrencileridir. Dokuz Eylül Üniversitesi öğrencileri TİE ilişkin en düşük bilişsel düzeye sahiptir. Gazi Üniversitesi öğrencileri, Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesi öğrencilerinden TİE ilişkin bilişsel düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı düzeyde büyüktür. Hacettepe Üniversitesi öğrencileri, Dokuz Eylül Üniversitesi öğrencilerinden TİE ilişkin bilişsel düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı düzeyde büyüktür. Okuduğu okul bakımından öğrencilerin TİE ilişkin bilişsel düzeylerinde ciddi anlamda farklılıklar bulunmaktadır. Bunun sebepleri araştırılıp bu farklılıklar neden kaynaklandığının bulunması gerekir.

3.1.2. İkinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

İkinci araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin ders alma durumları cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- GSF öğrencilerinin en çok tercih ettiği TİE dersleri frekans değeri beş ve üstü olan dersler: Türk sanat tarihi, sanat tarihi, Türk sanatı, Türk İslam sanatı ve Türk resim tarihidir.
- Erkek öğrenciler kız öğrencilerden bölüm içi, kız öğrenciler erkek öğrencilerden bölüm dışı TİE ile ilgili fazla ders almış ama iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur. Genel olarak baktığımızda öğrenciler bölüm içi TİE ile ilgili ders almayı tercih etmişlerdir.
- GSF öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre TİE ile ilgili bölüm içi ve bölüm dışı ders alma oranlarına bakıldığında bölüm içi en çok dersi son sınıf öğrencileri daha sonra 2. sınıf öğrencileri aldıkları görülmektedir. Bölüm dışı en çok dersi 1. sınıf ve son sınıf öğrencileri almıştır. Sınıf seviyelerine göre TİE ile ilgili bölüm içi ve bölüm dışı ders alma oranları arasında istatistiksel olarak anlamsal bir farklılık bulunamamıştır.
- GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili bölüm içi ve bölüm dışı ders alma oranları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. Bölüm içi ders alma oranlarına bakıldığında en fazla Gazi Üniversitesi, daha sonra Erzurum Üniversitesi GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili ders aldığı görülmektedir. Bölüm içi en az dersi Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğrencileri almıştır. Bölüm dışı ders alma oranlarına bakıldığında en fazla İnönü Üniversitesi, daha sonra

Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili ders aldığı görülmektedir. Bölüm dışı Hacettepe Üniversitesi GSF öğrencileri hiç ders almamıştır. TİE ile ilgili bölüm içi ders alma oranlarına göre Gazi ve Atatürk Üniversitesi öğrencileri, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesi öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla ders almışlardır. Hacettepe Üniversitesi öğrencileri de İnönü Üniversitesi öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fazla ders almıştır. TİE ile ilgili bölüm dışı ders alma oranlarına göre Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesi öğrencileri, Gazi ve Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla ders almışlardır. Bölüm içi ile bölüm dışı ders alma oranları karşılaştırıldığında GSF öğrencilerinin bölüm içi ders almaya daha eğilimli oldukları, TİE ile ilgili bölüm içi daha fazla ders aldığı sonucuna ulaşılır. Bunun birden fazla sebebi olabilir. Bunun sebepleri bir sonraki araştırmada yapıp alana katkı sağlanabilir. Buna göre bunun sebebi bölüm içi TİE ile ilgili ders alma seçeneğinin veya olasılığının daha fazla olması olabilir.

3.1.3. Üçüncü araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

Üçüncü araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin herhangi bir STK veya derneğe üye olma durumları cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- GSF öğrencilerinin çok az bir kısmı TİE ile ilgili STK derneğine üyedir. Cinsiyet açısından baktığımızda üye olma oranları birbirine yakın ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.
- GSF öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre TİE ile ilgili STK veya derneğe üye olma oranlarına bakıldığında 1. ve 2. sınıfta hiç bir üye olmadığı görülmektedir. 3. ve 4. sınıfta ise aşağı yukarı aynı oranda GSF öğrencilerinin üye olduğu görülmektedir. Buna göre GSF öğrencilerinin son sınıfa doğru TİE ile ilgili STK veya derneklere ilgileri arttığı ve üye oldukları sonucu çıkmaktadır. Üye olma oranlarına baktığımızda %13 civarında çok az bir oranda kişinin üye olduğu söylenebilir. Sınıf seviyelerine göre TİE ile ilgili STK veya derneklere üye olma oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

•GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma oranlarına bakıldığında Gazi ve Hacettepe Üniversitesinden GSF öğrencilerinin hiç birinin üye olmadığı, Atatürk ve İnönü Üniversitesinden üye olma oranlarının birbirine yakın olduğu en fazla Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğrencilerinin üye olduğu görülmektedir. GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK derneğine üye olma oranlarında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede farklılık bulunmuştur. Bu sonuca göre Atatürk ve Dokuz Eylül Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri Gazi ve Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili STK derneğine üye olma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır. Ayrıca İnönü Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri Gazi Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili STK derneğine üye olma oranında istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede fazladır.

3.1.4. Dördüncü araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

Dördüncü araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin herhangi bir STK veya dernek faaliyetine katılma durumları cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetlerine katılma durumlarına baktığımızda, STK derneğine üye olma oranlarıyla aynı olduğunu görmekteyiz. Buna göre TİE ile ilgili STK üye olan aynı zaman dernek faaliyetlerine katıldıkları söylenebilir. STK faaliyetlerine katılma oranlarında cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.
- GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetlerine katılma oranlarına bakıldığında 1. ve 2. sınıfta hiç bir üye olmadığı görülmektedir. 3. ve 4. sınıfta ise aşağı yukarı aynı oranda GSF öğrencilerinin üye olduğu görülmektedir. STK derneğine üye olma ve faaliyetlerine katılma arasında oransal bir benzerlik var. Bu da olması gereken bir sonuçtur. Sınıf seviyelerine göre TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetlerine katılma oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
- GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili STK veya dernek

faaliyetine katılma oranlarına bakıldığında Hacettepe Üniversitesinden hiç bir GSF öğrencisi faaliyete katılmadığı, Gazi Üniversitesinden çok az (%2,7) öğrencinin faaliyete katıldığı görülmektedir. Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesindeki GSF öğrencilerinin STK veya dernek faaliyetlerine katılma oranları birbirine yakındır. Üniversiteler arasında TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetine katılma oranlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Atatürk ve Dokuz Eylül Üniversitesi okuyan GSF öğrencilerinin Gazi ve Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetlerine katılma oranları istatistiksel olarak anlamlı olacak derecede yüksek çıkmıştır. Ayrıca İnönü Üniversitesinde okuyan GSF öğrencileri Gazi Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden TİE ile ilgili STK veya dernek faaliyetlerine katılma oranları anlamlı olacak derecede yüksek çıkmıştır.

3.1.5. Beşinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

Beşinci araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin herhangi bir kitap, eser okuma durumları cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- GSF öğrencilerinin son bir yılda TİE'ye ilişkin okudukları kitap veya eser oranlarına baktığımızda kızların erkeklerden daha fazla okuduğunu görmekteyiz. Ama aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Okunan eserlerle ilgili net bir cevap alınamamıştır.
- GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili kitap veya eser okuma oranlarına bakıldığında en çok son sınıf GSF öğrencilerinin okuduğu görülmektedir. Bu da GSF öğrencilerinin ders alma oranları, STK veya derneğe üye olma ve faaliyetlerine katılma oranlarına paralellik göstermektedir. Bu veriler bir birlerini desteklemektedir. Farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili kitap veya eser okuma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
- GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili kitap veya eser okuma oranlarına bakıldığında en yüksek oran Dokuz Eylül Üniversitesinin daha sonra inönü üniversitesini sahip olduğu görülmektedir. En düşük oranın Gazi

Üniversitesi GSF öğrencilerinin sahip olduğu görülmektedir. Üniversiteler arasında TİE ile ilgili kitap veya eser okuma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinin GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili kitap veya eser okuma oranları Gazi Üniversitesi GSF öğrencilerinin okuma oranında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olacak şekilde yüksek bulunmuştur.

3.1.6. Altıncı araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

Altıncı araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin radyo/TV programlarını takip etme durumları cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranlarına baktığımızda kızların oranının neredeyse erkeklerin oranının üç katı olduğu görülmekte, ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Sadece dört GSF öğrencisi takip ettiği TV programıyla ilgili isim vermiştir. Buda radyo/TV programını takip eden öğrenci sayısına oranlandığında takip edilen radyo/TV programları hakkında sağlıklı bir yorum yapabilmek için yetersizdir.
- GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranlarına bakıldığında en çok sırasıyla son sınıf ve 3. sınıfta olduğu görülmektedir. 2. sınıfta hiç bir izleyen olmadığı görülmektedir. Bu sonuçta diğer sonuçları desteklemektedir. GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili konulara son sınıfa doğru ilgi artmaktadır. Farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
- GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranları bakıldığında Hacettepe Üniversitesinden hiç bir GSF öğrencisinin radyo/TV programını takip etmediği, TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme en yüksek oranında Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğrencilerine ait olduğu görülmektedir. Üniversiteler arasında TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı

farklılık bulunmuştur. Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinin GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip etme oranları Gazi ve Hacettepe Üniversitesi GSF öğrencilerinin takip etme oranlarından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olacak şekilde yüksek bulunmuştur.

3.1.7. Yedinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

Yedinci araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin herhangi bir konferans veya seminere katılma durumları cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- GSF öğrencileri TİE ile ilgili konferans veya seminere katılma oranlarına baktığımızda kızların az bir oranla erkeklerden fazla olduğu görülmektedir. Ama aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Katılınan seminerlerle ilgili yeterli bilgi olmadığı için sağlıklı yorum yapmak mümkün değildir.
- GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma oranlarına bakıldığında 1. ve 2. sınıfta hiç bir öğrencinin TİE ile ilgili konferans veya seminere katılmadığı görülmüştür. 3. ve 4. sınıfta ise aşağı yukarı aynı oranda GSF öğrencilerinin konferansa katıldığı görülmektedir. Bu verilerde GSF öğrencilerinin son sınıfa doğru TİE ile ilgili konulara ilgisinin arttığını göstermektedir. Farklı sınıftaki öğrencilerin TİE ile ilgili bir konferansa veya seminere katılma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
- GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma oranları bakıldığında Hacettepe Üniversitesinden hiç bir GSF öğrencisinin konferans veya seminer takip etmediği, TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma en yüksek oranların Atatürk ve Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğrencilerin eait olduğu görülmektedir. Üniversiteler arasında TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Atatürk, Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesinin GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili konferansa veya seminere katılma oranları Gazi ve Hacettepe Üniversitesi GSF öğrencilerinin katılma oranlarından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olacak şekilde yüksek bulunmuştur.

3.1.8. Sekizinci araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

Sekizinci araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin herhangi bir sergi faaliyetine katılma durumu cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma oranlarına baktığımızda kızların az bir oranla erkeklerden fazla olduğu görülmektedir. Ama aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. GSF öğrencilerinin katıldığı sergi faaliyetleri neler olduğuna baktığımızda yeterli bir bilgi olmadığını görmekteyiz.
- GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma oranlarına bakıldığında 1. ve 3. sınıfta hiç bir öğrencinin TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılmadığı görülmüştür. En yüksek katılım oranı son sınıfta olmuştur. GSF öğrencileri TİE ile ilgili etkinliklere genelde 3. ve 4. sınıfta katılırken sergi faaliyetine son sınıftaki öğrenciler katıldığı görülmüştür. Bunun sebeplerinin araştırılması gerekir. Bunun bir sebebi sergi faaliyetinin her ilde olmaması olabilir.
- GSF öğrencilerinin okuduğu üniversiteye göre TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma oranlarına bakıldığında en az katılım oranı Gazi ve Hacettepe Üniversitesi GSF öğrencilerinde olduğu, en yüksek katılım oranı ise Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğrencilerinde olduğu görülmektedir. Üniversiteler arasında TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Dokuz Eylül ve Atatürk Üniversitesinin GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili sergi faaliyetine katılma oranları Gazi Üniversitesi GSF öğrencilerinin katılma oranından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olacak şekilde yüksek bulunmuştur.

3.1.9. Dokuzuncu araştırma sorusu ile ilgili sonuçlar

Dokuzuncu araştırma sorusunda GSF öğrencilerinin Türk İslam Eserlerine ilişkin tutumları cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf ve okuduğu üniversite değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu soruyla ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili tutumlarına baktığımızda kızların erkeklere oranla daha iyimser, olumlu tutuma sahip olduğu görülmektedir. Ama cinsiyete göre TİE ile ilgili tutumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
- GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE'ye ilişkin tutum düzeylerine bakıldığında en yüksek tutumun son sınıfta, en düşük tutumun ise 2. sınıfta olduğu görülmektedir. Nitekim ANOVA testide 2. sınıf ile 4. sınıf TİE'ye ilişkin tutum düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu göstermiştir.
- GSF öğrencilerinin okuduğu üniversite değişkenine göre TİE'ye ilişkin tutum düzeylerine bakıldığında en yüksek tutumun İnönü Üniversitesi daha sonra Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğrencilerinin sahip olduğu, en düşük tutuma Hacettepe Üniversitesi GSF öğrencilerinin sahip olduğu görülmektedir. Nitekim ANOVA ve PostHoc testlerinin sonucuna göre Dokuz Eylül ve İnönü Üniversitesi GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin tutumları Hacettepe Üniversitesinde okuyan GSF öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı olacak şekilde büyük çıkmıştır.

GSF öğrencilerinin cinsiyete göre TİE ile ilgili tutumlarıyla, TİE'ye ilişkin bilişsel düzeyleri, STK veya dernek üye olma ve faaliyetine katılma, kitap/eser okuma durumu, radyo/TV programlarını takip etme, konferans veya seminere katılma ve sergi faaliyetine katılma oranları arasında doğrusal ilişkisi olduğunu kızların erkeklere göre daha olumlu tutum veya katılım sergilediği görülmüştür. Kızların TİE ile ilgili faaliyetlere daha istekli olduğu, faaliyetlere katılma oranları, bilişsel düzeyleri ve tutumları erkeklere nazaran daha yüksek olduğu görülmüştür.

GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE ile ilgili tutumlarıyla, STK veya dernek üye olma ve faaliyetine katılma, kitap/eser okuma durumu, radyo/TV programlarını takip etme, konferans veya seminere katılma ve sergi faaliyetine katılma oranları arasında doğrusal ilişki olduğu, en düşük tutum veya katılımın 1. ve 2. sınıfta olduğu, 3. ve 4. sınıfta daha yüksek tutum veya katılımın olduğu görülmüştür. Bulgulara göre GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE'ye ilişkin tutum düzeylerine bakarak diğer değişkenlerin okuduğu sınıfa göre TİE ilişkin durumlarını tahmin etmek mümkün. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE'ye ilişkin tutum düzeyleri ve bilişsel düzeyleri karşılaştırıldığında ters ilişki olduğu görülmüştür. TİE ile ilgili tutum düzeyi düşük olduğu 1. ve 2. sınıfta bilişsel düzeyleri yüksek, tutumların yüksek olduğu 3. ve 4.

sınıfta bilişsel düzeyleri düşük olduğu görülmüştür.

Normalde 1. ve 2. sınıfta GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin bilişsel düzeyleri düşük olması beklenir. 3. ve 4. sınıfta aldığı dersler ve okuduğu kitaplarla bilişsel düzeylerin yükselmesi beklenir. Bu araştırmadaki bulgular normalde olması gereken beklentilerden farklı çıkmıştır. GSF öğrencilerinin 1. ve 2. sınıf bilişsel düzeyleri 3. ve 4. sınıf bilişsel düzeylerinden yüksektir. Bunun değişik sebepleri olabilir. Burada seçilen örneklemden kaynaklanan bir sonuç olduğunu düşünüyorum. GSF öğrencilerinin okuduğu sınıfa göre TİE'ye ilişkin tutumlarıyla diğer etkinliklerin doğrusal orantılı olması beklenen bir sonuçtur.

Değişik üniversitelerde okuyan GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin tutumları ile bölüm içi ve bölüm dışı ders alma, STK derneğine üye olma ve faaliyetlerine katılma, kitap okuma, radyo/TV programlarını takip etme, konferansa katılma ve sergi faaliyetine katılma oranları karşılaştırıldığında aralarında doğrusal ilişki olduğu görülmüştür. Değişik üniversitelerde okuyan GSF öğrencilerinin TİE'ye ilişkin tutumları ile bilişsel düzeyleri karşılaştırıldığında aralarında ters ilişki olduğu görülmüştür. TİE'ye ilişkin bilişsel düzeyleri yüksek çıkan okullardaki GSF öğrencilerinin tutum düzeyleri düşük çıkmıştır. Bu beklenmiyen bir sonuçtur. TİE'ye ilişkin bilişsel düzeylerle tutum düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki olması beklenir.

3.2. ÖNERİLER

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara dayanarak şu öneriler yapılabilir:

Türk İslam Eserlerine ilişkin farkında olma ve tutum düzeyleri incelendiğinde cinsiyetin çok belirgin bir farklılık yaratmadığı görülmektedir. Araştırma sorularını cinsiyet değişkenine göre incelediğimizde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ama gelecek araştırmalarda cinsiyet göz önünde bulundurularak hangi TİE hangi cinsiyetin daha fazla ilgilendiği belirlenebilir.

Üniversiteler arası TİE'ye ilişkin öğrencilerin bilişsel düzeylerinde ciddi farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu farklılıkların giderilmesi için öğretim elemanlarının bilinçlendirilip TİE yeterince önem vermesi sağlanmalıdır.

GSF öğrencilerinin 14 (%10.4) TİE ile ilgili STK yada derneğe üye olduğunu belirtmiş, hangisine üye oldukları sorulduğunda hiçbirisi cevap vermemiştir. GSF öğrencilerinin 13 (%9.7) TİE ile ilgili STK yada dernek faaliyetlerine katıldıklarını söylemiş, hangi

faaliyetlere katıldığı sorusuna sadece 2 öğrenci isim vermiştir. GSF öğrencilerinin 31 (%23) son bir yılda TİE ile ilgili kitap okuduklarını belirtmişler. Ama buna dönük hangi kitapları okudukları sorulduğunda sadece 4 öğrenci kitap veya eser ismi vermiştir. GSF öğrencilerinin 26 (%19.4) TİE ile ilgili radyo/TV programlarını takip ettiklerini belirtmişler. Hangi radyo/TV programı takip edildiği sorulduğunda sadece dört GSF öğrencisi cevap vermiştir. GSF öğrencilerinin 24 (%17.9) TİE ile ilgili konferans veya seminere katıldıklarını belirtirken, hangi konferansa veya seminere katıldıkları sorulduğunda sadece iki GSF öğrencisi cevap vermiştir. GSF öğrencilerinin 19 (%14.2) TİE ile ilgili sergi faaliyetlerine katıldıklarını belirtmiştir. Ama sadece iki GSF öğrencisi katıldıkları serginin ismini vermiştir. Buda GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili gerçekten STK yada derneğe üye olduğu, STK aktivitelerine katıldığı, kitap okuduğu, radyo/TV programlarını takip ettiği, konferans veya seminerlere katıldığı ve sergi faaliyetlerine katıldığı şeklinde ifadelerin doğruluğu hakkında kafalarda soru işareti bırakmıştır. Bir sonraki yapılacak araştırmanın nitel araştırmalarda kullanılan görüşme yöntemiyle yapılması, ve verilen herbir bilginin detaylandırılarak incelenmesi kafalarda oluşan bu soru işaretini ortadan kaldıracaktır.

GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili görüşleri sınıf değişkenine göre incelendiğinde 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerden araştırmaya katılan öğrencilerin sayısı az olduğu görülmektedir. Bu örneklem sayısı ile elde edilen sonuçların genellenebilir olduğunu söylemek zordur. Bundan dolayı sınıflar arası karşılaştırmalarda elde edilen sonuçların daha genellenebilir ve evreni yansıtabilir olması için 1., 2. ve 3. sınıftan araştırmaya katılan GSF öğrencilerinin sayısını arttırmamız gerekir.

GSF öğrencilerinin TİE ile ilgili bölüm içi ve bölüm dışı aldığı ders oranları, STK ve derneğe katılımları ve faaliyetlerde bulunma oranları, okuduğu kitap oranlarına bakıldığında son sınıfta daha yoğun bir katılım olduğu görülmüştür. Son sınıftaki bu yoğunluğun hangi değişkenin etkisi olduğu incelenmesi gerekir. GSF öğrencilerinin aldığı dersler mi kitap okumaya yönlendirmiş veya bu ilişkiyle hangi değişkenin ilişkili olduğu araştırılması gerekir.

TİE ile ilgili bölüm içi ve bölüm dışı alınan derslere bakıldığında GSF öğrencilerinin daha çok bölüm içi ders aldığı görülmektedir. Bunun sebepleri araştırılırken, TİE ile ilgili bölüm içi hangi dersler açıldığı aynı şekilde bölüm dışı hangi dersler açıldığı araştırılabilir. Bölüm içi çok daha fazla TİE dersi açıldığı için GSF öğrencileri bölüm içi

ders almayı tercih etmiş olabilir. Üniversiteler arası TİE'ye ilişkin öğrencilerin bölümiçi ve bölümdışı ders alma oranlarında ciddi farklılıklar olduğu görülmüştür. Ayrıca farklı üniversitelerin TİE ile ilgili açtıkları dersler listelenerek, dersi alan öğrencilerinde görüşleri doğrultusunda diğer üniversitelere müfredata bu dersleride eklemeleri konusunda öneriler sunulabilir.

Üniversiteler arası TİE ile ilgili STK ve derneklere üye olma durumlarında ciddi farklılıklar olduğu görülmüştür. Üniversiteler, öğrencilerin TİE'ye ilgilerini ve bilişsel düzeylerini arttırmak için üniversite çevresindeki TİE ile ilgili STK ve dernekler hakkında bilgiler verip öğrencileri bu tip yerlere yönlendirebilir. Bu hem bu alanda etkin faaliyet gösteren STK'ların sayısını arttıracak hemde öğrencilerin TİE ile ilgili bilişsel düzeylerini geliştirecektir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. (1987). *Çağdaş Felsefe*, İstanbul.
- Aktın, K.; Karakuş, H.; Sağlam H. (2013). “Sinop Üniversitesi Öğretmen Adaylarının Sinop İline Ait Tarihi ve Kültürel Eserler Hakkındaki İlgi ve Farkındalık Düzeyleri”. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6 (7), s. 37-59.
- Alkış, S.- Oğuzoğlu, Y. (2005). “İlköğretim Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgisinin Değerlendirilmesi”. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVIII /1, s. 23-46.
- Aslanapa, O. (1984): *Türk Sanatı I*, İstanbul: Kervan Yay..
- Ataseven, O. (2011). “Oluşum Süreci İçinde Türk Heykel Sanatına İlişkin Kısa Bir Değerlendirme”. *Türk Sanatları Araştırmaları Dergisi* 2(1), 126-146.
- Avcı, M.; Memişoğlu, H. (2016). “Kültürel Miras Eğitimine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerin Görüşleri”. *Elementary Education Online*, 2016; 15 (1): 104-124
- Babbie, E. (1990). *Survey research methots (2nd ed.)*, CA: Wadsworth.
- Baltacı, C. (2005). *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1971). *Türk Plastik Sanatları*, MEB Yay., İstanbul.
- Barthold, W. (1975). *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Haz: K. Yaşar Koprman ve A. İsmail Aka, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay..
- Bay, E., Mert, O., Alyılmaz, S., & Albayrak, F. (2012). “Eski Türk Eserlerine İlişkin Tutum Ölçeği Geliştirilmesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(2), 70-82.
- Bilen, Y. (2014). “Türk-İslâm Medeniyeti ve Hat San‘atı”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. (33), Erzurum. S. 37-57.
- Binark, İ. (1966). *Orta Asya Türk Resim Sanatı, Türk Kültürü*, 4(47), 131-137.
- Binark, İ. (1978). *Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı. Vakıflar Dergisi*, 12, 271-290.
- Can, A. (2014). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi (3. Baskı)*, Ankara: Pegem Akademi,
- Carr, E.H. (2005). *Tarih Nedir?*, çev. N. ARAT, İstanbul.
- Çoruhlu, Y. (1998). *Erken Devir Türk Resim Sanatı'nın ABC'si*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- de Villard, Ugo Monneret. The Relations of Manichaen Art to Iranian Art. In A.U. Pope's *a Survey of Persian Art*, Vol.III, p.1825.
- Dinç, E.; Erdil, M.; Keçe, M. (2011). Uşak Üniversitesi Öğrencilerinin Tarihi ve Kültürel Eserler Hakkındaki İlgi ve Farkındalıklarının İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(2), 267-285. <http://usak.dergipark.gov.tr/download/article-file/202384> (23.02.2017).
- Ersoy, A. (2005). *Türk Tarihi ve Kültürü*. (ed. Cemil Öztürk), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Gay, L.R.; Airasian, P. (2000). *Educational Research* (6th ed.), Prentice – Hall, New York.
- Gökkaya, A. K.; Yeşilbursa, C. C. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Yerlerin Kullanımının Akademik Başarıya Etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 483-506.
- Gökkaya, E., K. (2013). Türk Resminde Öncü Bir İsim: Nazmi Ziya Güran Dönemi, Hayatı, Sanatı. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(1), 56-67.
- Güngör, E. (2009). *Tarihte Türkler*. 15. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngörmez, E. (2013). *Eski Türk Dini ve Türk İslam Kültürü Üzerindeki İzleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.
- Güvemli, Z. (2012). *Sanat Tarihi*, Varlık Yay., Ankara.
- Güvenli, Z. (1982). *Sanat Tarihi*, Varlık Yay., İstanbul.
- İbrahimgil, M. Z. (2015). *Ortaöğretim Sanat Tarihi Ders Kitabı*, Koza Yay., Ankara.
- İnalcık, H. (2009b). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. Çev: Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yay..
- İnalcık, H. (2009a). *Devlet-i Aliyye - Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yay..
- İnceoğlu, M. (2011). *Tutum, Algı ve İletişim*. Ankara.
- İpşirli, M. (1992). “Bulgaristan-Bulgaristan Vakıfları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam*

- Ansiklopedisi (DİA)*. c.6. s. 401-403, Ankara.
- İpşirli, M. (2003). “Medrese”. *DİA*, c. 28, s. 327-333, Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (2015). *Türk Millî Kültürü (39. Basım)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara.
- Kaya, A. (2008). “Selçuklular Dönemi Sivas’ta İlmi Hayat ve İlim Adamları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1(2).
- Kazan, Ş. (2009). *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*. (Ed. Kemal Yüce ve Şevkiye Kazan), İstanbul: Lisans Yay..
- Kemaloğlu, M. (2015). XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim- Öğretim (Medreseler). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 2(5).
- Keskioğlu, O. (1961). İslam'da Tasvir ve Minyatürler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1) 11-23.
- Kılıç, E. (2008). Teknik ve Üslup Bakımından 1930'lara Kadar Türk Resmi'nde Manzara, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 21, s. 123-141.
- Kılıç, Ü. (2013). “İlmiye Teşkilatı”, *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, ed. Tufan Gündüz (Ed.), Ankara.
- Kitapçı, Z. (2002). Orta Asya'nın Müslüman Araplar Tarafından Fethi, *Türkler Ansiklopedisi*, C.IV, Ankara: Yeni Türkiye Yay., s. 271-278.
- Krathwohl, D. R., Bloom, B. S. & Masia, B. B. (1964). *Taxonomy of Educational Objectives. The Classification of Educational Goals. Handbook II: Affective Domain*, Longman, New York.
- Merçil, E. (1996). “Gazneliler”, *DİA*. İstanbul, c. 13, 480-481.
- Mert, O., BAY, E.; Alyılmaz, S. (2010). “Öğretmen adaylarının eski Türk eserlerine ilişkin farkındalık ve tutumlarının incelenmesi”. 8. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*. 9-13 Haziran 2010. Kırgızistan, s.203-214.
- Metin, E. (2012). “Tarih Bölümü Öğrencilerinin Tarihi ve Kültürel Eserler Hakkındaki İlgi ve Farkındalıklarının İncelenmesi”. *Milli Mücadelede “İstiklal Yolu” ve Çankırı Sempozyumu*, Karatekin Üniversitesi, (21-23 Ekim 2010) Çankırı. http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=3770&title=tarih-

blmrencilerine-gre-ankiri (23.02.2017).

- Ortega Y G., J. (1941). *History As a System, Toward a Philosophy of History*, New York.
- Ödekan, A. (2009). “Mimarlık ve Sanat Tarihi”. *Türkiye Tarihi - Osmanlı Devleti (1300-1600)*. 2. Cilt. Ed. Sina Akşin. İstanbul: Cem Yay..
- Özlem, D. (1986). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul.
- Seçkinöz, M. (1986). *Resim II, Süsleme Resmi ve Süsleme Sanatları Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Simmel, G. (2008). *Tarih Felsefesi Problemleri*, çev. G. Aytaç, Ankara.
- Şahin, M. (2015). *Geleneksel Türk Süsleme Sanatlarında Çinicilik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Şanlı, Y., S. (2003). XIX. *Yüzyıldan Günümüze Türk Sanatında Suluboya Resmi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şerbetçi, F. (2008). *D Grubu Sanatçılarının Türk Resim Sanatının Gelişim Sürecine Kazandırdığı Farklı Bakış Açıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Cumhuriyet Öncesi Türk Heykel Sanatı*. (2016). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.. Çevrimiçi, 10 Ağustos 2016 <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80273/cumhuriyet-oncesi-turk-heykel-sanati.html>
- Tanpınar, A.H. (2003). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi (Onuncu Baskı)*, İstanbul:Çağlayan Kitabevi.
- Tekin, T. (2011). *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı I –Eski Türk Şiiri (Tıpkıbasım)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.,.
- Tekin, T. (2014). *Orhon Yazıtları (Beşinci Baskı)*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Timuçin, A. (2000). Tarih içinde İnsan, *Felsefelog*, S. 10, İstanbul, s. 147.
- Turan, O. (2008). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*. 10. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Turan, Ş. (2005). *Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turanî, A. (1977). *Türkiye İş Bankası Koleksiyonundan Örneklerle Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay..
- Türkdoğan, O. (2007). *Kültür – Değişme ve Toplumsal Çözülme*, İstanbul.
- Unan, F. (1999). Osmanlılarda Medrese Eğitimi. *Osmanlı*, c. 5, s. 149-161, Ankara: Yeni Türkiye.
- Uzun A., D. (2014). “Sanayi-i Nefise Mektebi” ve Paris Güzel Sanatlar Okulu “L’ecole Des Beaux-Arts” Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 74-81.
- Yazıcı, N. (2007). *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*. Altıncı Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay..
- Yetkin, S. K. (1963). Türk Resim Sanatının Menşei Hakkında, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 5-10.
- Yüksel, A. T. (2001). İlk Müslüman-Türk Devletlerinin Siyasi, Kültürel ve Medeniyet Tarihi Üzerine. *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (11), 67-99.

EKLER

EK 1. Türk İslami Eserlerine İlişkin Farkındalık ve Tutum Ölçeği

TÜRK İSLAMİ ESERLERİNE İLİŞKİN FARKINDALIK VE TUTUM ÖLÇEĞİ

Güzel sanatlar fakültesi öğrencileri;

Bu çalışmanın amacı, *Türk İslam Eserlerine* (camiler, medreseler, külliyeler, hanlar, kervansaraylar, şehir kalıntıları, tarihi eserler, arkeolojik buluntular, heykeller...) ilişkin farkındalık ve tutum düzeylerinizi belirlemektir. Aşağıda bununla ilgili sorular bulunmaktadır. Sorulara içtenlikle vereceğiniz cevaplardan dolayı teşekkür ederim.

BÖLÜM I DEMOGRAFİK BİLGİLER

Cinsiyet: () Kız () Erkek

Bölüm/Anabilim dalı:.....

Sınıf: ()1 ()2 ()3 ()4

Üniversite:

BÖLÜM II BİLİŞSEL FARKINDALIK

Türk İslam Eserlerinden beşinin ismini ve bu eserlerin bildiğiniz temel özelliklerini yazınız.

	Eserin adı	Esere ait bildiğiniz özellik/ler
Örnek	<i>Sivas Divriği Cami</i>	<i>Mengücekler dönemine aittir.</i>
1		

2		
3		
4		
5		

BÖLÜM III

1- Bölümünüzde Türk İslam Eserlerini de içeren herhangi bir ders aldınız mı veya almakta mısınız? Cevabınız evet ise lütfen aşağıda hangi dersleri aldığınızı belirtiniz.

() Evet () Hayır

1-.....

2-.....

3-.....

4-

2- Öğrenim görmekte olduğunuz bölüm dışında Eski Türk Eserleri ile ilgili ders veya eğitim aldınız mı?

() Hayır () Evet

3- Türk İslam eserleri ile ilgili herhangi bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) veya derneğe üyeliğiniz var mı? Cevabınız evet ise belirtiniz.

() Hayır () Evet

4- Son bir yılda Türk İslam Eserlerine yönelik olarak dernek, vakıf veya STK aktivitesine katıldınız mı?

() Hayır () Evet

5- Son bir yılda Türk İslam eserleri ile ilgili kitap okudunuz mu?

() Hayır () Evet

6- Türk İslam eserleri ile ilgili herhangi bir televizyon ya da radyo programı takip ediyor musunuz.

() Hayır () Evet

7- Son bir yılda Türk İslam eserleri ile ilgili herhangi bir konferans veya seminere katıldınız mı?

() Hayır () Evet

8- Son bir yılda Türk İslam eserleri ile ilgili herhangi bir sergi faaliyetiniz oldu mu?

() Hayır () Evet

BÖLÜM IV ESKİ TÜRK İSLAMİ ESERLERİNE İLİŞKİN TUTUM

Aşağıda Türk İslam Eserlerine ilişkin tutumlarınızı belirtmeye yönelik ifadeler yer almaktadır. İfadeleri okuduktan sonra sizin durumunuza uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

(5) Tamamen katılıyorum..... (1) Kesinlikle katılmıyorum.

Maddeler	5	4	3	2	1
1. Türk İslam eserleri (TİE) ile ilgili yayınları seçmeyi severim.					
2. TİE ile ilgili televizyon veya radyo programlarını takip etmeyi severim.					
3. TİE korunması ve tanıtılmasına yönelik faaliyetlerde görev almaktan zevk alırım.					
4. TİE görmek isterim.					
5. TİE ile ilgili yayınları okumayı çok severim.					
6. Batı medeniyetine ait eserler yerine TİE gezmeyi/incelemeği tercih ederim.					
7. TİE ile ilgili konuşmaları dikkatlice takip ederim.					
8. TİE ile ilgili tartışmalara katılmayı severim.					
9. TİE ile ilgili bilgimi sürekli geliştirmek isterim.					
10. TİE hakkındaki öğrenmeler önemlidir.					
11. TİE ilgi çekicidir.					
12. Her sanatçı ve sanatçı adayı TİE ile ilgili dersler almalıdır.					
13. TİE ile ilgili araştırma yapmaktan hoşlanırım.					
14. TİE ile ilgili zaman geçirmekten hoşlanırım.					
15. TİE ile ilgili şeyleri okumak önemlidir.					
16. TİE ile ilgili tartışmalar önemlidir.					
17. TİE hakkındaki faaliyetleri önemli buluyorum.					
<i>Ekleme istediğiniz düşüncelerinizi buraya yazınız.</i>					

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Erzurumda doğdum. ilk, orta ve lise tahsilimi Erzurum’da tamamladım. Lisans eğitimimi Atatürk Üniversitesinde Güzel Sanatlar Fakültesi Resim bölümünde tamamladım (2003). Yüksek Lisans eğitimimi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladım 2010. 2011’de Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Sanatları Anabilim dalında Öğretim Görevlisi olarak çalıştım. Halen Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktayım.

